

Miljøministeriet

Grøn omstilling - nye muligheder for hele Danmark

Forslag til
Landsplanredegørelse 2013

Forslag til Landsplanredegørelse 2013

Udgivet af Miljøministeriet

Høringsfrist til:

27. september 2013

Høringssvar kan afgives på:

www.nst.dk

Redaktion:

Naturstyrelsen

Forsidefoto:

Henrik Schurmann

Grafisk tilrettelæggelse:

Jesper Bundgaard, Naturstyrelsen

ISBN:

978-87-7279-636-9

©Miljøministeriet 2013

Publikationen kan citeres med kildeangivelse

Indhold

Forord

02

Landsplanredegørelsens politiske budskaber

03

Baggrundsmateriale

1 Vækst, grøn omstilling og udvikling i hele landet

22

2 Danmark i en nordisk og europæisk kontekst

36

3 Grøn omstilling, klimatilpasning, ressourcer og grøn energi

43

4 Byerne - på vej mod bæredygtighed

48

5 Udviklingen i hovedstadsområdet

55

6 Landdistrikter i udvikling

60

7 Det åbne land

67

Miljøvurdering

72

Litteratur

81

Grøn omstilling - nye muligheder for hele Danmark

Det kræver samtale og samarbejde at skabe vækst og flere arbejdspladser i hele Danmark, når vi samtidig skal spare på energien og passe bedre på vores natur og miljø.

Det kræver gode idéer og lydhørhed, hvis vi i fællesskab skal planlægge et Danmark, der sikrer vækst i både byerne og landdistrikterne. Vel at mærke en vækst som styrker naturen, beskytter vores landskaber, sikrer miljørigtige transportmuligheder og reducerer mængden af affald.

Regeringen har som mål at skabe udvikling, dynamik og vækst i hele landet. Vi vil skabe et samfund, hvor vi bruger færre af de ressourcer, som der kun findes en begrænset mængde af. Vi vil skabe et mere grønt samfund og smide mindre ud. Det kan vi gøre, hvis vi planlægger og indretter os smart.

Danmark er et lille land. Vi skal sikre, at der er plads til både byudvikling, jordbrugserhverv og natur, som hver især gerne vil have mere plads. Det er et mål for regeringen, at vi skal bruge den sparsomme plads bedre.

Det skal være en gennemgående kvalitet i vores planlægning, at der er en klar grænse mellem

land og by. Natur og åbne landskaber er vigtige for danskernes levevilkår, for bosætning og kan tiltrække turister. Derfor må byerne ikke sprede sig tilfældigt i det åbne land. Det er regeringens udgangspunkt, at der skal være vækst i hele landet. Vi skal se mulighederne og udnytte dem, hvor de er.

Forslaget til landsplanredegørelse er udarbejdet på baggrund af de input, som borgere, kommuner, foreninger, organisationer og regioner fremsendte i løbet af den forudgående debat om emnerne i dette forslag til landsplanredegørelse. Jeg inviterede på hjemmeside og i nyhedsbreve alle til at indsende forslag, ligesom ministeren for By, Bolig og Landdistrikter og jeg i et fælles debatindlæg i medierne opfordrede alle interesserede til at blande sig i debatten. Det har haft stor betydning for de områder, som regeringen har valgt at sætte fokus på i forslaget.

Regeringen kan ikke gøre det alene. Alle kan være med til at komme med idéer og gøre en indsats. Dette er regeringens udspil til en ny planlægning af Danmark. Nu skal vi have debatten om, hvordan vi når målene.

Pia Olsen Dyhr
Miljøminister

© Claus Bjørn Larsen for Roskilde Kommune

Landsplanredegørelsens politiske budskaber

Vækst, grøn omstilling og udvikling i hele landet

Det er regeringens mål at øge dansk økonomis langsigtede vækstmuligheder. Der er allerede taget vigtige skridt, ikke mindst gennem en omfattende reformdagsorden. Men dansk økonomi er fortsat udfordret. Vores produktivitet og konkurrenceevne skal forbedres. Der investeres ikke nok i danske virksomheder, og der bliver ikke skabt nok private arbejdspladser.

Samtidig med at der skabes bedre rammer for vækst, skal der arbejdes for en grøn omstilling. Smarte løsninger skal sikre, at ressourcer udnyttes på en bæredygtig og effektiv måde, og danske virksomheder kan drage fordel af de vækst- og eksportmuligheder, der er i de globale udfordringer inden for klima og miljø.

Mange af de grundlæggende vækstudsfordringer er de samme i alle dele af landet. Nogle vækstvil-

kår er dog forskellige. Det gælder særligt de vækstvilkår, der relaterer sig til befolkningskoncentration. Der er i de seneste år sket en befolkningskoncentration omkring de største byer, mens der er en tendens til, at områder uden en større by har tabt terræn.

Forskellene i befolkningskoncentration har bl.a. betydning for virksomhedernes muligheder for at rekruttere specialiseret arbejdskraft, hvilket er vigtigt i flere erhverv. Landdistrikter rummer andre vækstpotentiale bl.a. som følge af de ressourcer, der findes i naturen. For at skabe vækst i Danmark skal potentialerne i både byer og landdistrikter realiseres.

Hvad vil regeringen gøre?

Regeringen har i foråret 2013 indgået brede aftaler om Vækstplan DK. Vækstplan DK skaber bedre rammer for danske virksomheder og grobund for øget beskæftigelse – både her og nu og i de kommende år. Med aftalerne styrkes danske virk-

somheders konkurrenceevne og bidrager dermed også til at sikre, at Danmark ikke går glip af vigtige nye arbejdspladser, når opsvinget kommer.

Regeringen har nedsat et ministerudvalg for ny erhvervs- og vækstpolitik, som har til opgave at styrke de generelle vækstvilkår og samtidig sætte fokus på vækstvilkårene på områder, hvor danske virksomheder har særlige styrker og potentialer fx områder med udsigt til stigende global efterspørgsel, og hvor danske virksomheder kan bidrage til at løse vigtige globale samfundsudfordringer.

Dette arbejde vil også bidrage til at understøtte den regionale vækst og erhvervsudvikling, som er forankret i de regionale vækstfora.

Udvalget har som led i arbejdet nedsat vækstteams på udvalgte områder, hvor danske virksomheder har særlige styrker og potentialer. Det gælder områderne: Det Blå Danmark, kreative erhverv og design, vand, bio og miljøløsninger, sundheds- og velfærdsoplossninger, energi og klima, fødevarer, turisme og oplevelsesøkonomi samt Informations- og Kommunikationsteknologi og digital vækst. Som opfølgning på arbejdet i de enkelte vækstteams vil regeringen udarbejde konkrete vækstplaner for de enkelte erhvervsområder, som regionale og lokale aktører kan være med til at udmønte.

Regeringen vil i regionalpolitikken understøtte den regionale vækst og erhvervsudvikling ved at styrke samarbejdet mellem den nationale, regionale og lokale indsats for vækst og erhvervsudvikling. De regionale vækstfora har ansvaret for erhvervsudvikling i regionerne og indstiller for 2007-2013 ca. 1 mia. kr. om året, der kan fremme vækst og skabe flere jobs i regionerne baseret på hver regions særlige udfordringer og styrker. Regeringen har i maj og juni 2013 indgået regionale vækstpartnerskaber med formandskaberne fra de regionale vækstfora.

Regeringen har den 1. juni 2013 fremlagt et udspil til opfølgning på evaluering af kommunalreformen. Evalueringen og den efterfølgende offentlige høring viste, at der er områder, hvor den nuværende opgaveløsning ikke hænger godt nok sammen. Der er derfor behov for at justere i forhold til det, der blev besluttet med kommunalreformens genemførelse. Det er regeringens mål, at borgere og virksomhederne møder en smidig og effektiv offentlig sektor. Den offentlige sektor skal opleves som sammenhængene med gnidningsfrie

© COLOURBOX

overgang, når man bevæger sig mellem myndigheder. Det forudsætter et tæt og velfungerende samarbejde mellem kommuner, regioner og stat. Regeringens udspil til opfølgning på evaluering af kommunalreformen omfatter sundhed, specialiseret social- og undervisningstilbud, miljøområdet, erhvervsudvikling samt regionernes styrelsesforhold.

Mobilitet og vækst i samfundet bliver i høj grad understøttet af en god og velfungerende transportsektor. Regeringen har derfor sammen med en række partier i Folketinget sat en række tiltag i gang, der skal forbedre mobiliteten og samtidig sikre en grønnere transport. Det handler om at udvikle den kollektive trafik og understøtte cyklisten. Og det handler om at forbedre vejnettet der, hvor der er størst behov for det. Som en del af målsætningen har regeringen i "En grøn transportpolitik" aftalt, at jernbanen skal være pålidelig, sikker og topmoderne. Regeringen reserverer derfor 27,5 mia. kr. fra Nordsøen til en nyoprettet fond - Togfonden DK - til et historisk løft af den danske jernbane. Med fonden vil regeringen gennemføre timemodellen på jernbanen og dermed bringe rejsetiden i tog mellem København og Odense, Odense og Aarhus samt Aarhus og Aalborg ned på en time pr. strækning. Samtidig vil alle hovedstrækninger i Danmark blive elektrificeret, så hurtigt det er praktisk muligt. Det kan være med til, at sikre en bæredygtig og grøn transport i Danmark og reducere trængslen på vejene.

Bedre og mere uddannelse og forskning er afgørende for at sikre vækst og velstand i fremtiden. Det er derfor regeringens mål, at mindst 95 pct. af alle unge gennemfører mindst en ungdomsuddannelse i 2015. Det er samtidig målet, at 60 pct.

af en ungdomsårgang skal have en videregående uddannelse i 2020, og at 25 pct. af en ungdomsårgang skal have en lang videregående uddannelse i 2020.

For at sikre de bedste rammer, også i fremtiden, er det regeringens målsætning, at ungdomsuddannelser skal være tilgængelige i alle dele af landet. Campusdannelser og fusioner mellem institutioner inden for ungdomsuddannelserne kan anvendes til at understøtte denne målsætning. Ministeriet for Børn og Undervisning understøtter eksempelvis campus- og fusionsdannelser gennem rådgivning til de institutioner, som overvejer sådanne institutionelle forandringer ved henvendelse herom fra institutionerne.

Regeringen vil nedsætte et udvalg, som skal udarbejde forslag til en taxameterreform, der bl.a. skal tage højde for uddannelsesstestedernes forskellige geografiske og sociale udfordringer. Det vil bl.a. forbedre uddannelsesdækningen i yderområderne.

Der er sket en betydelig vækst i antallet af studerende på de videregående uddannelser de senere år. Det samlede optag på de videregående uddannelser var i 2012 på 60.537 studerende. Det var 3.406 flere end i 2011. Det er fjerde år i træk, at der opleves en stigning i optaget til de videregående uddannelser. Antallet af optagne studerende er på erhvervsakademi-, professions- og universitets-bacheloruddannelser steget med 6 pct. i forhold til 2011. Væksten i optaget gennem de seneste år gælder for hele landet. I de seneste to år har væksten været særlig høj uden for de største uddannelsesbyer, København og Aarhus. Eksempler er Erhversakademi Sjælland (18 pct.), Erhvervsakademi SydVest (33 pct.), Aalborg Universitet og Erhvervsakademi Lillebælt (17 pct.) og Syddansk Universitet (16 pct.).

Blandt andet Aalborg Universitet har haft succes med at etablere et tæt samarbejde om universitetets uddannelses- og forsknings og innovationsaktiviteter med kommune, region, Nordjyllands erhvervsliv og øvrige videregående uddannelsesinstitutioner. Aalborg Universitet og Syddansk Universitet arbejder desuden i høj grad for at få fat i unge fra områder, hvor der ikke er så stor tradition for at tage en videregående uddannelse. Det gør de gennem forskellige rekrutteringsstrategier og ved at etablere regional tilstedeværelse i fx Esbjerg, Kolding, Slagelse mv.

Regeringen har i december 2012 præsenteret en

national innovationsstrategi. Strategien skal sikre, at offentlige investeringer i forskning, innovation og uddannelse i højere grad omsættes til nye løsninger på samfundsudfordringer samt vækst og jobskabelse i erhvervslivet. Blandt andet skal det blive mere enkelt og fleksibelt for landets mange små og mellemstore virksomheder at deltage i innovationsprojekter.

Regeringen og KL er enige om, at der er brug for at skabe de bedst mulige rammebetegnelser for vækst og erhvervsudvikling gennem bl.a. effektiv virksomhedsrettet sagsbehandling, god infrastruktur mv. i kommunerne. Der igansættes derfor et arbejde, som skal identificere best practice på tværs af kommunerne, og som skal afskaffe regler, der unødig begrænser kommunernes muligheder på området. Arbejdet ser også på de forenklingsforslag, som Virksomhedsforum for enklere regler kommer med til de vækstteams, der er nedsat under ministerudvalget for ny erhvervs- og vækstpolitik. Ministerudvalget vil løbende i 2013 komme med anbefalinger, der kan styrke væksten indenfor erhvervsområder, hvor Danmark har særlige styrker og potentialer.

Forventninger til regionernes og kommunernes planlægning

Regionerne skal i dag i den regionale udviklingsplan beskrive den ønskelige udvikling for regionens byer, landdistrikter og udkantsområder. Evalueringen af kommunalreformen peger på, at den regionale udviklingsplan indholdsmæssigt har levet op til lovgivningen, men ikke har tilstrækkelig gennemslagskraft.

Regeringen vil derfor samle den regionale udviklingsplan og den regionale erhvervsudviklingsstrategi i en ny regional vækst- og udviklingsstrategi. Målet er i endnu højere grad at skabe fundamentet for en sammenhængende indsats for vækst og udvikling i regionerne.

Kommunerne har mulighed for, som det blandt andet er sket på Fyn, at indgå i samarbejder om strategisk fysisk udviklingsplanlægning for deres område, hvor det findes relevant.

Kommuner kan se bosætning af pendlere som en mulighed for byer og egne, som ikke ligger for langt fra de største byer. For byer og egne i større afstand fra de største byer må hovedprioriteringen være lokal erhvervsudvikling.

Danmark i en nordisk og europæisk kontekst

Den stigende økonomiske sammenfleeting i Europa sætter en fælles regulering på dagsordenen. Territorial samhørighed er med Lissabontraktaten fra 2009 blevet et mål for EU. Det er vigtigt for væksten, at det ene land ikke planlægger, så aktiviteterne i landet kan komme i konflikt med tiltag i de andre lande. Det kræver et samarbejde om planpolitikken, som fremmer en helhedsorienteret udvikling i Europa.

EU har som global aktør indflydelse på politik, som skal modvirke klimaforandringer. EU-Kommissionen har som mål, at tempoet i væksten af byernes areal skal falde. Herved vil byerne modernisere og genanvende ældre erhvervsområder. Arealet er en begrænset ressource, og mest muligt areal skal fastholdes til fødevareproduktion, energiafgrøder og naturformål.

OECD beskriver i en analyse fra 2009, at København er under pres i den internationale konkurrence mellem storbyer om investeringer og erhvervsudvikling. Problemet påvirker hele Danmark, da vækst i hovedstaden har en afsmitende effekt på resten af landet.

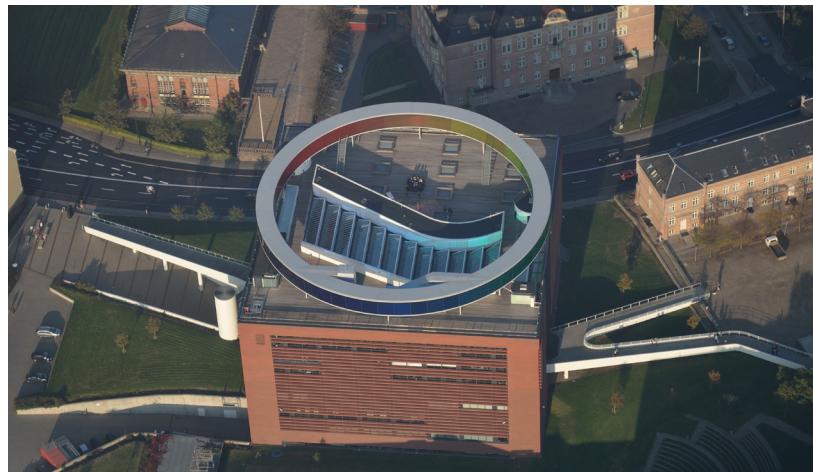
Både ved grænsen i Sønderjylland og i Øresundsområdet er der et betydeligt samarbejde over grænsen, og kommuner og regioner samarbejder med deres modparter i Tyskland og Sverige. Der samarbejdes også på tværs af Kattegat og Skagerrak. Bygningen af den faste Femern Bælt forbindelse vil yderligere understøtte det grænseregionale samarbejde med Tyskland.

Hvad vil regeringen gøre?

Regeringen vil i regi af Nordisk Ministerråd arbejde for, at der i det nordiske samarbejde sættes fokus på den fysiske planlægnings bidrag til at styrke de store byers placering i de internationale netværk og sættes fokus på muligheden for at styrke en overførsel af viden og innovationer.

Regeringen vil styrke samarbejdet mellem landene ved den vestlige del af Østersøen. Et samarbejde mellem områdets større byer vil kunne styrke områdets placering i et internationalt perspektiv.

Regeringen har allerede iværksat initiativer, som skal sikre, at Danmark nationalt, regionalt og lokalt er parat til at udnytte de vækst- og beskæftigelsesmuligheder, som etableringen af den faste for-

© COLOURBOX

bindelse over Femern Bælt vil skabe. Regeringen indgik i første halvår af 2012 regionale vækstpartnerskaber med Vækstforum Sjælland og Vækstforum Hovedstaden, hvor der indgår et initiativ om at udarbejde en Femern Bælt vækststrategi, der skal sikre, at vækstpotentialet i forbindelse med den kommende Femern Bælt-forbindelse udnyttes. Erhvervs- og Vækstministeriet leder dette arbejde i samarbejde med Region Sjælland og Region Hovedstaden.

Regeringen besluttede endvidere den 30. maj 2012 at nedsætte en arbejdsgruppe på embedsniveau, der kan fungere som koordinator for henvendelser af tværgående karakter i relation til etableringen af den faste forbindelse over Femern Bælt. Arbejdsgruppen fungerer frem til fremsættelsen af et forslag til anlægslov for Femern Bælt-forbindelsen og tilhørende landanlæg. Ifølge Femern A/S's tidsplan forventes et forslag til anlægslov at kunne fremsættes i Folketinget i slutningen af 2014.

Det er en generel trend, at landets videregående uddannelsesinstitutioner og universiteter i øget omfang dyrker samspillet mellem by, viden og erhverv. I København vil der, bl.a. i lyset af den internationale konkurrence på forsknings- og uddannelsesområdet, i de kommende år blive foretaget historisk store offentlige investeringer i den del af hovedstaden, der hedder Vidensbydel Nørre Campus. Bydelen er en af Europas største koncentrationer af uddannelse og forskning inden for farmaci, sundhedsvidenskab og naturvidenskab og er central i forhold til at kunne tiltrække internationale studerende og forskere. 30.000 studerende og ansatte har deres daglige gang på vidensinstitutionerne, der er flettet sammen med Københavns mangfoldighed af boligkvarterer, erhvervsområder, veje, parker og pladser. Ændringerne involverer Københavns Universitets nye byggerier, herunder

Niels Bohr Science Park og Panum-komplekset, Rigshospitalets udvidelser, samling af Professionshøjskolen Metropolis sundhedsfaglige uddannelser, Københavns Biocenter samt Copenhagen Bio Science Park (COBIS). Samtidigt linkes bydelen til resten af hovedstaden gennem en ny højklasse busforbindelse og Metroens Cityring, og der arbejdes med udvikling af nærliggende kvarterer. Ved DTU Risø Campus nord for Roskilde etableres en forsker- og erhvervspark med mulighed for 5.000 arbejdsplasser inden for cleantech erhverv.

Forventninger til regionernes og kommunernes planlægning

Regeringen opfordrer regioner og kommuner til i samarbejde med deres partnere at understøtte den erhvervsmaessige nytte af Interreg-programmerne for Østersøen, Nordsøen og af programmerne for de grænseregionale samarbejder.

Øresundskomiteen udarbejdede i 2010 i samarbejde med regionerne den Øresundsregionale Udviklingsstrategi. Visionen for Øresundsområdet kan følges op på begge sider af Sundet, bl.a. ved at regionale og kommunale myndigheder bidrager til at skabe gunstige rammebetegnelser i området.

De mange funktionelle bånd på tværs af den dansk-tyske grænse kan følges op med en fælles udviklingsplanlægning.

Grøn omstilling, klimatilpasning, ressourcer og grøn energi

Det er regeringens mål, at Danmark skal være et samfund, som bruger naturens ressourcer på en bæredygtig og konkurrencedygtig måde. Den grønne vækst skal forene fordelene ved et bedre miljø med stigende vækst og beskæftigelse.

Regeringen ønsker, at energi- og miljøteknologi skal være et af de områder Danmark satser på i fremtiden og bliver et udstillings vindue ud mod verden. Danmark har allerede styrkepositioner på områder som vedvarende energi, genanvendelse af ressourcer, vandteknologi, luftforurening mv.

De stigende verdensmarkedspriser på naturressourcer udfordrer den økonomiske vækst, men rummer samtidig muligheder for udvikling. Når Danmark går foran med en ambitiøs grøn omstilling, bør det sikres, at de erhvervs- og vækstpolitiske rammer er på plads, så omstillingen kan

© COLOURBOX

føre til erhvervsudvikling og nye grønne job i hele Danmark.

Regeringen ønsker, at indsatsen for klimatilpasning giver klare rammer og nye værktøjer til kommunerne for at imødegå konsekvenserne af klimaforandringerne.

Vi skal også bidrage til at gøre klimaforandringerne mindre ved at begrænse udslippet af drivhusgasser. Regeringen har som mål, at Danmarks udslip af drivhusgasser i 2020 skal være reduceret med 40 pct. i forhold til niveauet i 1990.

Der er i Danmark gjort en betydelig indsats for at øge forbruget af vedvarende energi, så det kan erstatte brugen af kul, olie og gas. Produktionen af vedvarende energi vokser år for år. I 2010 var forbruget af vedvarende energi godt og vel fordoblet fra år 2000. Vindmøller og biomasse har givet vigtige bidrag hertil. I 2010 dækkede vedvarende energi godt 20 pct. af det samlede energiforbrug. I 1990 var andelen godt 6 pct. For fortsat at understøtte denne udvikling har regeringen sat sig som mål, at halvdelen af Danmarks traditionelle el-forbrug i 2020 skal komme fra vindkraft. Ligesom hele energiforsyningen skal være baseret på vedvarende energi i 2050.

Den grønne omstilling af økonomien vil kræve innovationer af mange slags. Teknologien skal udvikles, fx inden for energiudnyttelse, ressourceoptimering, genanvendelse, vandteknologier, bioteknologi, nanoteknologi og it. Dette vil i stort omfang ske i virksomheder, teknologiske institutter og tekniske forskningscentre i de større byer. Teknologien skal afprøves i produktionen under realistiske forhold. Det kræver forsøgsproduktioner

og testpladser og vil kunne foregå mange steder. Den nødvendige sammenhæng mellem teknologi-udvikling, afprøvning og produktion kan benyttes til at skabe kompetencer og jobs over alt i landet. Også de eksportmuligheder, den grønne omstilling indebærer, kan indgå i en regionalpolitisk satsning.

Byerne kan beskrives som sammenhængende systemer af infrastruktur, der håndterer de forskellige flows af ressourcer, information, folk, energi, affald osv. I den bæredygtige by er byens struktur tænkt sammen med disse flows på en måde, der sikrer størst mulig effektivitet. Samtidig skal planlægningen skabe de rigtige rammer for, at virksomhederne har mulighed for at effektivisere deres ressourceforbrug og dermed både styrke deres konkurrenceevne og hensynet til miljøet. Det kan f.eks. være ved i udviklingen af industriområder at understøtte udveksling af "rest" ressourcer mellem forskellige virksomheder i såkaldte industrielle symbioser.

Hvad vil regeringen gøre?

Regeringen har i marts 2013 lanceret "Danmark i arbejde - Vækstplan for vand, bio & miljøløsninger". Det er hensigten med planen at styrke grundlaget for, at danske virksomheder får øget andel i det voksende internationale marked for vand, bio og miljøløsninger med henblik på at fastholde og skabe danske arbejdspladser. Vækstplanen indeholder initiativer indenfor vandløsninger, bio-baserede løsninger, ressourceeffektivitet og affald, renluftløsninger og andre initiativer til styrkelse af grønne løsninger.

Regeringen vil arbejde for, at vi i Danmark er bedre til at udnytte vores affald og bedre til at udvinde materialer, som kan genbruges i produktionen eller landbruget som eksempelvis metaller, sjældne jordarter og fosfor. Derfor er regeringen på vej med en ressourcestrategi, som skal sætte nye standarder og mål for affaldshåndtering i Danmark.

Regeringen har i december 2012 offentliggjort en Handlingsplan for klimasikring af Danmark, som peger på en række initiativer, der vil medvirke til at skabe bedre rammer for en bæredygtig, grønnere og innovativ klimatilpasning.

Regeringen har i maj 2012 vedtaget en ændring af planloven, som giver kommunerne mulighed for at lokalplanlægge med det formål at sikre klimatilpasning af det pågældende lokalplanområde, herunder med henblik på at forebygge fremtidige

oversvømmelser. I februar 2013 har miljøministeren offentliggjort en vejledning om "Klimatilpasningsplaner og klimalokalplaner".

Regeringen vil bidrage til at gøre klimaforandringerne mindre ved at begrænse udslippet af drivhusgasser. Vedvarende energi fra vind og biobrændstoffer skal i stigende omfang erstatte kul, olie og naturgas som energikilde. Regeringen har som mål, at Danmarks traditionelle el-forbrug til den tid skal komme fra vindkraft. Regeringen vil desuden udkomme med en klimaplan, der peger frem mod 40 pct. målsætningen i 2020.

Regeringen har som mål, at der frem mod 2020 forventes opført nye vindmøller på land med en samlet kapacitet på 1.800 MW. I samme periode forventes nedtaget vindmøller med en kapacitet på 1.300 MW. Regeringen har derfor indgået en aftale med Venstre, Dansk Folkeparti, Enhedslisten og Det Konservative Folkeparti om den danske energipolitik 2012-2020, som indebærer, at der forventes opført nye vindmøller på land. Energiaftalen fastlægger også, at der inden 2020 skal opføres vindmøller i de kystnære områder med en samlet effekt på 500 MW.

Miljøministeren nedsatte i 2011 en arbejdsgruppe til at se på fremtidens vindmølleplanlægning. Arbejdsgruppen afgav rapporten i september 2012. Nogle af arbejdsgruppens anbefalinger er igangsat, andre vil indgå i det oplæg regeringen i første halvdel af 2013 vil fremlægge for energiforligskredsen. Et oplæg, som bl.a. skal se på nye planlægningsredskaber, tilpasning af rammevilkår mm.

Regeringen har besluttet at videreføre Windmølerejseholdet i Miljøministeriet til at understøtte kom-

© COLOURBOX

munernes fortsatte arbejde med at sikre fremtidige placeringsmuligheder mv. til vindmøller.

Regeringen vil fremme anvendelsen af biogas i Danmark. Derfor er der i aftalen om den danske energipolitik 2012-2020 vedtaget en forbedret økonomisk støtte til biogas anvendt til forskellige formål bl.a. kraftvarme, opgradering til naturgasnet og transport. Som led i energiaftalen er Miljøministeriets biogasrejsehold videreført til 2015 med henblik på at understøtte kommunernes arbejde, som i forbindelse med kommuneplanrevisionen i 2013 omfatter udarbejdelse af retningslinjer for beliggenheden af fælles biogasanlæg. For at sikre den fortsatte biogasdbygning frem mod 2020, er der desuden som led i energiaftalen nedsat en taskforce, som skal undersøge og understøtte konkrete biogasprojekter. Taskforcen har hovedfokus på den konkrete indpasning af den nye biogasproduktion i energiforsyningen, herunder andelen af gassen, den hertil nødvendige infrastruktur og aftaleforhold. Målet er at sikre effektiv og hensigtsmæssig indpasning af biogas i energiforsyningen, der er i overensstemmelse med politiske mål og sigtelinjer, bl.a. at op til halvdelen af husdyrgødningen kan bioforgasses i 2020. I denne sammenhæng kan transportsektoren på sigt blive en relevant aftager.

Parterne bag Energiforliget vil desuden fremme en strategisk energiplanlægning (SEP) i kommunerne. Med energiforliget er der afsat en pulje på 19 mio. kr. i 2013-2015 med det formål at fremme partnerskaber om strategisk energiplanlægning (SEP) mellem kommuner, lokale virksomheder og energiselskaber samt forbedre samspillet mellem statens, regionernes og kommunernes indsatser og understøtte den kommunale planlægning og den borgernære indsats. SEP omfatter alle former for energiforbrug og energiforsyning inden for kommunernes geografiske område. SEP kan bl.a. ses som en systematisk samtænkning af kommunernes eksisterende opgaver på energiområdet inden for områder som varmebesparelser, udvikling af fjernvarme - og naturgasinfrastrukturen, introduktion af nye transportformer (el-biler mv.).

Regeringen har fokus på at fremme bæredygtig mobilitet og grønnere transport. Persontransport med bil vil højst sandsynligt spille en afgørende rolle for vores mobilitet i fremtiden - uanset hvilke tiltag der laves for at fremme gang, cykling og kollektiv transport. Det skyldes, at afstandene mellem arbejde/bolig og stationer mv. i nogle dele af

© COLOURBOX

landet er for store til at konkurrere med biltrafikken om de daglige rejser. For at gøre transporten med personbiler mere bæredygtig er derfor iværksat en række forsøgsordninger for biler med alternative drivmidler, og regeringen har frem til 2015 afgiftsfri taget elbiler for at fremme køb af disse.

Regeringen har indgået en aftale med Venstre, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Det Konsernative Folkeparti om mere cykeltrafik. I perioden 2009-2014 er der afsat en samlet ramme på 1 mia. kr. til at styrke cyklismen. Undersøgelser har vist, at der er sammenhæng mellem byernes tæthed og andelen af cykel, gang og kollektiv transport. Det er især andelen af cykler, der stiger, når virksomheder er placeret i de centrale dele af en by. Faktisk udgør de cykelvenlige ture - det vil sige ture på under fem km - i mange kommuner en tredjedel af bolig-arbejdsstedstrafikken.

Miljøministeren vil i samarbejde med Transportministeriet og Cyklistforbundet sætte et projekt i gang med overskriften "Cykler i Byen". Projektet skal stille skarpt på, hvilke bystrukturer der ud over sikre cykelveje kan virke fremmende for brugen af cykler til transport.

Forventninger til regionernes og kommunernes planlægning

I forbindelse med klimatilpasning er det kommunerne og staten, der har myndighedsopgaven. Fx

skal kommunerne lave en klimatilpasningsplan. Regionernes strategier og initiativer bevæger sig på et mere overordnet niveau. Regionerne kan derfor i relevant omfang sætte fokus på klimatilpasning og ressourceeffektivitet, hvor det kan ses i sammenhæng med den regionale erhvervsudvikling.

Kommunerne skal udarbejde klimatilpasningsplaner, der indeholder en kortlægning af risikoen for oversvømmelse, og må i deres planlægning indrette bebyggelserne, så de bedst tåler det fremtidige klima. Det er aftalt mellem regeringen og KL, at klimatilpasningshandleplanen indarbejdes direkte i kommuneplan 2013 eller som et tillæg hertil.

Det er som en del af kommuneaftalen i foråret 2012 mellem regeringen og KL aftalt, at kommunerne løfter investeringerne i klimatilpasning af spildevandsområdet med 2,5 mia. kr. i 2013.

Det er vigtigt, at nabokommuner samarbejder om planlægning for klimaforandringer. Det gælder fx planlægningen for større mængder regnvand, hvor myndigheder med interesser i samme afvandingsområde kan gå sammen om en fælles planlægning. Samtidig kan kommunerne tilstræbe, at de løsninger der vælges i størst mulig grad understøtter målene om opnåelse af god økologisk tilstand i det danske vandmiljø.

Miljøministeriets rejsehold har til formål at vejlede kommuner og forsyningsselskaber i arbejdet med klimatilpasning. Oplysninger og værkøjter er samlet på Miljøministeriets klimatilpasningsportal.

Regeringen forventer, at kommunerne løser opgaven med at planlægge for nye områder til vindmøller med henblik på at nå målene i energiaftalen. Regeringen forventer ligeledes, at kommunerne arbejder for en strategisk energiplanlægning. Kommunerne har ansvaret for planlægning for biogasanlæg. Det er i landdistrikterne gyllen findes, og det skaber grundlag for lokale arbejdspladser i landdistrikterne. Den tidligere miljøminister indgik i 2010 en aftale med KL om, at kommunerne vedtager mindst 50 kommuneplantillæg for større fælles biogasanlæg inden kommuneplanrevisionen 2013. Regeringen forventer, at kommunerne løser denne opgave. Det er målet, at den kommunale planlægning for beliggenheden af arealer til fælles biogasanlæg vil sikre mulighed for etablering af det fornødne antal biogasanlæg. Det giver landbrugs-erhvervet og øvrige interesser mulighed for på et tidligt tidspunkt at orientere sig om mulighederne for en hensigtsmæssig placering.

© COLOURBOX

Regeringen forventer desuden, at kommunerne gennem deres byplanlægning og byens infrastruktur understøtter lokalt erhvervsliv og bidrager til at mindske drivhusgasudledningerne og luft- og støjforurenningen fra transporten, herunder fremmer energi- og miljøeffektive køretøjer.

- Kommunen kan fremme grønne transportformer gennem forbedret infrastruktur og fremkommelighed for cyklister, fodgængere og den kollektive trafik. Det kan bl.a. ske ved at etablere cykel- og gangstier. I de største byer kan kommuner endvidere overveje at etablere "grønne bølger" for cykler og cykelparkering. Samtidig kan kørebaner og trafiksinaler, hvor busser prioriteres frem for anden trafik, etableres de steder, hvor det er hensigtsmæssigt ud fra en samlet betragtning af hensynene til trafik, miljø og lokalt erhvervsliv. Generelt kan kommuner bidrage gennem lokalplaner til at sikre stationsnær byudvikling, byfortætning og funktionsintegration, dvs. samle boliger, arbejdspladser og detailhandel.
- Kommunerne kan bidrage til at sikre pladsmæssige muligheder for opstilling af ladestandere til elbiler.

Byerne - på vej mod bæredygtighed

Regeringen ønsker, at byerne i Danmark er attraktive at leve i. Byer skal være bæredygtige, såvel økonomisk, socialt som miljømæssigt.

Byerne er vigtige for landets konkurrenceevne. Det gælder både de store byer, som rummer internationale erhvervsvirksomheder, uddannelsesinstitutioner, og som fungerer som transport-

knudepunkter og de mindre byer, som rummer mange arbejdspladser, produktion, uddannelsesinstitutioner og service erhverv. Alle landets byer skal være attraktive og rumme mulighed for at udvikle erhvervslivet. Det handler både om det erhvervsliv, som allerede findes i byen og nye erhvervsmaessige muligheder.

Byen er et fællesskab, som skal rumme plads til mange forskellige mennesker, mange aktiviteter og oplevelser. Byerne skal tilbyde rammerne for et godt og sundt hverdagsliv og give mulighed for forskellige former for bosætning. Det handler om åbne, grønne områder, nye blå initiativer, nye oplevelser og friluftsaktiviteter og nye moderne bydele med en høj social- og miljømæssig bæredygtighed, herunder ren luft og fravær af støj. En attraktiv, grøn og sund by er også med til at trække virksomheder og arbejdskraft. Samtidig kan Danmark få en global førerposition og nye eksportmuligheder, hvis vi finder de løsninger der sikrer trygge, grønne, udviklende og økonomisk voksende byer.

Byerne forandres i disse år. Mens bymidten i de største byer trives, har mange mindre provinsbyer i de senere år oplevet en svækkelse af bymidten og dens liv.

Ældre, overflødige erhvervsområder med god beliggenhed kan omdannes og fornyses, så området igen fremstår som en attraktiv ramme for etablering af nye erhverv og ny beboelse. I Danmark inddrages hver dag ca. 4 ha til by- og infrastrukturformål. Det er vigtigt i fremtiden at være opmærksom på muligheden for at omdanne, modernisere og udvikle byerne, så der på en gang skabes mere attraktive byer og reserveres arealer i byernes omgivelser til andre formål, som f.eks. naturområder, bynær skov, åbne landskaber og friluftsoplevelser. De omkringliggende naturområder samt byens samlede grønne struktur, herunder bynær skovrejsning, er endvidere med til at binde CO₂.

Hvad vil regeringen gøre?

Regeringen vil udvikle en ny national social og grøn bæredygtig bypolitik.

Kulturministeren har inviteret sine ministerkolleger til et samarbejde om en ny arkitekturpolitik, der skal afløse den nuværende "Arkitekturion Danmark" fra 2007. Den nye arkitekturpolitik vil udstikke de politiske visioner for, hvad det byggede

miljø kan bidrage med i forhold til kvalitet, udvikling og vækst for samfundet, den enkelte borger og arkitekterhvervet. Bæredygtighed vil være et centralet element i den kommende arkitekturpolitik, der således vil komme til at indeholde tydelige 'grønne' elementer og bl.a. sætte fokus på bæredygtig by- og landskabsudvikling. Det forventes, at en ny arkitekturpolitik kan præsenteres ultimo 2013.

Kulturministeren har i 2012 indgået og planlægger i de kommende år at indgå 4-årige kulturaftaler med grupper af kommuner, hvor kulturen strategisk tænkes som et aktivt i forhold til at skabe vækst, engagement og gode byer og landområder at leve i.

Miljøministeren har i 2012 og i begyndelsen af 2013 afsluttet ni byprojekter i samarbejde med en række aktører: 1) Forstæders Tænkertank, 2) Byliv der betaler sig, 3) Bæredygtige bebyggelser, 4) Bæredygtige lokalplaner 5) Planlægning for fremtidens erhverv, 6) Bedre grønne oplevelser, 7) Bevægelse i alle planer, 8) Regnvand i haver og parker og 9) Hvad vil provinsbyerne? Projekterne har alle til formål at fremme kommunernes planlægning for bæredygtige byer, som giver gode rammer for hverdagslivet og gode rammer for erhvervslivets udvikling. Samtidigt vil Miljøministeriet arbejde videre med projekter, der udvikler såvel viden som praksis vedr. bæredygtig byplanlægning.

Miljøministeriet vil sammen med Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, kommunerne og andre interesser tage initiativ til at undersøge, hvordan planlægningen for erhverv kan tænkes sammen med bæredygtighed og bykvalitet. Det er blandt andet et mål at udvikle planlægningsværktøjer, som kommunerne kan anvende til at udvikle de ældre erhvervsområder, og hvordan virksomheder kan placeres i bykernerne.

Miljøministeren vil i tilsynet med den kommunale planlægning være opmærksom på, i hvilket omfang kommuneplanernes udlæg af areal til byformål understøtter økonomisk vækst, bæredygtig byudvikling og en klar grænse mellem byen og det åbne land.

Forventninger til kommunernes planlægning

Regeringen forventer, at kommunerne medvirker til at udvikle byerne på en bæredygtig måde, som samtidig sikrer de bedst mulige rammer for erhvervsudvikling.

Ældre og nedslidte by- og erhvervsområder kan fornyes eller omdannes. Nuværende byarealer kan genbruges, så der skabes attraktive byer med gode rammer for både erhvervsliv og befolkning. Ved omdannelse og udvikling af eksisterende byområder kan eksisterende bevaringsværdier i områderne med fordel genanvendes, fx bevaringsværdige bygninger og bystrukturer, og dermed give områderne kvalitet og diversitet.

Regeringen forventer, at kommunerne sætter fokus på at skabe nye grønne og blå oplevelser i byerne. Planlægning af byens rum kan også skabe steder og forløb i byen, der indbyder til aktiv leg og idræt for både børn og voksne.

Efter genindførelsen af tilskudsordningen til offentlig bynær skovrejsning kan kommuner og andre offentlige myndigheder igen få halveret udgiften til at plante skov.

Regeringen forventer, at kommunerne medvirker til at sikre den klare grænse mellem byerne og det åbne land. Byerne skal som hovedregel vokse inde fra og ud. Regeringen opfordrer desuden kommunerne til at arbejde for, at byerne moderniseres og genanvender tidligere byområder, så tempoet i væksten af byernes areal falder. Fortætning kan bidrage til at modvirke klimaforandringerne og vil samtidig betyde, at mest muligt areal fastholdes til fødevareproduktion, energiafgrøder og naturformål.

Regeringen forventer, at kommunerne med den fysiske planlægning søger at fremme udviklingen af levende bymidter, socialt alsidige boligkvarterer med en varieret boligsammensætning, så vi også i fremtiden har gode butiksmiljøer, levende og velfungerende byer spredt over hele landet.

Regeringen forventer endvidere, at kommunerne bruger den fysiske planlægning og mobilitetsplanlægningen til at understøtte fodgængere, cykler, kollektiv trafik og miljø- og energieffektive køretøjer og derved bidrager til at reducere drivhusgasudledningerne og medvirke til ren luft og mindre støj i byerne.

Udviklingen i hovedstadsområdet

Vækst i hele landet er en hovedprioritet for regeringen. Danmarks hovedstad spiller en vigtig rolle for væksten. Derfor er det vigtigt med gode rammer for udvikling i hovedstadsområdet.

© COLOURBOX

En god tilgængelighed for personer og gods, også internationalt, og en god geografisk mobilitet internt i hovedstadsområdet er vigtige forudsætninger for vækst. Trafikforbindelserne skal derfor være velfungerende.

Regeringen ønsker en hovedstad, der samtidig er grøn. Et rent og sundt miljø, en mangfoldig natur, livskvalitet og udfoldelsesmuligheder i fritiden er vigtige for trivsel og folkesundhed og er samtidig forhold, der styrker hovedstadens attraktivitet. Den fysiske planlægning i hovedstadsområdet skal derfor bidrage til denne helhed.

Hvad vil regeringen gøre?

Regeringen vil i samspil med relevante parter udarbejde en hovedstadsstrategi.

Regeringen ønsker at bevare Kastrup Lufthavn som et centralt knudepunkt for lufttrafikken og vil analysere muligheden for at tage initiativer, der fremmer dette mål mest muligt.

Regeringen har for at styrke konkurrencekraften i området indgået flere nye trafikaftaler med partierne i Folketinget, som indebærer udbygning af den trafikale infrastruktur i hovedstadsområdet:

- Med anlæg af den nybane mellem København og Ringsted via Køge styrkes togtrafikken mellem landsdelene. Med Finansloven 2013 er det desuden aftalt at elektrificere banestrækningen Køge-Næstved, når den nye jernbane mellem København og Ringsted åbner.
- Med Cityringen, som forventes at åbne i 2018, får metroen og den interne kollektive trafik i hele hovedstadsområdet et markant løft.

- Regeringen har indgået en samarbejdsaftale med Region Hovedstaden og de 10 kommuner i Ringbysamarbejdet om at udarbejde et beslutningsgrundlag for anlæg af en letbane i Ring 3 fra Lundtofte i nord til Ishøj i syd.
- Med trafikaftalen fra 20. juni 2012 mellem regeringen og Venstre, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og De Konservative er der afsat et statsligt bidrag til etablering af en ny metrolinje til Nordhavn. I en anden trafikaftale fra 12. juni 2012 mellem regeringen, Dansk Folkeparti og Enhedslisten indgår, at der iværksættes en analyse af et sammenhængende kollektivt trafiknet i hovedstadsområdet med fokus på nye trafikknudepunkter samt en analyse af mulige metro- og letbanebygninger.
- Udbygning med cykelstier, herunder "supercykelstier", spiller en vigtig rolle i de trafikaftaler, som regeringen har indgået.
- Regeringen gennemfører strategiske analyser af bl.a. en mulig fremtidig udbygning af den trafikale infrastruktur i hovedstadsområdet.

Regeringen har nedsat en bredt sammensat Trængselskommission, der skal se på reduktion af trængsel og luftforurening samt modernisering af infrastrukturen i hovedstadsområdet". Kommissionen afslutter sit arbejde medio 2013.

Regeringen har offentliggjort et forslag til revideret Fingerplan. Regeringen lægger vægt på, at hovedstadskommunerne har et opdateret overordnet grundlag for deres planlægning af byudvikling og rekreative hensyn. Forslaget skal sikre et grønnere hovedstadsområde med plads til klimatilpasning og et alsidigt udbud af byudviklings- og byomdannelsesmuligheder og vil rumme en klar strategi for lokalisering af moderne boliger og erhverv i forhold til den overordnede trafikale infrastruktur.

Forventninger til regionernes og kommunernes planlægning

Regeringen forventer, at kommunerne i hovedstadsområdet arbejder aktivt for, at Fingerplanens grønne kiler kan udnyttes til friluftsformål, og at der bliver skabt adgang til disse på tværs af kommunegrænserne. Hovedstadsområdets grønne kiler skal fortsat bidrage til bedre luftkvalitet og nem adgang til store sammenhængende fritidsområder i nær kontakt med bykvartererne.

Kommunerne skal vurdere, om Fingerplanens grønne kiler og grønne bykiler bør indgå i deres klimatilpasningsplan. Er det tilfældet, skal strategien

udformes, så anvendelsen til klimatilpasning bidrager til at styrke de grønne områders rekreative kvaliteter.

Regioner kan i relevant omfang understøtte Fingerplanens strategier for erhvervs- og boliglokalisering, udbygning for de grønne kiler og grønne bykiler samt for udbygning af regionalt sammenhængende stier.

Regeringen forventer, at kommunerne prioriterer byomdannelse frem for nye byer på bar mark og prioriterer planlægningen af de stationsnære områder. De stationsnære områder skal have bymæssige kvaliteter og aktiviteter, som kan sikre et levende bymiljø og skaffe flere brugere til den kollektive transport.

Regeringen forventer, at kommunerne giver mulighed for en trafikalt velfungerende hovedstad: kollektiv transport, flere cyklende, flere fodgængere og bedre parkeringsfaciliteter ved stationerne. Der skal sættes fokus på at håndtere klima- og miljøudfordringerne og undgå trængsel i hovedstadsområdet.

Landdistrikter i udvikling

Stadig flere danskere flytter fra land til by. Der er tale om en omstilling af det danske samfund med alle de velfærdsmaessige ubalancer og strukturelle udfordringer, det giver.

Det er en omstilling, der rejser grundlæggende spørgsmål vedrørende velfærd, tryghed og sam-

© COLOURBOX

menhængskraft - særligt for de borgere, der bor i landdistrikterne.

På trods af udfordringerne er der også mange muligheder og ressourcer i landdistrikterne. Der er en unik natur, iværksætterånd, virkelyst og fællesskab. Der er mange ildsjæle, som på daglig basis gør en reel forskel.

Samtidig er de fleste danskere tilfredse med tilværelsen - hvad enten de bor i byerne eller på landet. De, der vælger at bosætte sig og leve på landet, fremhæver selv værdier som lokalt fællesskab, identitet og nærhed til naturen. Det er værdier, som vi skal værne om.

Det forudsætter, at der er levende byer, adgang til grønne arealer, smukke landskaber og friluftsaktiviteter. Naturen og kulturarven kan i højere grad bruges til at gøre byerne attraktive for nye beboere og bidrage til erhvervsmæssig udvikling bl.a. af friluftsliv og turisme. Nøgleordet er udnyttelse af stedbundne kvaliteter til lokal erhvervs-, beskæftigelses- og boligudvikling, herunder en udvikling af stedbunden turisme og en styrket indsats for grøn naturturisme. Udbygningen af hastigheden i de digitale net i yderområderne kan styrke mulighederne for erhverv.

Naturen kan i højere grad bruges til at udvikle friluftsliv og turisme. Eksempler på nye initiativer kan være placering af energianlæg, udvikling af stedbunden turisme samt en styrket indsats for grøn naturturisme. Sådanne initiativer kan understøtte en udvikling af de lokale samfund i yderområderne, herunder på landets mange mindre øer.

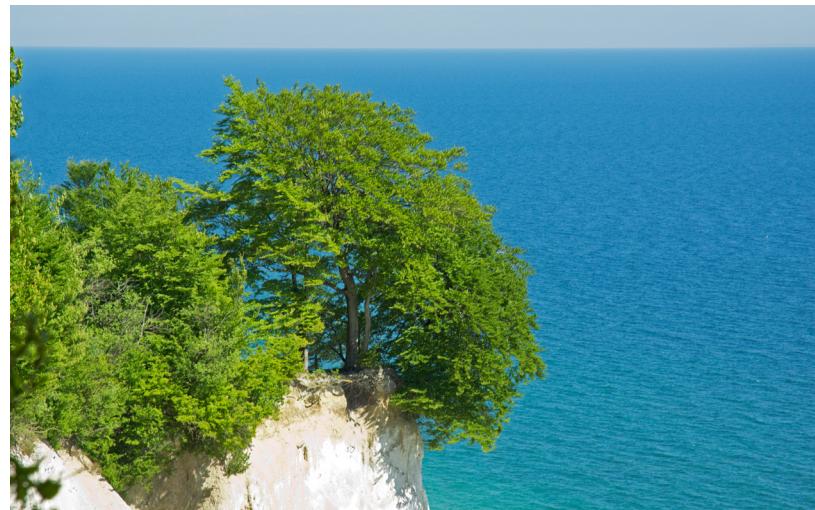
Hvad vil regeringen gøre?

Regeringen tager en række væsentlige initiativer, som har direkte betydning for landdistrikterne. Det er initiativer vedrørende jobskabelse og grøn omstilling.

Regeringen har senest fremsat "Vækstplan DK - Stærke virksomheder, flere job" som indeholder en landdistriktpakke, der forbedrer produktiviteten og konkurrenceevnen samt øger den private beskæftigelse.

I den kommende tid vil regeringen særligt sætte ind på følgende områder:

- Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter vil styrke by- og områdefornyelsen i de små byer og landdistrikterne samt forbedre mulighederne for at nedrive de dårligste boliger. Ministe-

© Henrik Schurmann

riet for By, Bolig og Landdistrikter vil afsætte en større andel af byfornyelsesmidlerne til de mindre byer, hvor udfordringerne er særligt store i disse år.

- Regeringen vil desuden arbejde for, at vi får den størst mulige samfundsmaessige nutte af omfattende investeringer som den kommende Femern Bælt-forbindelse. Forbindelsen er en mulighed for at give den sydøstlige del af Danmark et tiltrængt løft i årene fremover. Regeringen vil derfor fremrykke offentlige investeringer vedrørende Femern Bælt og har desuden nedsat en arbejdsgruppe, der skal sikre, at der bliver taget hånd om tværgående problemstillinger og muligheder i forhold til beskæftigelse, uddannelse og infrastruktur.

I den kommende tid vil regeringen desuden særligt sætte ind på følgende områder:

- Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter vil fortsætte arbejdet med at få fokus i landdistriktpolitikken, ikke mindst kommunalt. Regeringen har eksempelvis etableret en internetportal til viden om landdistrikterne og nedsat et rejsehold, der skal indsamle og formidle viden og erfaringer.
- Folketinget har i april 2013 vedtaget en modernisering af planloven, som giver kommunerne nye muligheder for, i vanskeligt stillede landdistrikter, at tillade opførelse af nye helårsboliger i tilknytning til landsbyer samt til ændret anvendelse af eksisterende tiloversblevne bygninger til indretning af enten helårsboliger eller erhvervsvirksomheder. Der gives også bedre mulighed for, at erhvervsvirksomheder i landzone kan udvides. Regeringen vil med moderniseringen ligeledes værne om en samfundsmaessig bæredygtig detailhan-

delsstruktur, hvor alle har god adgang til indkøbsmuligheder. Ved ændringen lempes landzonereglerne tillige iforhold til opsætning af antenner til mobilkommunikation på eksisterende master, siloer og høje skorstene.

- Regeringen har som målsætning, at alle husstande og virksomheder skal have adgang til en downloadhastighed på mindst 100 Mbit/s og en uploadhastighed på 30 Mbit/s i 2020, uanset hvor man bor. Regeringen har i marts 2013 lanceret et udspil, som bl.a. giver kommunerne nye muligheder til at forbedre den digitale infrastruktur. Konkret gives der friere rammer for kommunernes udlejning af master, så kommuner i tynt befolkede områder kan stille grunde og master til rådighed uden beregning, og det præciseres hvordan kommuner kan stille dækningskrav i lokalområder, hvor dækningen er dårlig, når kommunerne køber ind. Samlet har regeringen fremsat 22 andre initiativer som skal bidrage til god bredbånds og mobildækning i hele landet uanset hvor man bor. For at forbedre udrulningen af bredbåndsinfrastruktur har regeringen endvidere stillet dækningskrav i forbindelse med 800 MHz-auktion. Dækningskravet vil bidrage til, at 99,8 pct. af alle husstande, virksomheder og sommerhuse i 207 postnumre senest i 2015 vil kunne få adgang til mobiltbredbånd med en oplevet hastighed på minimum 10 Mbit/s.
- Regeringen har desuden fokus på udfordringerne vedrørende vanskeligt omsættelige helårsboliger. Regeringen har med et bredt folketingsflertal gennemført en ændring af boligreguleringsloven, der tydeliggør kommunernes mulighed for, indenfor rammerne af gældende lovgivning og planlægning, at tillade, at boligerne benyttes som fritidsboliger med ret til at vende tilbage til helårsstatus. Indsatserne skal ses i sammenhæng med Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikters omprioritering af byfornyelsesmidlerne og indsats overfor udlejere, der spekulerer i udlejning af dårlige boliger i landdistrikterne.

De regionale vækstfora skal sikre, at mindst 35 pct. af strukturfondsmidlerne under ét skal komme yderområderne til gavn i perioden 2007-2013.

For EU-budgetperioden 2014-2020 forhandles i EU-regi et nyt regelgrundlag for såvel Landdistriktsprogrammet, Hav- og Fiskerifonden, Regionalfonden og Socialfonden. Regeringen vil

© COLOURBOX

i 2013 i dialog med en bred kreds af interessenter udarbejde nye operationelle programmer for hver fond samt indgå en partnerskabsaftale med EU-Kommissionen om den overordnede anvendelse af midler fra alle fire EU-fonde.

Regeringen vil desuden fortsat målrette midlerne under landdistriktpuljen til projekter, der har potentiale til at skabe vækst og arbejdspladser i landets yderområder.

Kulturministeren har igangsat satsningen Kultur-Danmark, som sætter fokus på kulturens potentiale i Danmark. Sammen med ministeren for By-, Bolig- og Landdistrikter inddrages lokale kulturaktører i 2013 på en inspirationstur gennem landet til en debat om, hvordan de enkelte regioners kultursourcer kan være med til at skabe bl.a. udvikling, engagement og fællesskab i et område. Med udgangspunkt i inspirationsmøderne samles inspiration og ideer, som der arbejdes videre med i en række tværgående arbejdsgrupper i løbet af 2013.

Miljøministeriet vil sammen med Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter og kommunerne se nærmere på udviklingen af stedbundne potentialer i mindre samfund, landsbyer og på små øer.

Nationalparkerne i Danmark rummer muligheder for særlige initiativer. For hver nationalpark oprettes en fond, der ledes af en bestyrelse. Bestyrelsen skal udarbejde en nationalparkplan, der bl.a. redegør for nationalparkens potentielle udviklingsmuligheder for friluftsliv og erhverv. Nationalparkbestyrelsen kan herigennem understøtte konkrete projekter i tilknytning til stedbundne naturrelaterede potentialer og derigennem skabe vækst i lokalsamfundet. Regeringen har afsat midler på finansloven til nationalparkbestyrelsernes arbejde.

Forventninger til kommunernes planlægning

Kommunen kan udarbejde en strategi for udvikling af stedbundne potentialer, udarbejde en helhedsplan for de fysiske strukturer, der er nødvendige for udnyttelsen af potentialerne og inddrage de stedbundne potentialer i kommunens øvrige planlægning og aktiviteter.

Kommuneplanlægningen kan understøtte udvikling i landdistrikterne og tage stilling til, hvilken funktion landdistrikterne i netop deres kommune skal have i fremtiden. Der kan i områder med tilbagegang blive brug for at prioritere rollefordelingen mellem landsbyer mv.

Det åbne land

Det er regeringens politik, at der i det åbne land skal være plads til både beskyttelse, hvor de unikke værdier i landskab, kulturmiljø og natur sikres og til benyttelse, hvor beboelse, friluftsliv og udvikling i jordbrugserhvervene understøttes.

Den danske natur skal være varieret og mangfoldig. Det skal sikres, at naturoplevelser er tilgængelige for alle både til hverdag og i ferier. Gode adgangsforhold til naturområderne og landskabet er centralt for oplevelser i det åbne land. Det gælder ikke mindst de danske kystlandskaber, som rummer særlige oplevelser og muligheder for mange forskellige friluftsaktiviteter, og som både beboere og turister sætter pris på.

Samtidig indeholder det åbne land en forudsætning for produktion af landbruksvarer, for indvinning af råstoffer, for skovbrug, for produktion af grøn energi og for turisme.

For regeringen er det vigtigt, at det åbne land betragtes i et helhedsperspektiv. Der skal være en klar grænse mellem de bymæssige områder og de områder, hvor der er åbent landskab.

Regeringen ønsker et fokus på muligheden for at sikre og skabe offentlig adgang i natur- og landskabsarealer. På den måde bliver beskyttede naturområder tilgængelige for beboere og turister og kan medvirke til at fremme friluftsliv og rekreation.

Miljøministeren offentliggjorde i december 2011 de statslige Natura 2000 planer. Efter EUs vandrammedirektiv skal Danmark tillige udarbejde

vandplaner til opnåelse af god tilstand i de danske vandområder.

Hvad vil regeringen gøre?

I april 2013 modtog regeringen slutrapporten fra Natur- og Landbrugskommisionen, der har haft et år til at finde ud af, hvordan vi både får mere og rigere natur i Danmark og et mere indbringende landbrug med arbejdspladser og sunde fødevarer.

Med Natur- og Landbrugskommisionens anbefalinger er grundlaget for fremtidens natur- og landbrugspolitik skabt. Samtidig skal anbefalingerne diskuteres med danskerne. For at kunne føre nogle af de 44 anbefalinger fra kommissionen ud i livet vil regeringen arbejde videre med et nyt grønt danmarkskort i samarbejde med kommuner og interesseorganisationer. Hvis vi for alvor skal vende udviklingen mod mere og bedre natur, er der brug for, at alle indsatser trækker i samme retning - statens, kommunernes og privates. Et grønt danmarkskort kan være det kompas, som sætter retning og trækker alle gode indsatser samme vej.

Regeringen har sikret bedre adgang til naturen overalt i Danmark ved at give befolkningen adgang til randzoner langs sører og åbne vandløb i landzone, når randzonerne er overgået til en tilstand af natur.

Mere og bedre natur, der tidligere har været landbrug, og mere skov bidrager tillige til øget lagring af kulstof i jord og dermed mindre udledning af klimagasser.

© COLOURBOX

Miljøministeriet vil arbejde for at iværksætte et samarbejdspunkt i dialog med interesserter om udvikling af kystnærhedszonens landskabs- og naturpotentialer. Hvis der er mulighed for at iværksætte projektet, er dets formål at skabe grundlag for initiativer, der udvikler landskabs- og naturpotentialerne i kystnærhedszonen med fokus på rigere natur, mere landskab, bedre adgang til natur- og landskabsområder og skabe grundlag for turisme (vækst og arbejdspladser).

Miljøministeriet og Realdania har gennemført et udviklingsprojekt om biogasanlæg, arkitektur og landskab, hvor der er udarbejdet konkrete løsninger på, hvordan landskabet kan tilføjes en ny bygningstypologi, som på kvalificerer vis kan indpasser bæredygtige energianlæg i det åbne land. Projektet er afsluttet og offentliggjort i april 2013.

Forventninger til kommunernes planlægning

Der skal planlægges for et ressourceeffektivt og grønt landbrug og for et landbrug i vækst og udvikling. Landbruget, skovbruget, gartnerierne og muligheden for at udvikle disse virksomheder skal indgå i den samlede afvejning af interesserne i det åbne land, herunder hvordan landbrugets store anlæg og bygninger indpasses i landskabet.

Der er brug for en sammenhængende landbrugsplanlægning, hvor der findes plads til store husdyrbrug og fælles biogasanlæg, ligesom der, skal sikres tilstrækkeligt areal til et økonomisk bæredygtigt landbrug.

Beskyttelsen af naturområder, landskaber, kulturhistorie og drikkevand skal sikres gennem kommunernes planlægning. Der skal planlægges for et mere varieret landskab med sammenhængende naturområder, så dyr og planter kan sprede sig. Det kan blandt andet ske ved at binde sører, overdrev, moser, enge og skov sammen med grønne korridorer eller lade områderne indgå i større sammenhængende områder. Planlægningen skal gøre Danmarks natur mere robust over for følgerne af klimaændringer, ligesom planlægningen skal bidrage til opfyldelsen af 2020-målet om at stoppe tabet af biodiversitet.

Regeringen forventer, at kommunerne gennem kommuneplanlægningen understøtter arbejdet med at beskytte og forvalte de værdifulde landskaber. For at undgå, at vores værdifulde landskaber fragmenteres, skal kommunerne i deres planlæg-

© Henrik Schurmann

ning udpege større, sammenhængende landskaber, så der kan laves landskabsforbedrende tiltag i de potentielt værdifulde landskaber.

Naturen og landskabets tilgængelighed for beboere og turister er fortsat vigtig. Det handler blandt andet om at sikre og udbygge muligheden for adgang for gående, cyklister og rytttere.

De åbne kyster skal friholdes som væsentlige natur- og landskabsressourcer og som attraktive kvaliteter til brug for rekreative formål og for en fremtidig turisme. Kystnærhedszonen er en planlægningszone. Ny bebyggelse skal indpasses, hvor de ikke forringør oplevelsen af kystlandskabet.

Kommunerne skal i deres fysiske planlægning tage hensyn til områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD) samt indvindingsoplante til almene vandforsyninger uden for disse områder. Disse arealer skal så vidt muligt friholdes for udlæg af arealer til byudvikling. Der kan dog placeres boliger og mindre grundvandstruende virksomheder og anlæg i OSD og indvindingsoplante, herunder Nitratfølsomme Indvindingsområder (NFI), hvis området er kortlagt, og der er tilstrækkeligt redegjort for både planbehov og grundvandsbeskyttelse.

Planlægningen skal medvirke til at sikre en forskel på by og land og en klar grænse mellem områderne. Der bør i højere grad tænkes landskabs- og naturforbedringer, kulturmiljøværdier, arkitektur og adgangsmuligheder ind i vilkår for tilladelse til forandringer af det åbne land, også i byudviklingen, så tab af landskab og natur bliver kompensert.

Regeringens Danmarksbillede

Udviklingen i Danmark præges i disse år af en række tydelige tendenser. Vi er blevet flere i landet gennem de seneste 10 år. Væksten i folketallet har været størst på Sjælland og i Østjylland, mindre i de områder, hvor de mellemstore byer er og med et fald i mange af de områder, hvor der er mindre byer. Vi samler os i storbyerne. De største byer vokser hurtigere end resten af landet, mens antallet af beboere i landdistrikterne falder.

Koncentrationen af befolkningen kan ses som et resultat af to processer. Dels flytter mange unge til de store uddannelsesbyer, dels flytter en del unge børnefamilier fra byerne til byernes forstads- og omegnskommuner. De to processer giver tilsammen den forholdsvis kraftige befolkningsudvikling i storbyregionerne.

Videnøkonomien indebærer også en tendens til, at arbejdspadserne koncentreres om storbyregionerne. Den voksende brug af arbejdskraft med langvarig uddannelse i både industri, konsulent-tjenester og service bidrager til at koncentrere jobs i byer med store videregående uddannelsesinstitutioner, hvor tilgangen af den efterspurgt arbejdskraft er rigelig.

Tendensen til koncentration af befolkning og arbejdspadser i de større bysamfund giver nye muligheder og nye udfordringer, som skal mødes af den fysiske planlægning. Det handler om udviklingen af vores byer, om placering af boliger, arbejdspadser, service og institutioner.

Udviklingen i befolkning, beskæftigelse og erhverv tegner tilsammen fremtidens Danmarksbilledet.

De forskellige typer af områder præges af forskellig udvikling og rummer forskellige udfordringer. Kommunerne skal i deres planlægning skabe de fysiske rammer, som kan bidrage til at realisere de forskellige lokale udviklingsmuligheder.

Regeringens Danmarksbillede har byer, trafikakser, energifremstilling og samarbejder med udlandet som centrale elementer i benyttelsen.

De danske byer er centre for deres opland og afgørende for frembringelsen af innovation og produktion. Byer med forskellig størrelse har forskellige opgaver i den danske og internationale arbejdsdeling fra millionbyen København til lokale service- og produktionscentre.

Det overordnede trafiknet sikrer den indre fysiske og funktionelle sammenhæng i Danmark og kobler landet på de europæiske trafikakser.

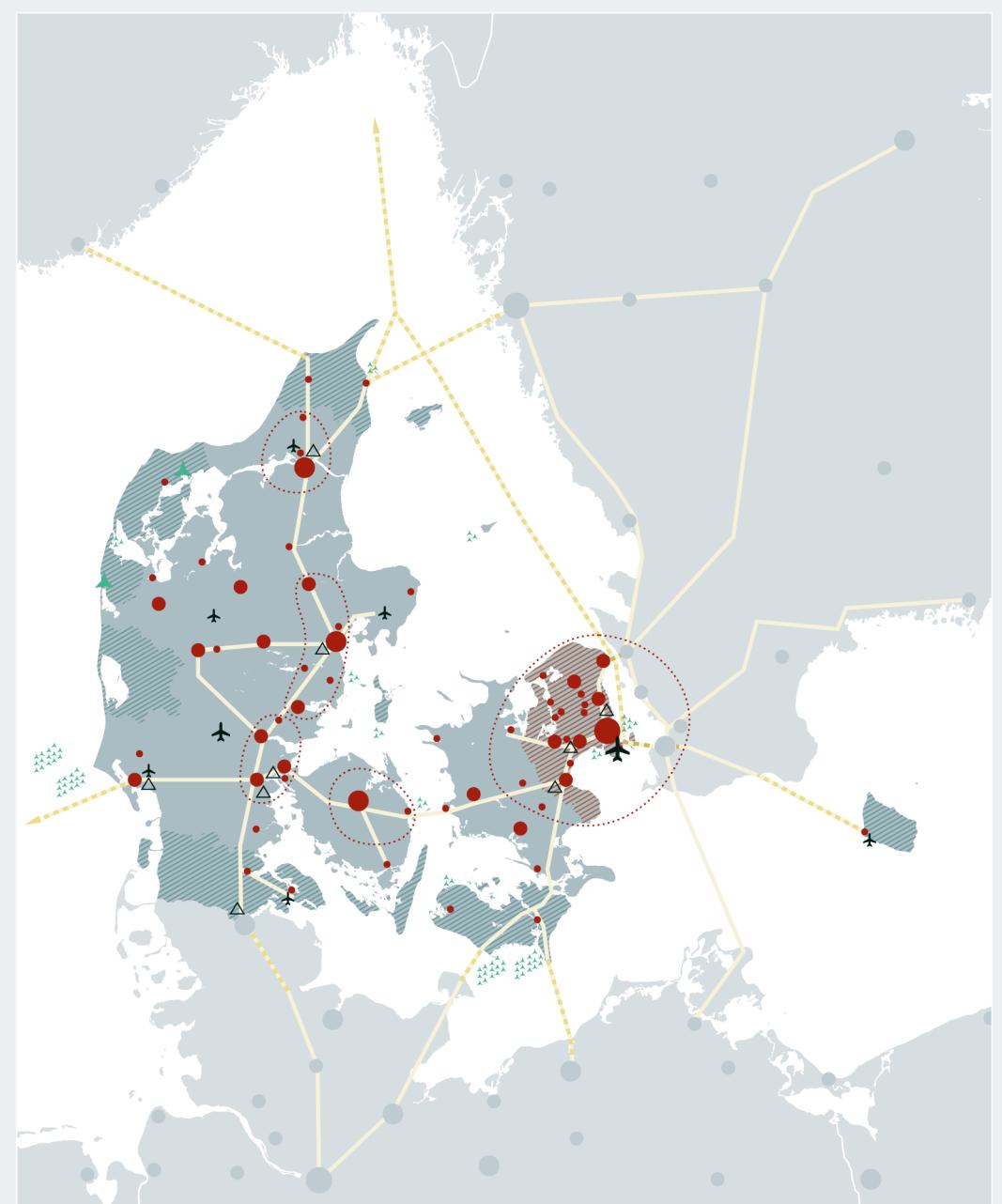
Den vedvarende energi, både vindmøller, biomas-seanlæg og andre kilder, er et afgørende element i den grønne omstilling af landet. Samarbejdet over grænserne, både kontinentalt i EU og lokalt til de nærmeste kommunale og regionale naboer, udvikles og vil med tiden nedbryde de barrierer, som grænserne i dag udgør.

Beskyttelsen af naturen med dens flora og fauna og af kysterne og andre landskaber er veludviklet. Fredede områder, vandplaner og Natura 2000-planer bidrager hertil. Grundvandet sikres bl.a. gennem udpegning af områder med særlige drikke-vandsinteresser.

Regeringen har som mål at skabe udvikling, dynamik og vækst i hele landet. Regeringen har derfor besluttet at foretage en grøn omstilling af landet, som skal sikre, at der kan være vækst og beskæftigelse samtidig med, at der er bevidsthed om ressourceforbrug og miljøbelastning.

Med Regeringens Danmarksbillede tegnes et kort, der viser de overordnede strukturer i landet. Det handler om byer med mere end 10.000 indbyggere, de nationale testmøllecentre for vindmøller, vindmølleparket til havs, lufthavne, større gods-transportcentre, vigtige transportruter, væsentlige internationale forbindelser og storbyregioner, småregionerne og hovedstadsområdet.

Danmark er geografisk set et lille land. De syv kortudsnit viser en række udvalgte temae, som illustrerer opgaven med at skabe rum til de mange forskellige aktiviteter, som der skal være plads til. Kortudsnyttene illustrerer også på hvilken måde de forskellige egne i landet adskiller sig fra hinanden.

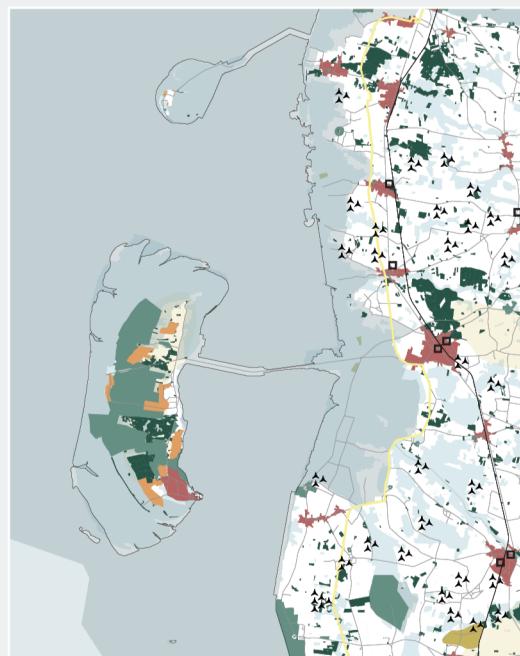
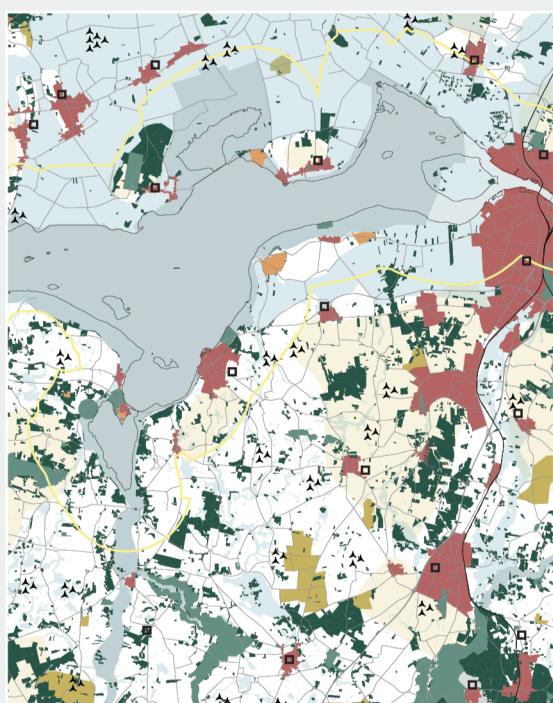
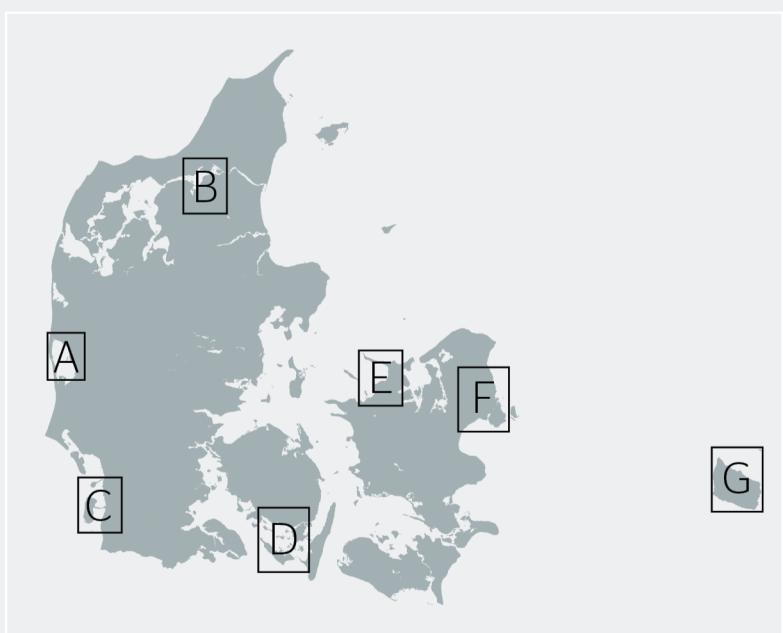
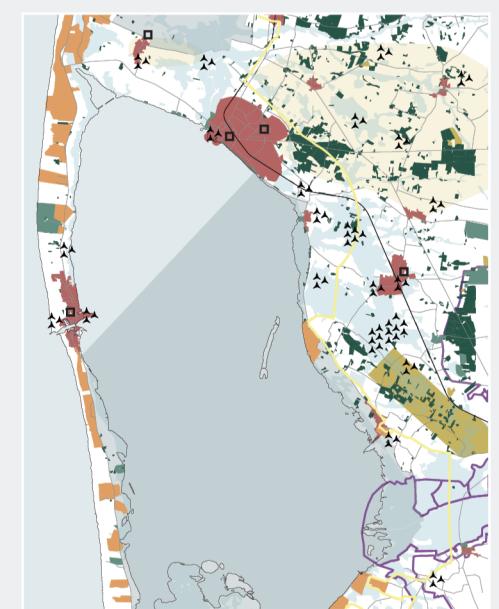

- Byer +500.000 indbyggere
- Byer +100.000 indbyggere
- Byer 30.000 - 100.000 indbyggere
- Byer 10.000 - 30.000 indbyggere
- ▲ Nationalt testmøllecenter
- ▲ Vindmølleparkers til havs

- ❖ Lufthavne, internationale/nationale
- △ Større godstransportcentre
- Vigtige transportruter
- Vigtige internationale forbindelser
- Hovedstadsområdet
- Småbyregioner
- Storbyregioner

Grafik: BM Arkitekter

FIGUR 1A
REGERINGENS DANMARKSBILLEDE

- Byer
- Sommerhusområder
- Skov
- Lavbundsarealer

- Fredede områder jf. kap. 6. Naturbeskyttelsesloven
- Natura 2000 (inkl. ramsar og EF fuglebeskyttelsesområder)
- OSD områder
- Råstofinteresser

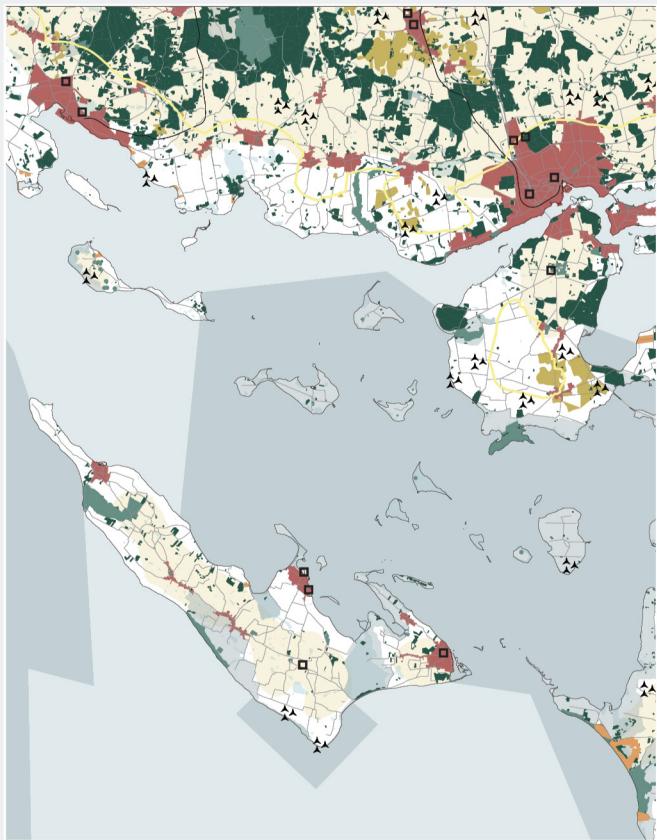
0 5 10 15 20 km

- ▲ Vindmølleområder
- Kraftværker
- ★ Veje

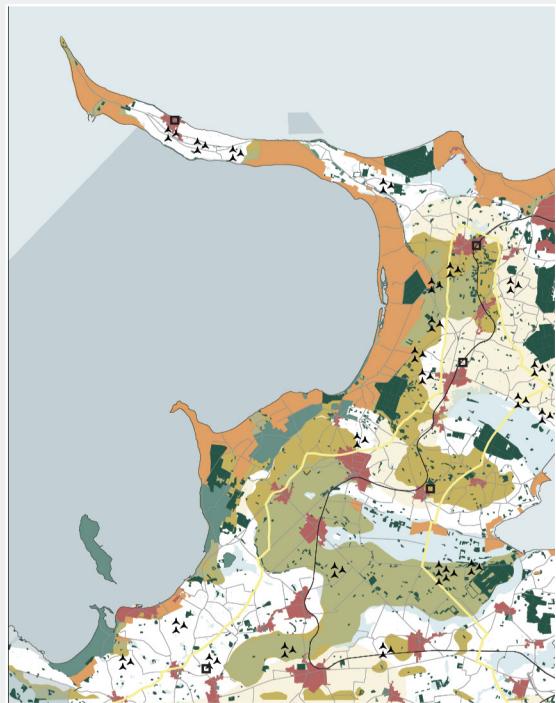
- Kystnærhedszone
- Nationalparker
- / Jernbane

Grafik: BM Arkitekter

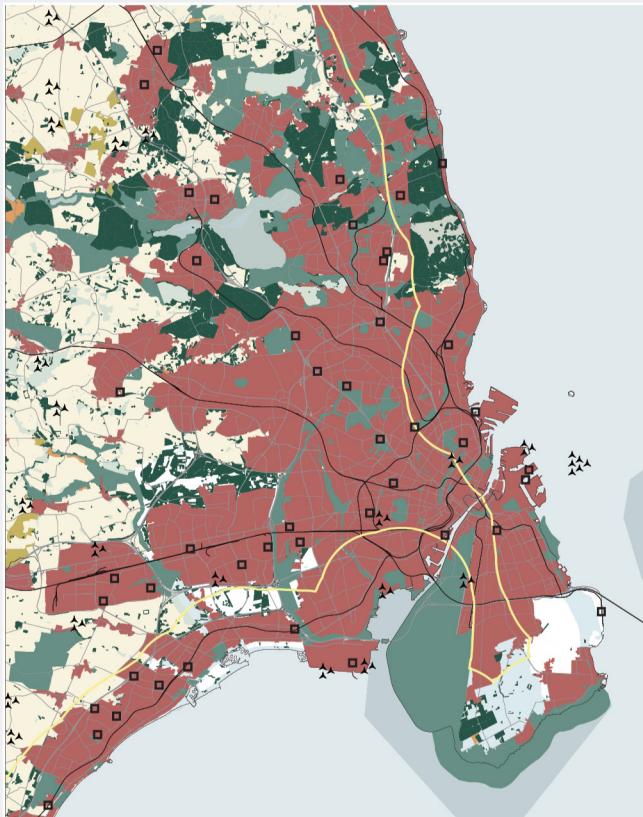
FIGUR 1B-1
SYV KORTUDSNIT I DANMARK

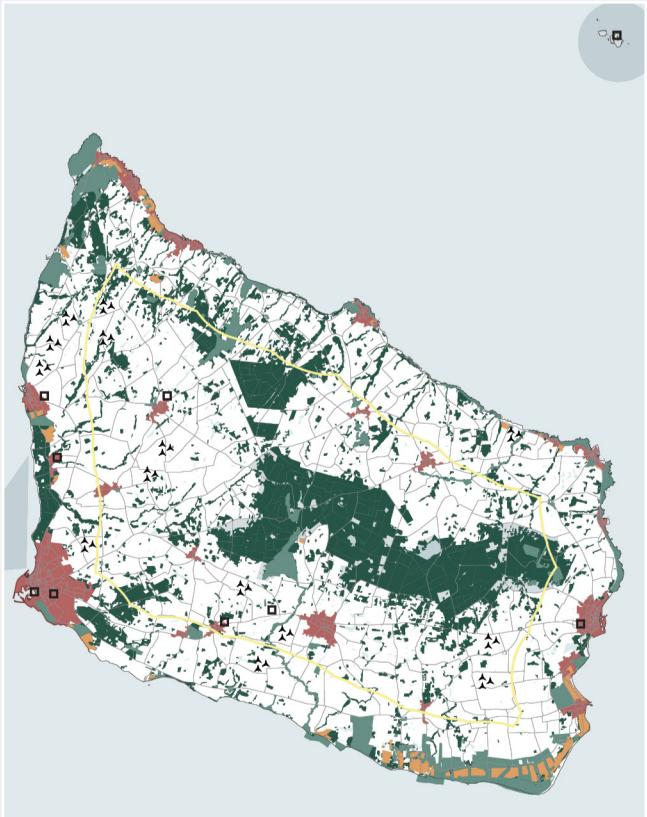
D: Sydfynske Øhav

E: Sejerøbugten

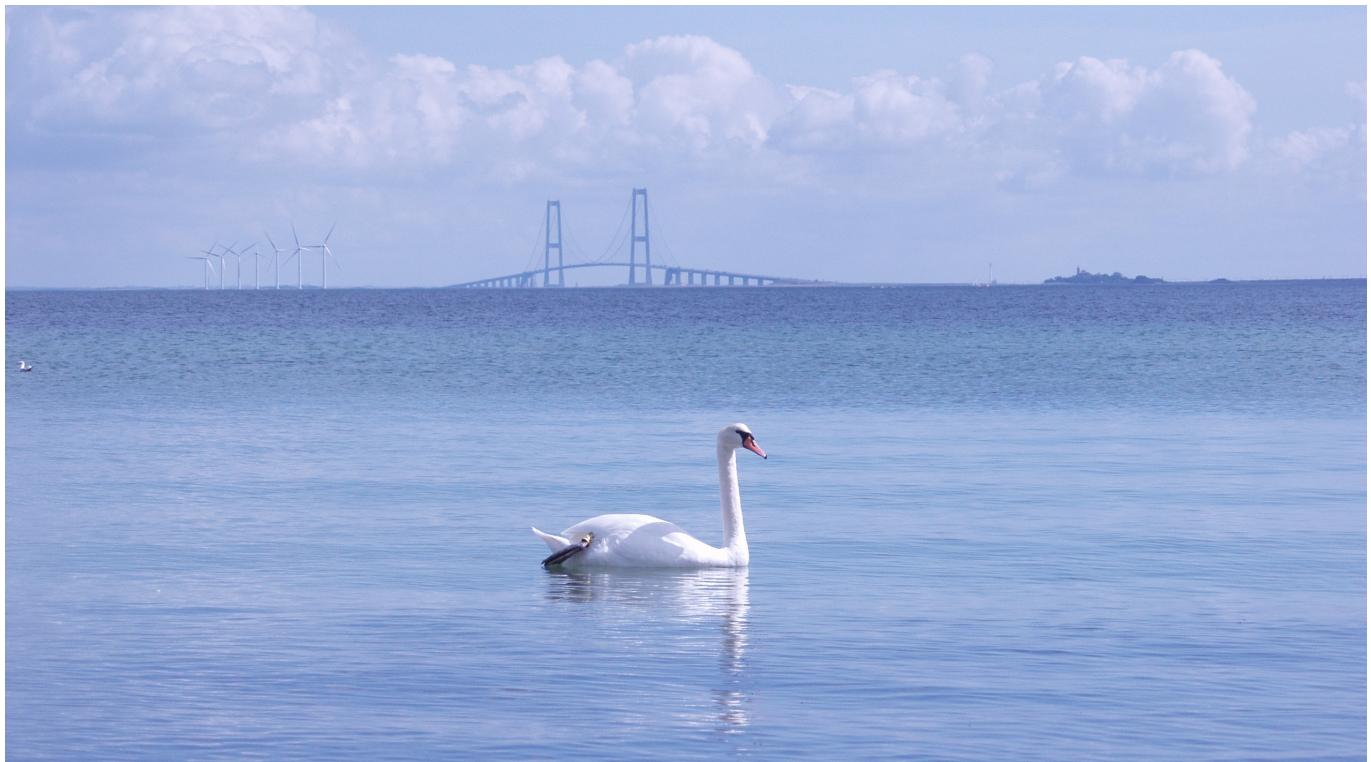

F: Hovedstadsområdet

G: Bornholm

FIGUR 1B - 2
SYV KORTUDSNIT I DANMARK

© COLOURBOX

1. Vækst, grøn omstilling og udvikling i hele landet

Den fysiske planlægning skal medvirke til at skabe de bedste rammer for, at Danmark kan blive et grønt videns- og produktionssamfund. Danmark har chancen for at udvikle sig til et grønt demonstrationsland for nye teknologier og nye metoder. På den måde vil grundlaget for at bevare og udvikle nye produktions- og videnarbejdspladser blive skabt. En grøn vækst vil forene fordelene ved et bedre miljø og en stigende beskæftigelse.

De danske regioner har med de regionale udviklingsplaner sat fokus på en række indsatsområder og initiativer, som kan medvirke til at skabe vækst og udvikling i hele landet. Det handler om viden, mobilitet, udvikling af et konkurrencedygtigt erhvervsliv, udvikling af turisme og om at se byerne i samarbejde med deres opland og med andre byer for at styrke hinanden og skabe en bæredygtig udvikling.

Danmark kan inddeltes i en række landsplanområder, som er defineret som summen af pendlingsregioner i 2006. Se figur 2. Pendlingsregioner er karakteriseret ved, at 80 pct. af de beskæftigede i regionen bor og arbejder inden for regionen.

Pendlingsregionerne er efterfølgende justeret ved en opdeling af Sjælland i to: Hovedstadsområdet som det er defineret i Lov om planlægning og øvrige Sjælland, se figur 2. Østjylland er delt mellem syd og nord mellem Vejle og Horsens ud fra et konstateret brud i pendlingen.

Arbejdspladserne

Antallet af arbejdspladser i Danmark har gennem det seneste årti svinget med de økonomiske konjunkturer. Der har været opgang i beskæftigelsen frem til 2002 og igen fra 2004 til 2008, mens der

■ Hovedstadsområdet ■ Øvrige Sjælland ■ Østjylland-Nord	■ Trekantområdet ■ Odense og Aalborg ■ Mellemstore byregioner	■ Småbyregioner

**FIGUR 2
LANDSPLANOMRÅDER I LANDSPLANREDEGØRELSEN**

i årene fra 2002 til 2004 og siden finanskrisen begyndte i 2008 har været et fald i beskæftigelsen, se figur 3. Samlet set lå antallet af arbejdsplasser i 2011 på næsten samme niveau som i år 2000.

Konjunkturforløbet har været nogenlunde ens i alle dele af landet - der har generelt været vækst, og tilsvarende

har der været nedgang alle steder i år med tilbagegang. På tværs af konjunkturerne tegner der sig imidlertid også geografiske forskelle i udviklingen af antal arbejdsplasser. Mens Østjylland og Sjælland i 2011 havde 2-3 pct. flere arbejdsplasser end i år 2000, havde de mellemstore byregioner et fald på over 3 pct. og småbyregionerne et fald på næsten 9 pct. i løbet af perioden.

Landsplanområde	2000 - 2006	2006 - 2011	2000 - 2011
Hovedstadsområdet	1,8 %	0,9 %	2,7 %
Øvrige Sjælland	1,5 %	- 2,9 %	- 1,4 %
Sjælland i alt	1,8 %	0,3 %	2,1 %
Østjylland-Nord	3,4 %	1,8 %	5,3 %
Trekantområdet	0,9 %	- 2,4 %	- 1,5 %
Østjylland i alt	2,4 %	0,2 %	2,7 %
Odense og Aalborg	- 0,4 %	- 1,7 %	- 2,1 %
Mellemstore byregioner	- 1,0 %	- 2,7 %	- 3,7 %
Småbyregioner	- 2,9 %	- 6,1 %	- 8,8 %
Hele landet	0,8 %	- 1,0 %	- 0,2 %

Tallene inkluderer grænsependlere

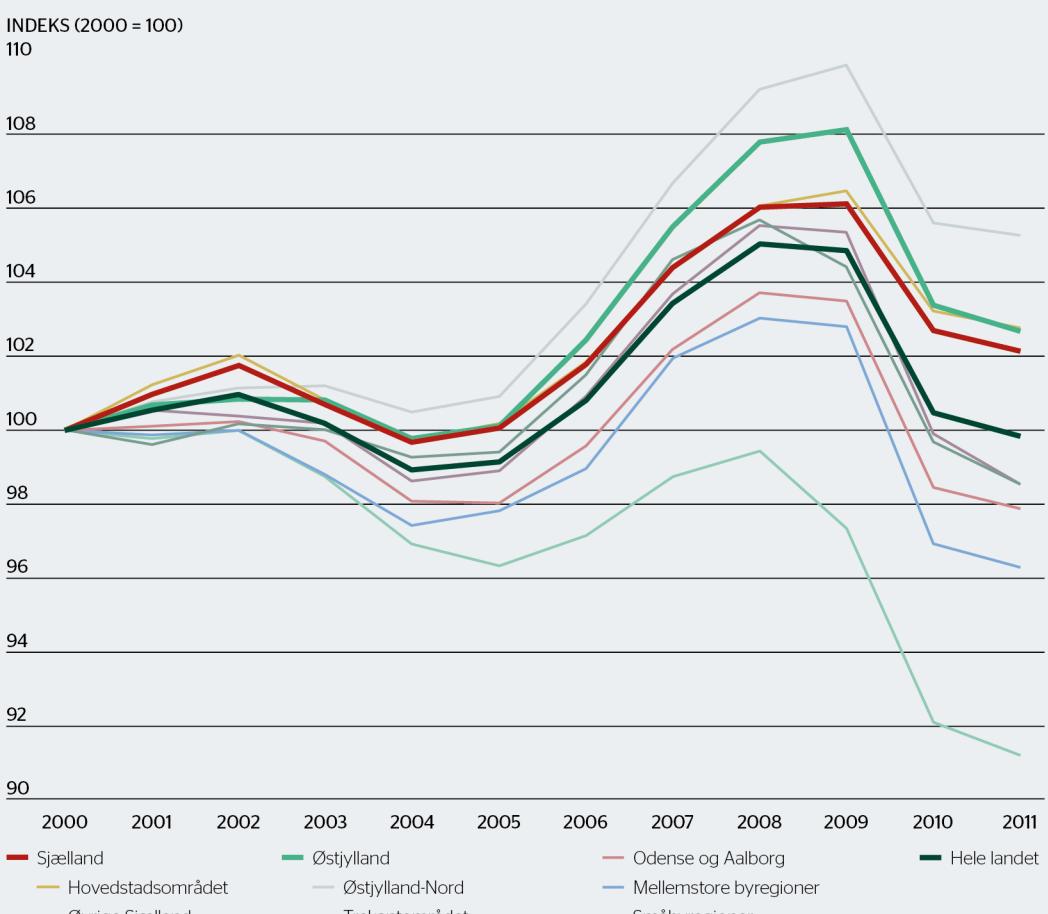
Kilde: Danmarks Statistik, Øresunds databanken, jobindsats.dk og beregninger i Naturstyrelsen

TABEL 1
UDVIKLING I ANTAL ARBEJDSPLADSER 2000 - 2011

Det er kun storbyområderne, som samlet set har haft jobvækst det seneste årti. Antallet af arbejdspladser er således steget med 5 pct. i Østjylland-Nord området og 3 pct. i hovedstadsområdet, mens antallet af arbejdspladser er faldet på det øvrige Sjælland og i Trekantområdet. Odense og

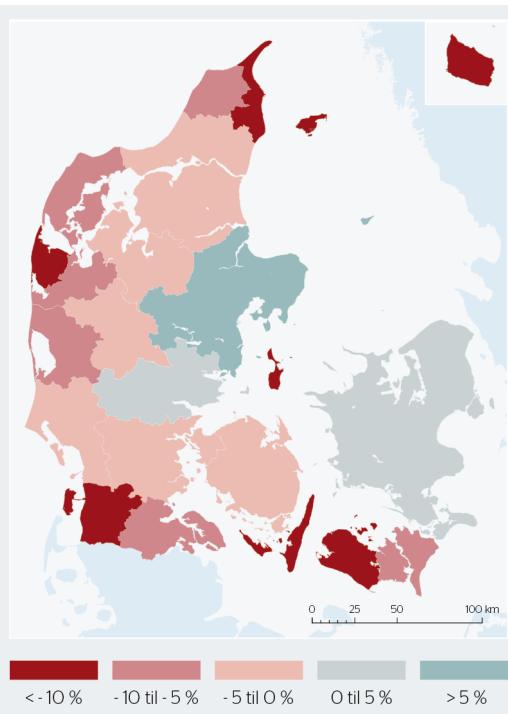
Aalborg har, selv om de har haft en lille tilbagegang, klaret sig lidt bedre end de mellemstore byer.

Denne forskel mellem storbyområderne og det øvrige land har vist sig både før og under de seneste kriseår, se tabel 1 og figur 3. Generelt set har

Kilde: Danmarks Statistik, Øresunds databanken, jobindsats.dk og beregninger i Naturstyrelsen

FIGUR 3
ANTAL JOBS 2000 - 2011

Gennemsnit for Danmark: -0,2 %

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**FIGUR 4
UDVIKLING I ANTAL ARBEJDSPLADSER 2000 - 2011**

kriséårene sænket aktivitetsniveauet lige meget over alt i landet. Hovedstadsområdet synes dog mindre ramt. Til gengæld er det øvrige Sjælland hårdere ramt af krisen. Foruden det øvrige Sjælland har også småbyregionerne haft en ekstra stor tilbagegang under krisen.

Der er naturligvis forskelle på jobudviklingen i de enkelte dele af landet, som det ses på kortet over udviklingen i landet, figur 4. Det er gennemgående gået bedst i landsplanområderne omkring de største byer og ringest i småbyregionerne. Samtlige småbyregioner har således haft en tilbagegang

i antallet af beskæftigede på mere end 5 pct. fra 2000 til 2011 og for de værst ramte - Lemvig og de fire øer Læsø, Samsø, Ærø og Langeland - har nedgangen været større end 15 pct.

Baggrunden for den langsigtede koncentration af arbejdspladser til storbyregionerne skal søges i videnøkonomien. Den voksende brug af arbejdskraft med langvarig uddannelse i både industri, konsulenttjenester og service indebærer en koncentration af jobs til byer med videregående uddannelsesinstitutioner, hvor tilgangen af den efterspurgte arbejdskraft er rigelig. Det viser sig eksempelvis i den stigende anvendelse af ingeniører i industrien, i medicinalvareindustriens vækst og i den udbredte anvendelse af IT i næsten alle brancher. Det viser sig også i udviklingen af bioteknologi, nanoteknologi, energiforskning og andre aktiviteter, som er centrale for en grøn omstilling af erhvervslivet. I vidensamfundet bliver de steder, hvor viden frembringes og sælges, favoriseret. Og det er altovervejende i storbyerne. Enkelt sagt ser vidensamfundet ud til at have en mere koncentreret geografi end det industrisamfund, der var baseret på faglært og ufaglært arbejdskraft.

Uddannelserne

Udviklingen i antallet af beskæftigede med lang videregående uddannelse er med til at underbygge, at der sker en geografisk koncentration af videnerhvervene i de største byregioner. Selv om beskæftigelsen for personer med lang videregående uddannelse er vokset over alt i landet, har væksten i de fire største byregioner været kraftigere end i resten af landet, se tabel 2. Østjylland-Nord er i de seneste år blevet stærkere præget af en befolkning

Landsplanområde	Andel af samlet befolkning 2007	Andel af samlet befolkning 2012	Ændring i andel af samlet befolkning 2007 - 2012, procentpoint
Hovedstadsområdet	12,4 %	14,9 %	2,5
Øvrige Sjælland	3,9 %	4,3 %	0,4
Sjælland i alt	10,7 %	12,8 %	2,1
Østjylland-Nord	8,1 %	10,0 %	1,9
Trekantområdet	4,0 %	4,9 %	0,9
Østjylland i alt	6,5 %	8,0 %	1,5
Odense og Aalborg	5,4 %	6,7 %	1,3
Mellemlstore byregioner	3,4 %	4,2 %	0,8
Småbyregioner	3,1 %	3,5 %	0,4
Hele landet	7,5 %	9,0 %	1,5

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 2
BEFOLKNING MED LANG VIDEREGLÅNDE UDDANNELSE, 30-69 ÅRIGE, 2007 - 2012**

med lang videregående uddannelse, og hovedstadsområdet har opretholdt sin kraftige specialisering i denne uddannelsesgruppe.

Væksten i antallet af personer med lang videregående uddannelse i de små og mellemstore byer holder ikke trit med væksten i resten af landet. Tallene i tabel 2 indikerer, at en af de afgørende produktionskræfter i vidensamfundet - den akademiske arbejdskraft, bredt forstået - ikke er til stede i samme omfang i de små og mellemstore byer som i de store, og at kløften mellem de største byer og de små og mellemstore byer uddybes.

Tal fra Ministeriet for Børn og Undervisnings Profilm model viser, at andelen af unge, som forventes at opnå mindst en ungdomsuddannelse er steget fra 85,3 pct. i 2008 til 89,6 pct. i 2010.

Tal fra profilmodellen viser, at andelen af unge, som forventes at opnå en mellemlang videregående uddannelse er steget fra 21,7 pct. i 2008 til 24,5 pct. i 2010, at andelen af unge, som forventes at opnå en lang videregående uddannelse er steget fra 19,3 i 2008 til 23,8 % i 2010, mens andelen af unge, som forventes at opnå en kort videregående uddannelse er faldet fra 6 % i 2008 til 5,3 % i 2010.

Unge i landkommuner klarer sig generelt ikke dårligere uddannelsesmæssigt end unge i bykommuner. Det der i stedet synes at være afgørende for, om de unge får en ungdomsuddannelse, er forældrenes uddannelsesniveau og generelle sociale forhold. Profilm modellen viser, at såvel kommuner i jyske yderområder, som kommuner nord for København er blandt dem, hvor flest unge forventes at gennemføre en ungdomsuddannelse. Omvendt er Københavns og Ishøj Kommune blandt de kommuner, hvor færrest unge forventes at få mindst en ungdomsuddannelse.

Erhvervene

De senere år har samlet set indebåret en stagnation i beskæftigelsen som følge af den økonomiske krise. Erhvervene er kommet forskelligt gennem krisen, se tabel 3, og krisen har indebåret betydelige strukturelle ændringer.

Indenfor industrien er beskæftigelsen faldet med næsten 20 pct. mellem 2006 og 2011 som resultat af svigende afsætning under krisen og som følge af en fortsat outsourcing af produktion, se tabel 3.

Erhverv	Andel af samlet beskæftigelse 2011	Udvikling i antal beskæftigede 2006 - 2011
Landbrug mv.	2,6 %	-18 %
Industri mv.	12,0 %	-19 %
Byggeri	5,6 %	-15 %
Handel	15,6 %	1 %
Transport	4,7 %	-13 %
Videnservice	12,1 %	5 %
Offentlig service	32,8 %	6 %
Auden service	13,8 %	5 %
Uoplyst erhverv	0,8 %	100 %
Ialt	100 %	-1 %
Ialt, antal personer	2.660.800	-

Grænsependlere indgår ikke i tabelgrundlaget

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 3
HOVEDERHVERVSGRUPPERNES
BESKÆFTIGELSE, 2006-2011**

Også inden for landbrug, byggeri og transport har der været en nedgang i beskæftigelsen på mere end 10 pct. i årene 2006-2011. Byggeriet er stærkt konjunkturfølsomt og ramt af krisen, mens tilbagegangen for beskæftigelsen i landbruget skyldes fortsat effektivisering. Transporterhvervene har foruden nedgang i transportmængderne under krisen tillige oplevet udflytning af opgaver inden for godstransporten på landevej til Polen og Tyskland.

Serviceerhvervene har klaret sig langt bedre. Beskæftigelsen i serviceerhvervene er på trods af krisen 5-6 pct. højere i 2011 end i 2006, se tabel 3.

Landbruget, industrien og byggeriet har de senere år oplevet en nogenlunde ensartet tilbagegang over alt i landet. Handel, offentlig og anden service har klaret sig bedst i Østjylland og andre store og mellemstore byregioner. Væksten i videnservice, som fx højteknologisk videnservice og viden til brug for finans- og forsikringssektoren, er koncen-

Landsplanområde	Andel af beskæftigelsen 2011	Udvikling i beskæftigelsen 2006 - 2011
Hovedstadsområdet	18,5 %	6,3 %
Øvrige Sjælland	6,0 %	0,5 %
Sjælland i alt	16,6 %	6,0 %
Østjylland-Nord	12,1 %	10,2 %
Trekantområdet	7,2 %	2,5 %
Østjylland i alt	10,3 %	8,1 %
Odense og Aalborg	9,0 %	-0,4 %
Mellemstøre byregioner	7,0 %	2,6 %
Småbyregioner	6,3 %	-2,0 %
Hele landet	12,1 %	5,0 %

Grænsependlere indgår ikke i tabelgrundlaget

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 4
VIDENSERVICE 2006-2011, GEOGRAFISK FORDELT**

treret om hovedstadsområdet og Aarhus, hvor erhvervene i forvejen står stærkt, se tabel 4. Dette bekræfter tendensen til, at videnserhvervene koncentreres til de største byområder.

Pendlingen

Andelen af beskæftigede, hvis arbejdsplads ligger i en anden kommune end deres bopælskommune, har været stigende over tid. Det samme gælder for den gennemsnitlige pendlingsafstand, om end denne ikke stiger så kraftigt som tidligere.

Baggrunden for den øgede pendlingsafstand kan være, at mobiliteten generelt er forbedret, og dermed er det blevet lettere at bo længere væk fra arbejdspladsen. Den stigende specialisering på arbejdsmarkedet bevirker desuden, at mange kun kan finde et attraktivt job få steder i landet. Familier med flere lønmodtagere kan derfor overveje at vælge at bosætte sig, hvor den ene af ægtefællerne kan finde lokalt arbejde, mens den anden må pendle.

I de seneste år har der været en tendens til stagnation i den ellers stadige vækst i den gennemsnitlige pendlingsafstand. Således er den gennemsnitlige pendlingsafstand for personer med arbejde i København faldet siden 2009, idet personer med arbejde i København ikke længere flytter så langt væk fra byen som tidligere. Tendensen til, at folk bor langt fra deres arbejde i de store byer, kan derfor være svækket eller på vej til at ophøre.

I Danmark har transportarbejdet været støt stigende over en årrække - og det forventes at denne trend vil forsætte. Behovet for fysisk mobilitet er især vigtig for at sikre pendlere og erhvervsliv gunstige vilkår. Men i hovedstadsområdet er trafikken allerede i dag blevet så omfattende, at kapacitetsgrænsen mange steder er nået i myldretiden både på vejnettet og i den kollektive transport. Det betyder kødannelse og nedsatte hastigheder på vejene, og det betyder længere rejsetider i den kollektive transport. Det samme gælder for landets større transportkorridorer, hvor der ligeledes er flaskehalse flere steder i myldretiden. Det medfører, at trafikanterne spilder deres tid, mobiliteten forringes og samfundets vækst hæmmes. Derudover

betyder det, at miljøpåvirkningen fra transport forøges yderligere.

Det forventes, at investeringer i forbedring af vejinfrastrukturen og den kollektive trafik og politiske tiltag kan reducere trængslen og dermed sikre, at der ikke spildes unødig meget tid på vejnettet. Til dette formål har man bl.a. nedsat Trængselskommissionen, der i 2013 skal aflevere en strategi, der rummer en række redskaber til reduktion af trængsel, støj og luftforurening i hovedstadsområdet. På baggrund af dette arbejde, samt flere analyser på transportområdet, kan regeringen iværksætte initiativer, der kan være med til at forbedre fremkom meligheden i hovedstadsområdet.

Det synes at være erfaringen, at med den omfattende ind- og udpending, der almindeligvis er i Danmark, vil først en (brutto)udpending til en større by på ca. 15 pct. af de bosiddende beskæftigede give et mærkbart bidrag til den lokale økonomi. Det mønster, som på figur 5 tegnes af udpendingen fra små til større byer, antyder således, hvor udpending er eller kan blive en væsentlig lokal indtægtskilde, og hvor dette næppe vil være realistisk.

De seneste års fald i boligpriserne, som har gjort boliger i de store byer billigere og dermed mere opnåelige for potentielle udflytttere fra byen, vil fremover formentlig bidrage til at fastholde befolkningen i de større byer og dermed reducere potentialet for tilflytning til andre byer. Stigningen i benzinpriserne gør også, selv om dens økonomiske betydning er mindre, at pendling over længere afstande bliver mindre attraktivt.

Strategier for at øge bosætningen langt fra de større byer kan derfor støde på stigende vanskeligheder. Analyser af Fyn har således påvist, at størstedelen af købstæderne langs den fynske kyst ikke har en væsentlig nettopending til Odense, selv om netop disse købstæder indeholder mange af de kvaliteter i bymiljøet, som opfattes som attraktive for bosætning. En foreløbig konklusion er, at afstanden fra Odense til de øvrige fynske købstæder langs kysten opleves som værende for stor til, at bosætningen af pendlere til Odense for alvor kan vinde frem. Dette bekræftes af, at udpendingen til Odense fra småbyer tættere på Odense inde i landet kan være ganske stor - eksempler er Ringe, Søndersø og Otterup.

Befolkningen

Forandringer i befolkningens antal og alderssammensætning er centrale forudsætninger for den fysiske planlægning. Folketallet lægges til grund for vurderinger af arealbehovet for boliger og service-

tilbud. Befolkningens alderssammensætning har betydning for efterspørgselen efter forskellige typer af boliger og deres størrelse. Forventningerne til befolkningsudviklingen forskellige steder i landet danner baggrund for visionerne i de kommunale planstrategier og de regionale udviklingsplaner.

Landsplanområde	2003 - 2008	2008 - 2013	2003 - 2013
Hovedstadsområdet	1,5 %	5,0 %	6,6 %
Øvrige Sjælland	3,9 %	- 0,4 %	3,4 %
Sjælland i alt	1,9 %	3,9 %	6,0 %
Østjylland-Nord	3,7 %	4,4 %	8,3 %
Trekantområdet	3,0 %	1,6 %	4,7 %
Østjylland i alt	3,5 %	3,4 %	7,0 %
Odense og Aalborg	1,7 %	1,4 %	3,1 %
Mellemstore byregioner	1,1 %	0,8 %	1,9 %
Småbyregioner	- 1,7 %	- 3,2 %	- 4,8 %
Hele landet	1,7 %	2,3 %	4,1 %

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 5
UDVIKLING I FOLKETAL 2003 - 2013**

Dette afsnit giver derfor en gennemgang af forandringerne i befolkningens geografiske fordeling og alderssammensætning.

Folketallet og dets geografi

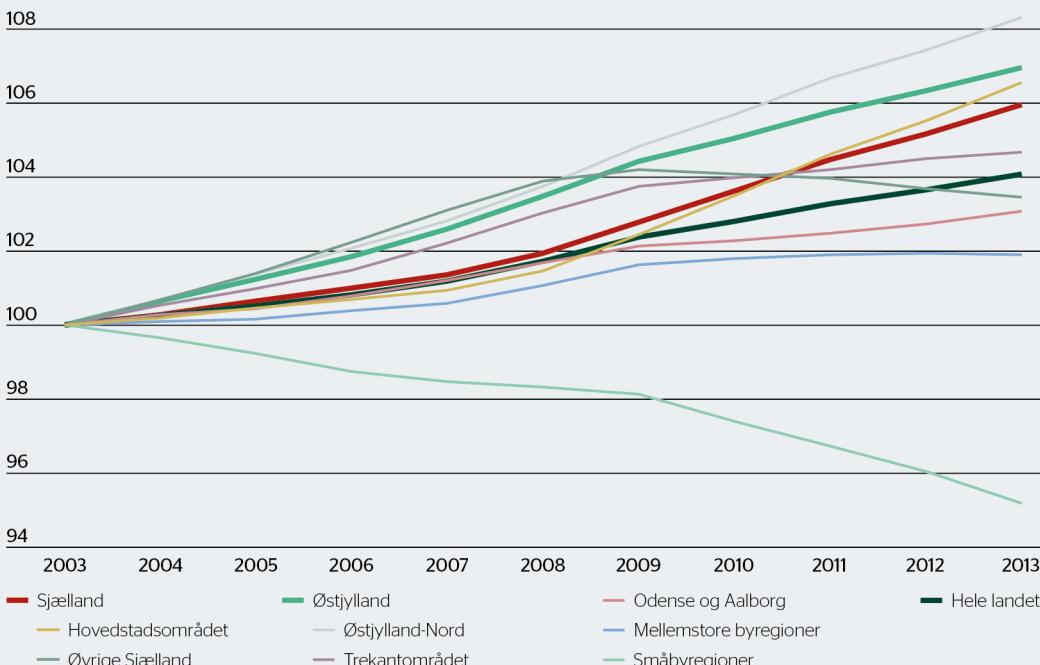
Befolkningsstallet i hele landet er steget forholdsvis jævnt de sidste ti år. Stigningen siden 2003 er på i alt godt 220.000 indbyggere, så der i 2013 var 5.600.000 bosatte i Danmark, svarende til en vækst på 4 pct. I løbet af årene 2003-2013.

Stigningen i folketallet skyldes dels, at der i løbet af de ti år blev født ca. 88.000 flere, end der

døde, dels en nettvandring fra udlandet på knap 190.000 personer.

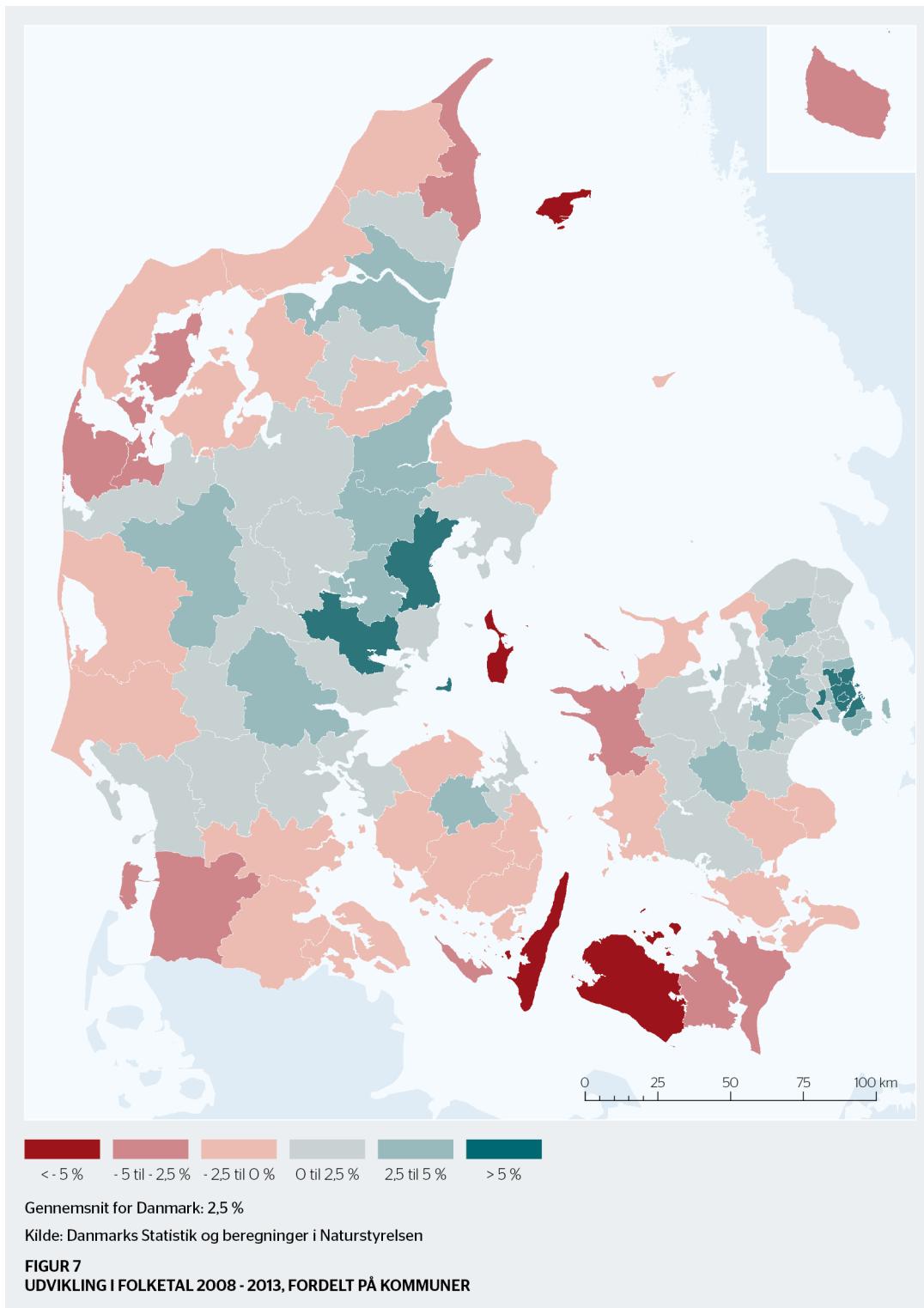
Den geografiske fordeling af væksten har imidlertid været meget forskellig. På Sjælland og i Østjylland har den samlede vækst været 6-7 pct. De mellemstore byregioner har haft en beskedent vækst på 2 pct., mens småbyregionerne samlet har tabt 5 pct. af folketallet, se tabel 5. Det er således navlig de tættere befolkede dele af landet og specielt storbyregionerne, som har oplevet vækst i folketallet.

INDEKS (2003 = 100)
110

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**FIGUR 6
FOLKETAL 2003 - 2013**

Siden finanskrisens start i 2008 er der sket en yderligere koncentration af befolkningen. På Sjælland er væksten uden for hovedstadsregionen ophört, mens folketallet i hovedstadsområdet er steget kraftigt, se figur 6. Den umiddelbare årsag hertil er formentlig, at krisen har indebåret et fald i boligpriserne, og at incitamentet for at flytte fra Storkøbenhavn til de ydre dele af Sjælland dermed er forsvundet. Denne omfordeling af befolkningen

på Sjælland svarer til omfordelingen af arbejdspladserne. Også de mellemstore byregioners folketal er samlet set stagneret de seneste år, og disse regioner er sakket tydeligt bagud for landsgennemsnittet. Hovedstadsområdet og Østjylland tegner sig som de store dynamiske områder i landet. Specielt har stigningen i folketallet i hovedstadsområdet de senere år været markant.

Bystørrelse	2006	2009	2012	2006 - 2009	2009 - 2012	2006 - 2012
Byer over 100.000 indb.	1.652	1.678	1.740	1,6 %	3,7 %	5,4 %
Byer med 1.000 - 10.000 indb.	2.603	2.659	2.689	2,1 %	1,1 %	3,3 %
Landdistrikter	1.173	1.167	1.143	- 0,5 %	- 2,1 %	- 2,6 %
Hele landet	5.427	5.512	5.581	1,5 %	1,3 %	2,8 %

Indbyggertal angivet i tusinder

Tallene for bystørrelsen gælder byer med den pågældende størrelse i 2006. Der er tillige justeret for sammenslag af byer. Det er derfor de samme byer, der indgår i samme størrelsесkategorи alle år. Tal for hele landet inkluderer folk uden fast bopæl.

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 6
FOLKETAL 2006 - 2012 EFTER BYSTØRRELSE**

Væksten i folketallet i byregionerne Odense og Aalborg ligger under landsgennemsnittet, ligesom i de mellemstore byregioner. Trekantområdet viser den samme tendens til stagnation i folketallet de seneste år som byregionerne Odense og Aalborg, se tabel 5.

Også inden for byregionerne er der de senere år foregået en koncentration af befolkningen, idet kommunerne med de større byer er vokset hurtigere end de øvrige dele af byregionen. Det gælder både København, Aarhus, Odense og Aalborg og kan genfindes i mindre skala i de fleste andre byregioner, se figur 7.

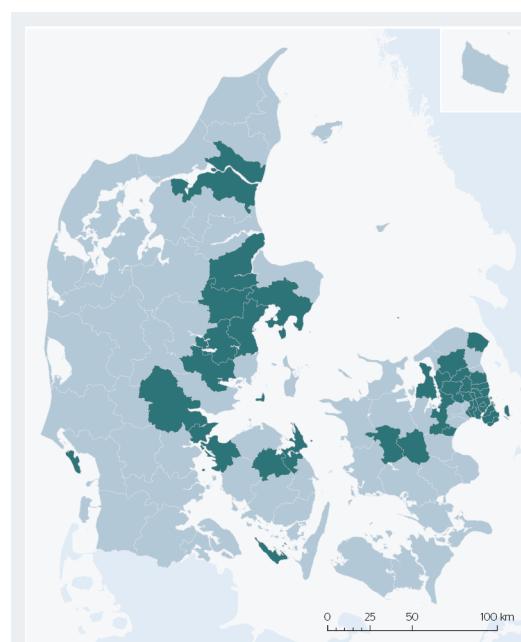
Tendensen til, at befolkningen i stigende grad koncentreres til de største byer, viser sig også ved, at de største bybebyggelser vokser hurtigere end resten af landet, mens folketallet i landdistrikterne (forstået som bebyggelser under 1000 indbyggere) går ned, se tabel 6. Vi samler os i storbyerne. Tendensen til denne koncentration til de største byer har været kraftigst de senere år. Årsagen kan være, at færre unge familier flytter fra byernes lejligheder til parcelhusene, og at de der gør det, kan få et hus til en overkommelig pris i storbyernes udkant i stedet for at flytte længere væk.

Folketallets forandring i en by eller kommune er bestemt af tre størrelser: Fødselsoverskuddet (antal fødte - antal døde), flyttebalancen over for resten af landet (tilflytttere - fraflytttere) og vandringsbalancen over for udlandet (indvandrede - udvandrede). Flyttebalancen er ofte den vigtigste forklaring på forskelle i folketallets udvikling mellem kommunerne. Det er særligt kommuner i Østjylland og hovedstadsområdet samt Odense og Aalborg, som har tilflytningsoverskud fra resten af landet, se kortet figur 8. Dette mønster er resultatet af to processer: Dels flytter mange unge til de store uddannelsesbyer, dels flytter en del unge børnefamilier fra

byerne til disse forstads- og omegnskommuner, se figur 9 og 10. Det er forholdsvis få ældre, som flytter, og de påvirker derfor kun flyttebalancerne i beskeden omfang, selv om de lokalt kan have betydning. Det samlede resultat af disse flyttevægelser er afgørende for den forholdsvis kraftige befolkningsudvikling i storbyregionerne.

Befolkningsfremskrivningen for 2030

Danmark vil i de kommande år langsomt ændre sin befolkningssammensætning i retning af, at der bliver relativt flere ældre. Danmarks Statistiks befolkningsfremskrivning til 2030 kan belyse forandringerne.

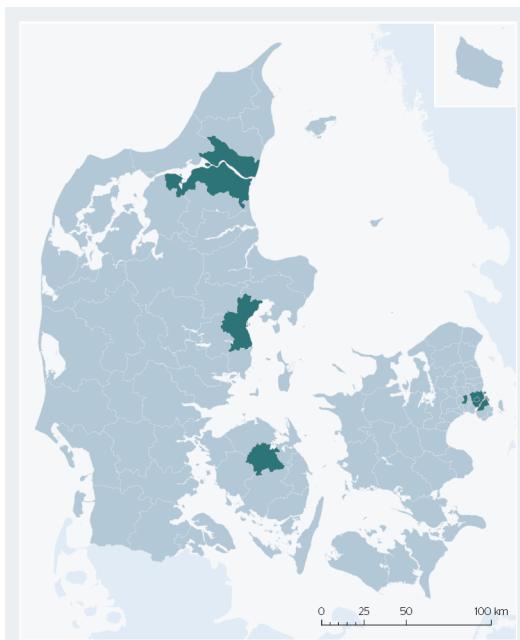

Allé aldersgrupper

Kommuner med positiv indenlandske flyttebalance 2008-2011

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**FIGUR 8
POSITIV INDENLANDSK FLYTTEBALANCE
ALLE ALDERSGRUPPER**

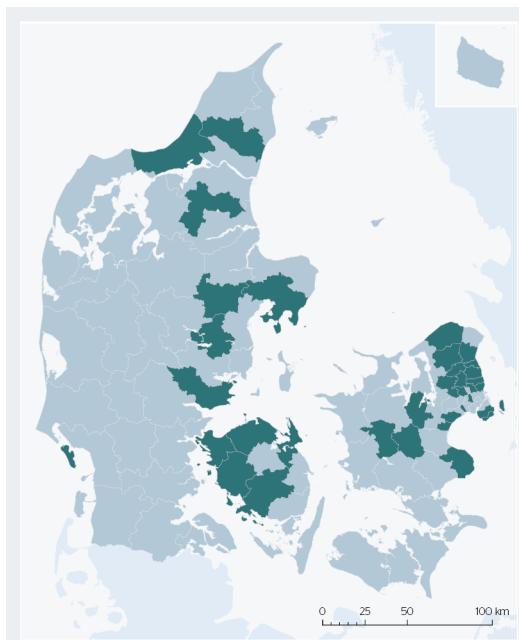

■ 15 - 24 årige

Kommuner med kraftig positiv indenlandske flyttebalance 2008 - 2011 større end 1 % af folketallet i 2008

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**FIGUR 9
KRAFTIG POSITIV INDENLANDSK FLYTTEBALANCE. 15 - 24 ÅRIGE**

■ 25 - 39 årige

Kommuner med kraftig positiv indenlandske flyttebalance 2008 - 2011 større end 1 % af folketallet i 2008

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**FIGUR 10
KRAFTIG POSITIV INDENLANDSK FLYTTEBALANCE. 25 - 39 ÅRIGE**

Hele landet - flere ældre, uændret antal i den arbejdssygtige alder

Der forventes en forholdsvis moderat vækst i det samlede folketal i landet frem til 2030 på i alt 340.000 personer, svarende til 6 pct. på de 18 år, eller ca. 0,3 pct. pr. år. Hele denne vækst forventes at ske i aldersgruppen fra 65 år og opefter, se tabel 7. Derimod er der udsigt til et moderat fald i antallet af nyfødte og dermed i de yngre årgange, selv om dette naturligvis er behæftet med usikkerhed. Antallet af ældre på 65 år og derover vil stige med 390.000 personer eller med 40 pct. Dermed vil de ældres andel af befolkningen stige fra godt 17 pct. i dag til hen ved 23 pct. i 2030.

Vækst i befolkningstallet i de største byer, tilbagegang i småbyregionerne

Den geografiske fordeling af væksten i folketallet frem til 2030 er vist i tabel 8 og figur 11. Den forventede vækst i folketal er ulige fordele i landet. Der forventes størst vækst i hovedstadsområdet og Østjylland og betydelig tilbagegang i småbyregionerne. I grove træk vil væksten i befolkningstallet foregå i hovedstadsområdet og i Østjylland-Nord området.

Der er dog den forskel mellem Østjylland og Sjælland, at den kraftige vækst ved Aarhus forudsættes at foregå spredt i hele området mellem Horsens,

Aldersgruppe	2012	2012 i pct.	2030	2030 i pct.	Udvikling 2012 - 2030	Udvikling 2012 - 2030 i pct.
0 - 19 år	1.345.550	24,1 %	1.301.632	22,0 %	- 43.918	- 3,3 %
20 - 64 år	3.266.794	58,5 %	3.262.049	55,1 %	- 4.745	- 0,1 %
65 år og derover	968.069	17,4 %	1.356.239	22,9 %	388.170	40,1 %
I alt	5.580.413	100,0 %	5.919.920	100,0 %	339.507	6,1 %

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 7
FOLKETALLETS UDVIKLING 2012-2030, FORDELT PÅ ALDERSGRUPPER**

Landsplanområde	Antal personer	Procent
Hovedstadsområdet	221	11,5 %
Øvrige Sjælland	- 10	- 2,3 %
Sjælland i alt	211	8,8 %
Østjylland-Nord	102	13,0 %
Trekantområdet	18	3,8 %
Østjylland i alt	120	9,6 %
Odense og Aalborg	32	3,9 %
Mellemstore byregioner	14	2,7 %
Småbyregioner	- 37	- 6,0 %
Hele landet	340	6,1 %

Folketal angivet i tusinder

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

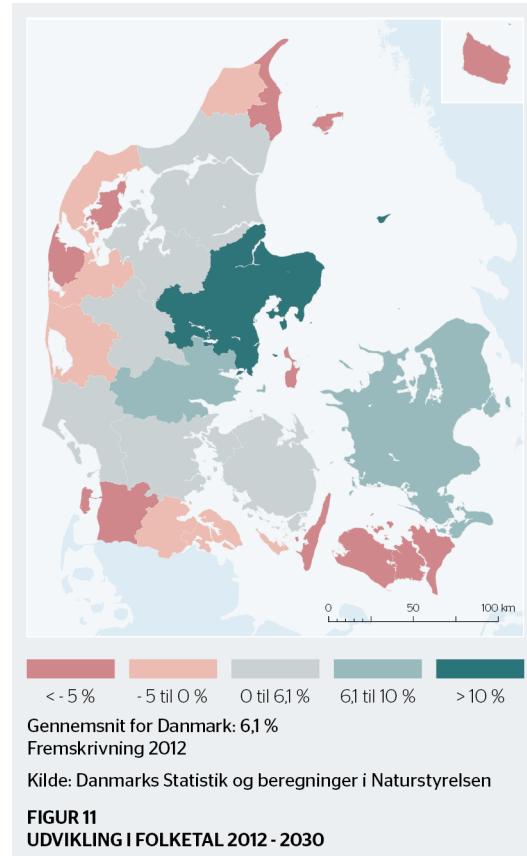
**TABEL 8
UDVIKLING I FOLKETAL 2012-2030**

Randers og Silkeborg, mens væksten på Sjælland er stærkt koncentreret til København, Frederiksberg og de nærmeste forstadskommuner. I Københavns Kommune forventes således en vækst på ca. 150.000 personer frem til 2030, svarende til 27 pct. af kommunens nuværende befolkning. Det skal dog bemærkes, at den tidligere vækst på Sjælland uden for hovedstadsområdet nu forudsættes afløst af en mindre befolkningstilbagegang frem til 2030.

Det er i det hele taget generelt for landsplanområderne, at væksten i de centrale kommuner som København, Aarhus, Odense og Aalborg forudsættes at være højere end væksten længere ude i oplandet. Fremskrivningen for enkelte kommuner er dog langt mere usikker end fremskrivningen af landsplanområderne som helhed.

De ældre udgør den største del af væksten i folketallet - også i vækstområderne

Der vil i 2030 over alt i landet være flere ældre end i dag, og disse vil udgøre en større andel af befolkningen. Men der må forudsættes væsentlige forskelle

i den demografiske udvikling forskellige steder i landet, se tabel 9.

Småbyregionerne har allerede i dag en større andel ældre end det øvrige land. Befolkningen på 65 år og derover udgør 21 pct. af den samlede befolkning mod 17 pct. i hele landet. I 2030 vil andelen af befolkningen i småbyregionerne, som er 65 år og derover, være steget til over 30 pct. mod 23 pct. i hele landet. Differencen i ældreandelen mellem småbyregionerne og landets gennemsnit vil altså være øget fra 4 procentpoint til over 7 procent-

Landsplanområde	2012			2030		
	0 - 19 år	20 - 64 år	65 år og derover	0 - 19 år	20 - 64 år	65 år og derover
Hovedstadsområdet	23,5 %	60,5 %	16,0 %	22,0 %	58,3 %	19,6 %
Øvrige Sjælland	24,3 %	56,7 %	19,0 %	20,6 %	51,5 %	27,9 %
Sjælland i alt	23,7 %	59,8 %	16,6 %	21,8 %	57,2 %	21,0 %
Østjylland-Nord	24,5 %	60,0 %	15,6 %	22,7 %	56,7 %	20,7 %
Trekantområdet	25,8 %	56,5 %	17,7 %	23,1 %	52,6 %	24,3 %
Østjylland i alt	25,0 %	58,7 %	16,4 %	22,8 %	55,3 %	21,9 %
Odense og Aalborg	23,8 %	58,2 %	18,0 %	21,8 %	54,2 %	24,0 %
Mellemstore byregioner	25,5 %	57,0 %	17,5 %	22,9 %	52,3 %	24,8 %
Småbyregioner	23,4 %	55,3 %	21,3 %	20,3 %	49,4 %	30,3 %
Hele landet	24,1 %	58,5 %	17,3 %	22,0 %	55,1 %	22,9 %

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 9
ALDERSFORDELING 2012 OG 2030**

Aldersgruppe	Østjylland			Hovedstadsområdet		
	2012	2030	Vækst	2012	2030	Vækst
0 - 19 år	311	312	1	454	474	20
20 - 64 år	731	755	23	1168	1256	88
65 år og derover	204	299	95	309	422	114
I alt	1.246	1.366	119	1.931	2.153	223

Folketal angivet i tusinder

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 10
VÆKST I ALDERSGRUPPERNE I ØSTJYLLAND
OG HOVEDSTADSOMRÅDET 2012-2030**

point. Omvendt vil andelen af ældre vokse mindre kraftigt i hovedstadsområdet.

Andelen af personer i den erhvervsaktive alder (20-64 år) viser en tilsvarende geografi. Andelen falder over alt, men mest i småbyregionerne og mindst i hovedstadsområdet. Alligevel forventes væksten i folketallet også i Østjylland og hovedstadsområdet at være præget af væksten i folk på 65 år og derover, se tabel 10.

I Østjylland udgøres ca. 3/4 af væksten i befolkningstallet frem til 2030 af ældre, mens den øvrige befolkning ventes at vokse med ca. 2½ pct. I hovedstadsområdet vil væksten af ældre frem til 2030 dog kun være lidt større end væksten i antallet i yngre aldersgrupper. Også i resten af landet vil der være en kraftig stigning i antallet af ældre, men her vil de øvrige befolkningsgrupper være i tilbagegang.

Kommunalt samarbejde om overordnet fysisk planlægning

Brede samarbejder mellem kommuner i samme geografiske arbejds- eller boligmarked kan bruges til at fremme områdets samlede udvikling.

Dels vil kommunerne i det fælles område tilsammen kunne mere, end selv den største af kommunerne kan alene, fx hvad angår specielle service-tilbud og opbakning til erhvervslivet. Dels vil en afstemning af den kommunale fysiske planlægning være nyttig, hvis det samlede område skal fungere optimalt. Ellers risikerer tiltag i en kommune at blive svækket af tiltag i nabokommunerne.

Det er baggrunden for, at der flere steder i landet er omfattende samarbejder i gang med betydning for og involvering af den fysiske planlægning. Trekantområdet er et tidligt og stadig mere uddy-

bet eksempel herpå. Her skal nævnes to sådanne samarbejder på henholdsvis Sjælland og Fyn, som Miljøministeriet aktuelt er involveret i.

Sjællandsprojektet

På baggrund af Landsplanredegørelse 2006 tog Miljøministeriet initiativ til en dialog om den fremtidige byudvikling i Region Sjælland. Kommunerne og regionen udarbejdede sammen med Miljøministeriet, Transportministeriet og trafikselskabet Movia et fælles strukturbillede for området frem mod år 2030.

Strukturbilledet viser en samlet bystruktur med en fremtidig koncentration til de større stationsbyer som de afgørende vækstpunkter. Det er målet med bystrukturen at få mere levende og bæredygtige byer og opnå byvækst og vækst i arbejdspladser. Den trafikale infrastruktur skal reducere transportbehovet og miljøgenerne og mindske afhængigheden af biler. Strukturbilledet skal ikke ses som en fælles plan, men som nogle fælles frivilige principper for planlægningen, kommunerne gerne vil følge.

"Strukturbillede 2030" formulerer fem overordnede målsætninger for byudviklingen:

- At samle byvæksten i de store og mest transportsøffektive stationsbyer.
- At placere nye boliger og arbejdspladser så tæt på en station som muligt.
- At øge bebyggelsestætheden i byerne.
- At anvende eksisterende bygninger i det åbne land og landsbyer, men ikke eller kun i ringe omfang udlægge ny rummelighed.
- At forbedre mulighederne for at fravælge bilen - og at tilvælge tog, bus og cykel.

Fynsprojektet

Efter et ønske fra ni fynske borgmestre og på baggrund af Landsplanredegørelse 2010 er Miljøministeriet indgået i samarbejde med de ni fynske

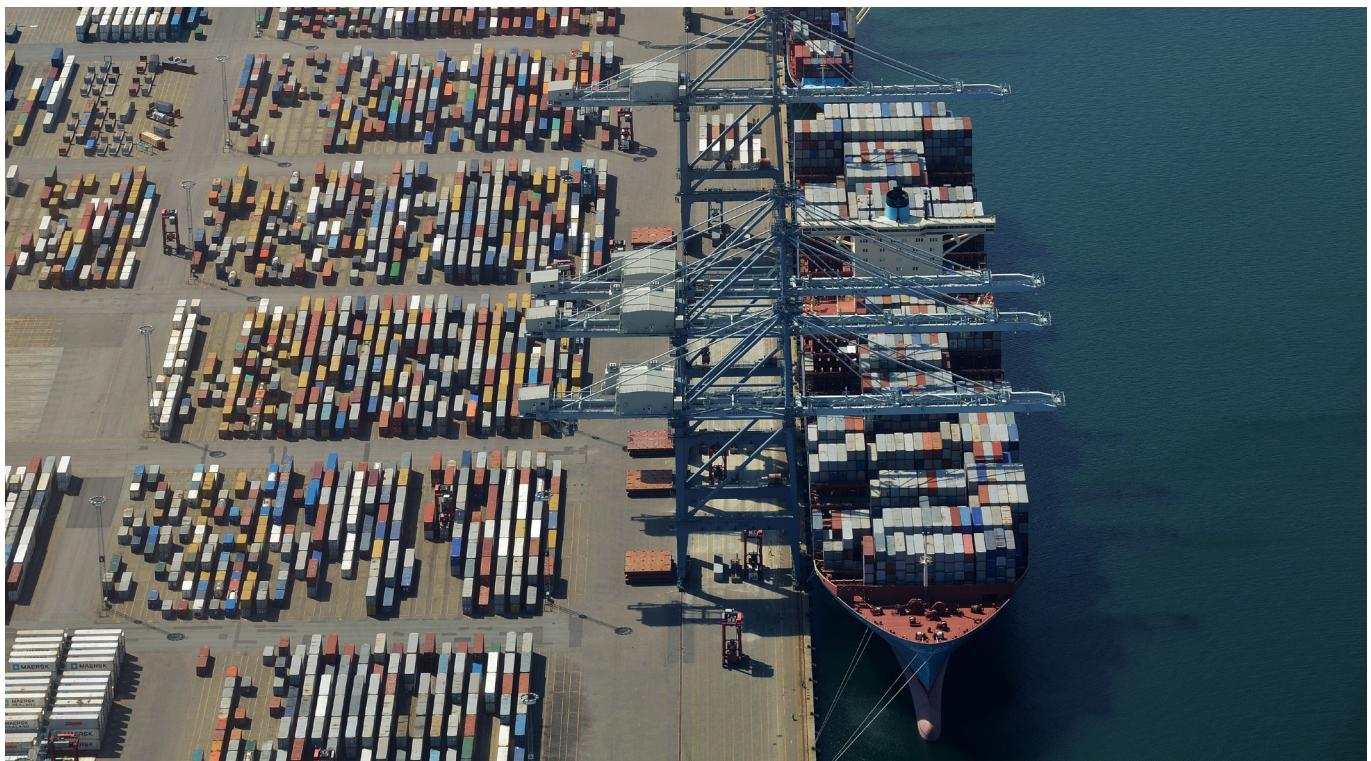
kommuner og Region Syddanmark om planlægningens bidrag til en bæredygtig vækst på Fyn.

Fynsprojektet har som strategisk mål at skitsere og udvikle en fælles fysisk planlægningsstruktur for Fyn med tilhørende samarbejder og projekter. Projektet omfatter en undersøgelse af, hvordan en fælles strategisk og fysisk planlægning kan understøtte og fremme en fælles fynsk vækstdagsorden ved at skabe de bedst mulige planlægningsvilkår for udviklingen af Fyn.

Fyn opfatter sig som en fælles byregion, og de ni kommuner har besluttet sig for at indkredse en række samarbejdsfelte. Erhvervsudvikling, bosætning og tilgængelighed er vigtige temaer,

som bliver omdrejningspunkter for Fynsprojektet. En af udfordringerne i samarbejdet bliver at sikre, at den udvikling, der sker i Odense, kommer hele Fyn til gode.

Efter drøftelser om Fynsprojektet i alle ni byråd og regionens regionale udviklingsudvalg er der i maj 2012 gennemført en konference med bred politisk deltagelse. Efter konferencen blev der udarbejdet et strategisk oplæg, som er blevet drøftet på en politisk konference i november 2012. Opbakningen til projektet er vokset, og der lægges nu op til, at de forskellige byråd kan træffe beslutninger om strategien og målbilledet inden foråret 2013, og at projektet derefter kan gå over i en implementeringsfase.

© COLOURBOX

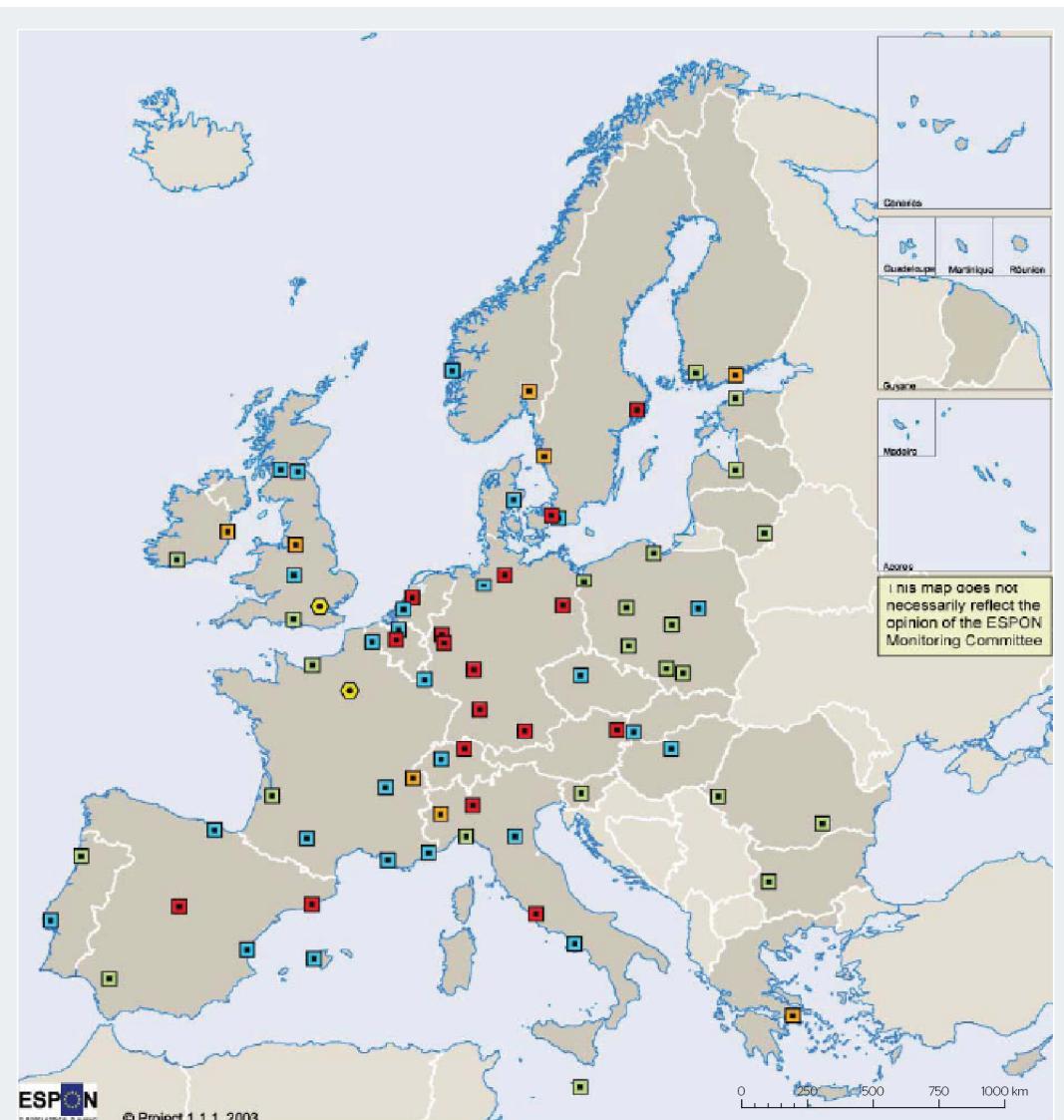
2. Danmark i en nordisk og europæisk kontekst

Geografisk set ligger Danmark i skæringspunktet mellem Skandinavien og det europæiske kontinent og mellem Nordsøen og Østersøen. Erhvervslivet i Danmark knyttes i stigende grad sammen med erhvervslivet i udlandet. Der er en udstrakt arbejdsdeling mellem danske virksomheder og virksomheder i Tyskland, Sverige og andre lande i Nordeuropa. Outsourcing af opgaver til Polen og andre steder i Østeuropa vinder frem. Alle dele af Danmark indgår i samarbejdet og konkurrencen med udlandet, bestemt af de muligheder det lokale erhvervsliv giver, fx inden for industri, landbrug, søfart og turisme.

Danmark fylder ikke meget i Europa. Vores lidt over 5½ million indbyggere udgør ca. 0,8 pct. af Europas folketal, og arealet på 43.000 km² kun 0,4 pct. af Europas samlede areal. Af de hen ved 60 millionbyer i Europa er kun en dansk.

Danmark og de danske byer spiller alligevel vigtige roller i den europæiske arbejdsdeling, hvad der blandt andet skyldes, at indkomstniveauet i Danmark er højt set i europæisk målestok. Danske landdistrikter leverer en langt større del af Europas fødevarer end deres andel af areal og befolkning. De to største danske byregioner København og Aarhus er af forskningsprogrammet ESPON klassificeret som såkaldte MEGAs (Metropolitan European Growth Areas) på linje med i alt 76 byregioner i 29 europæiske lande.

Videnøkonomiens udvikling betyder, at jobvæksten overalt i Nordvesteuropa er kraftigst i storbyområder og universitetsbyer, mens andre dele af landene ikke oplever de samme vækstimpulser. Navnlig den virksomhedsrettede service, organisationerne, forskningen og ledelsen i de private selskaber søger lokalisering i storbyerne. Resul-

ESPON
EUROPEAN SPATIAL PLANNING
GROUP OF WORKSHOPS

© Project 1.1.1, 2003

- ◆ Global node
- Category 1 MEGA
- Category 2 MEGA
- Category 3 MEGA
- Category 4 MEGA

Byerne i 29 europæiske lande, herunder landene i EU, er blevet analyseret for deres styrkepositioner på en række områder. På baggrund af analysen er de 76 stærkeste byregioner blevet klassificeret som såkaldte MEGAs (Metropolitan European Growth Areas), rangordnet efter styrke i fem kategorier. Rangordningen bygger på byregionens folketal, produktion, tilgængelighed, uddannelsesniveau og koncernhovedsæder.

Kilde: ESPON 111, 2005

FIGUR 12 MEGAs (METROPOLITAN EUROPEAN GROWTH AREAS)

© EuroGeographics Association for the administrative boundaries
Origin of data: Eurostat, National Statistical Offices, National Experts
Source: ESPON Database

tatet er, at jobs og befolkning ofte koncentreres i de større byregioner. Analyser af byerne peger på, at forholdsvis mange nordeuropæiske byer har udviklet særlige styrkepositioner. Det gælder også de to største danske byer København og Aarhus, se kortet figur 12. Eksempelvis konstaterer forskningsprojektet Future Orientation of Cities, et

forskningsprojekt under ESPON-programmet, at de danske byer i det hele taget hører til blandt de europæiske byer med relativt flest beskæftigede med videregående uddannelse. Industriens andel af beskæftigelsen i København er forholdsvis lav sammenlignet med andre storbyer, mens byen står forholdsvis stærkt i finans- og erhvervsservice.

Det nordiske ministerråd for erhvervs-, energi- og regionalpolitik har lanceret et nyt samarbejdsprogram for regional udvikling og planlægning 2013 – 2016. Programmet opfordrer en bred vifte af partnere til en fælles indsats for regional, bæredygtig velfærdsudvikling og grøn vækst i hele landet.

Vækstspredning fra storbyer

Væksten i de nordvesteuropæiske lande er særlig knyttet til de såkaldte videnerhverv, det vil sige erhverv, hvis input til erhvervslivet i særlig grad består af kvalificerede tjenesteydelser som fx finansiering, it, design og markedsføring.

Globaliseringsprocessen indebærer, at virksomhederne netværk bliver stadig vigtigere. Virksomhederne sælger varer og tjenesteydelser til hinanden som led i produktionen, de etablerer forskellige kontaktnet i relation til indkøb, salg og markedsføring, de fusionerer og bygger filialer. Virksomhederne ligger i forskellige byer, og deres indbyrdes relationer og kontakter udgør derfor også geografiske relationer mellem forskellige bysamfund. Virksomhedernes netværk af geografiske relationer er vigtige for, at økonomisk vækst et sted kan spredes til andre steder.

Videnerhvervene er i særlig grad koncentreret i storbyerne. Der er derfor stigende interesse for, hvordan væksten i sådanne virksomheder spredes til andre virksomheder, og dermed også hvordan og i hvilket omfang væksten fra storbyen spredes til det øvrige land.

Der udgår to forskellige impulser fra vækstvirksomhederne. For det første udbetaler virksomheden løn til de ansatte og køber enkle serviceydelser som fx rengøring. Både de ansatte og de simple serviceleverandører hører normalt til i samme by som vækstvirksomheden eller i byens opland, og oplandskommunerne får en økonomisk vækstefekt fra fx bosatte udpendlere. Også standardiserede input købes især i oplandet. Den anden impuls opstår gennem, at der sker en spredning af innovationer fra virksomheden til dens samarbejdspartnere og leverandører, når de aktivt inddrages i udviklingen af - især - kundedesignede ydelser. Denne spredning af innovationer fører til en vækst baseret på teknologisk fornyelse i de berørte virksomheder.

En undersøgelse af industrivirksomheders leverandører foretaget af en række nordiske institutter har påvist, at virksomhederne uden for de store

byregioner indkøber viden og specialprodukter af høj kvalitet til brug for produktionen fra virksomheder i storbyerne, mens virksomheder der ligger i storbyerne hovedsageligt har leverandører fra deres egen region. Storbyernes erhvervsliv er derfor central for virksomhederne landet rundt, og virksomhederne her har særligt gunstige forudsætninger for innovation.

Den nordiske regionalforskningsinstitution Nordregio har undersøgt den geografiske spredning af innovationer inden for finansservice og it gennem en analyse af lokaliseringen af firmaernes filialnetværk. Nordregio konstaterer, at

- relationerne mellem de nordiske hovedstæder er stærke, stærkere end de nordiske hovedstæders relationer til byregioner uden for Norden (hvor der dog også er mange relationer til specielt London og New York) og stærkere end til de øvrige byer i hjemlandet.

- innovationer og vækst, som udvikles i finansservice og it i nordiske hovedstæder, formentlig i højere grad overføres til andre nordiske hovedstæder end til andre byregioner. Det er derfor tvivlsomt, om innovationer i videnerhvervene i storbyerne i større omfang fører til vækst i det øvrige land.

- forbindelserne mellem hovedstadsregionerne og de øvrige byer i hjemlandet er mere omfattende i Sverige og Finland end i Danmark og Norge. Det indikerer, at spredning af vækst og innovation fra hovedstaden til det øvrige land kan være stærkere i Sverige og Finland end i de to andre lande.

Nordregio har kun undersøgt firmaer, som har mindst en afdeling i en af de fire store hovedstadsregioner i Norden. Projektets resultater siger derfor ikke noget direkte om vækstspreddning fra regionale og mindre centre til deres opland.

Også OECD har i sin analyse af København fra 2009 konstateret, at København har et alsidigt erhvervsliv, hvor en robust kombination af eksporterhverv sikrer konkurrenceevnen. Bioteknologi og forskellige serviceerhverv er centrale herfor. OECD konstaterer endvidere, at den sociale segregation er begrænset sammenlignet med andre europæiske storbyer.

OECD konstaterer imidlertid også, at væksten i København i årtiet 1995-2005 var lavere end i andre sammenlignelige byer i Nordvesteuropa.

Det samme gjaldt produktiviteten, hvad der kan hænge sammen med, at ud over bioteknologi er København ikke stærkt specialiseret i teknologien intensive brancher.

OECD anbefaler, at staten sammen med Københavnsområdets regioner og kommuner gennem en indsats for videregående uddannelse og forskning løser to vigtige problemer, som svækker produktiviteten, nemlig mangelen på højtkvalificeret arbejdskraft og den forholdsvis svage innovationsevne. OECD finder også, at en forbedring af miljøtilstanden, en bedre boligstandard og en udbygning af infrastrukturen vil kunne bidrage til at styrke Københavns attraktivitet. OECDs analyse og anbefalinger vil indgå i arbejdet med regeringens hovedstadsstrategi.

Visioner for Østersøområdet

Ministrene med ansvar for fysisk planlægning i de 11 lande omkring Østersøen vedtog i 2009 et fælles fremtidsbillede for Østersøområdet. Fremtidsbilledet understøttes af en række forslag til handlinger, herunder et styrket samarbejde mellem byerne i Østersøområdet og en udbygning af den trafikale infrastruktur, specielt på den østlige side af Østersøen. Ministrene finder, at storbyerne i området har det befolkningsmæssige og erhvervsmæssige grundlag for at spille en aktiv og strategisk rolle for at mobilisere Østersøområdets potentialer. Byerne kombinerer en velkvalificeret arbejdskraft og teknologisk førende virksomheder inden for bioteknologi, ingeniørvidenskab og it.

Ministrene peger på to områder, hvor et samarbejde mellem byer på tværs af grænserne vil kunne styrke byerne internationalt. Det gælder dels byerne i Den Finske Bugt: Sankt Peterburg, Helsingfors og Tallinn, dels byerne ved den vestlige ende af Østersøen med København, Malmö, Hamburg og Rostock som de ledende.

Planlægning på tværs af grænserne

Øresund

København er det historiske, befolkningsmæssige og funktionelle tyngdepunkt i Øresundsregionen, der med Skåne og Østdanmark har i alt 3,8 mio. indbyggere, hvoraf en tredjedel i Sverige. Øresundsregionen rummer et stort udviklingspotentiale i kraft af de forskellige attraktioner, kulturer og kompetencer, som findes på dansk og svensk side.

Der sker en løbende integration i Øresundsregionen. Der bor nu 25.000 danskere i Skåne, svarende til 2 pct. af landsdelens befolkning. I 2010 pendlede 18.000 mennesker over Øresund, næsten alle fra en bopæl i Skåne til en arbejdsplads på Sjælland. Pendlingen fra Skåne til Sjælland steg kraftigt frem til 2008 som følge af højkonjunkturen og manglen på arbejdskraft i Storkøbenhavn, men er herefter stabiliseret.

Desuden foretager mange fra Skåne indkøb eller besøger kulturturtilbud i Københavnsområdet og Nordsjælland, ligesom mange sjællændere køber varer og service i Sverige. Københavns lufthavn er hovedlufthavn for flytrafik udenrigs for folk med bopæl i Sydsverige. Pendling og transport med andre formål mellem Skåne og Sjælland er under niveauet for indenlands pendling i Danmark.

En styrket Øresundsregion med et fælles bolig- og arbejdsmarked gavnner hovedstadsområdet på grund af adgangen til et større regionalt marked og udbud af kompetencer. Og en styrket Øresundsregion giver også særlige muligheder til naboområderne, det øvrige Sjælland og Skåne,

Samarbejdsprogramområder

Ikke-EU medlemsland

Danmark deltager i fire grænseoverskridende programmer:
Syddanmark - Schleswig-K.E.R.N., Danmark - Tyskland,
Øresund - Kattegat - Skagerrak og Sydlige Østersøregion.

Samarbejdsprogramområderne dækker både kerneområder og de tilgrænsende områder (20 % -områder).

Kilde: European Commission, Regional Policy - Inforegio

**FIGUR 13
GRÆNSEOVERSKRIDENDE SAMARBEJDSPROGRAM-
OMRÅDER I PERIODEN 2007 - 2013**

som kan trække på storbyens mange ressourcer. Potentialet ved et tættere samarbejde er dog langt fra udnyttet. Endnu er det sådan, at virksomhederne på begge sider af Øresund normalt foretrækker leverandører fra hjemlandet, som kender hjemlandets normer, standarder og forskrifter – også selv om en leverandør på den anden side af sundet er fuldt konkurrencedygtig på pris og geografisk kan ligge tættere på. Men naturligvis er der også samarbejder mellem erhvervsvirksomheder på de to sider af sundet. Det mest kendte eksempel er Medicon Valley Alliance, et samarbejde mellem ca. 300 virksomheder, hospitaler og andre tilknyttet sundhedssektoren.

De regionale myndigheder i Danmark og Sverige, står for udviklingen af Øresundsregionen. De regionale myndigheder på de to sider af Øresund har i fællesskab fremlagt en vision for Øresundsregionens infrastruktur og byudvikling (ØRIB) med forskellige scenarier for den geografiske bolig- og erhvervsudvikling og den trafikale infrastruktur i området frem til år 2045.

Den langsigtede vision er at skabe et fælles arbejds- og boligmarked i Øresundsregionen, som skal være et stærkt center i Østersøområdet og Nordeuropa. Den fælles vision skal følges op på begge sider af Sundet, bl.a. ved at regionale og kommunale myndigheder med opbakning fra de to stater individuelt bidrager til at skabe gunstige rammebetegnelser.

Et overordnet mål med ØRIB har været at skabe en fælles referenceramme og forståelse af sammenhængene mellem den fremtidige trafikale infrastruktur og byudviklingen med boliger og arbejdspladser. En referenceramme som skal kunne bruges af Øresundsregionens aktører og myndigheder i arbejdet med overordnede strategier.

Som opfølgning på ØRIB har en række regionale aktører på begge sider af Øresund etableret projektet IBU-Øresund (Infrastruktur og Byudvikling i Øresundsregionen). Formålet med projektet er at bidrage med et nyt strategisk grundlag for udvikling i Øresundsregionen, som kan styrke regionens konkurrencekraft og attraktivitet. Projektet ledes af Region Skåne, Region Hovedstaden og Region Sjælland.

Sønderjylland-Schleswig

De fire sønderjyske kommuner har sammen med tre regionale myndigheder i tysk Schleswig dannet "Region Sønderjylland - Schleswig."

Formålet med samarbejdet er at styrke udviklingen i den fælles grænseregion. Det sker bl.a. ved at fremme det arbejdsmarkedspolitiske samarbejde hen over grænsen og ved at etablere informationssystemer med oplysninger fra hele området. Desuden arbejdes der for at fjerne hindringer og barrierer for grænsependling mellem Danmark og Tyskland, og samarbejdet leverer informationer for arbejdstagere, arbejdsgivere og myndigheder om skat, social sikring og arbejdsmarkedet.

Der har da også gennem årene frem til finanskrisen været en stigende pendling over grænsen, specielt til Danmark, og såvel grænsehandel som indkøbene i Flensburgs butikker har et betydeligt omfang.

Det grænseoverskridende program for Region Syddanmark og Schleswig sigter på at forbedre den regionale konkurrenceevne bl.a. ved at samarbejde om erhvervsfremme, arbejdsmarked og transportforbindelser. Programmet fremmer også et bæredygtigt miljø.

Samarbejde over Kattegat og Skagerrak

I Kattegat-Skagerrak området er der som led i EUs Interreg 4A program etableret et grænseoverskridende samarbejde mellem regionerne Nordjylland og Midtjylland og län og fylker i Sverige og Norge. Målet med programmet er at binde Kattegat-Skagerrak regionen sammen, at fremme en bæredygtig økonomisk vækst og øge hverdagsintegrations på tværs af regionen. Der er igangsat en lang række samarbejdsprojekter under programmet, bl.a. om turisme og innovation i den maritime sektor.

Den faste forbindelse over Femern Bælt

Der er truffet aftale mellem Danmark og Tyskland om, at der bygges en fast forbindelse på tværs af Femern Bælt. Det foretrukne anlæg er en sænketunnel til biler og tog, og formentlig udpeges Rødbyhavn som produktionsplads for tunnelelementer. Længden på den faste forbindelse bliver 18 km, og prisen forudsæs at blive ca. 41 mia. kr. Byggeriet forudsæs gennemført i årene 2015-2021.

I byggeperioden vil denne store investering skabe tusindvis af jobs, dels i byggeriet af den faste forbindelse, dels i supplerende service til forsyning af de ansatte. Mange af disse jobs vil gå til lokale håndværks- og servicevirksomheder på Lolland-Falster.

Men den faste forbindelse skal ikke bare skabe vækst i byggeårne. Forbindelsen skal søges udnyttet til også på længere sigt at fremme udviklingen lokalt og give den sydøstlige del af Danmark et tiltrængt løft i årene fremover.

Den faste forbindelse over Femern Bælt understøtter det grænseregionale samarbejde mellem Danmark og Tyskland.

EUs politik af betydning for landsplanlægningen

Samarbejde om planpolitikken

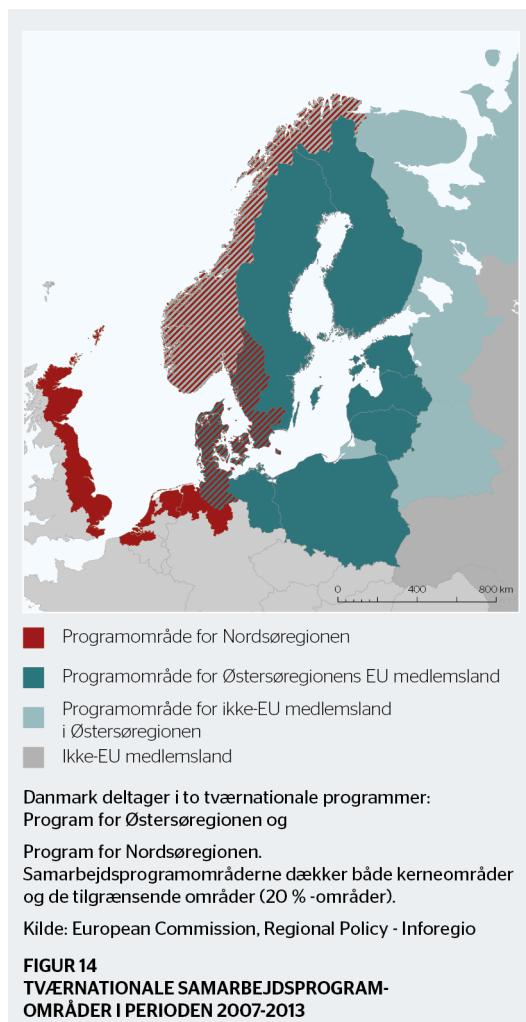
I Lissabontraktaten er der tilføjet et mål om territorial samhørighed på linje med EUs hidtidige mål om økonomisk og social samhørighed. Hvad territorial samhørighed indebærer for planpolitikken i EU og medlemslandene vil blive konkretiseret som led i forvaltningen af EUs strukturfonde i de kommende år.

Denne diskussion af planpolitikken i tilknytning til Lissabontraktatens mål om territorial samhørighed er i sin kerne en diskussion om principperne for den geografiske udvikling inden for generelle overordnede samfundsområder som fx energi, detailhandel og transport på linje med principper for støtte til regional udvikling og landbrug. Principper som den danske fysiske planlægning vil skulle respektere. Arealplanlægningen vil fortsat være en national kompetence.

EUs politik har territoriale konsekvenser. Fx fordeler EU gennem landbrugsstøtten betydelige beløb til forskellige landdistrikter, først og fremmest ved at bruge indtægter som skaffes i byerne. Også politik for fx konkurrence, miljø og transport vurderes at have territoriale konsekvenser foruden naturligvis regionalpolitikken.

Tværnationalt samarbejde

Territorial samhørighed handler også om grænseoverskridende spørgsmål, hvor løsninger forudsætter samarbejde. Deler man naturressourcer og miljøproblemer i et større geografisk område på

tværs af landegrænserne, er tværnationalt samarbejde om bæredygtig forvaltning af natur og biodiversitet vigtigt. Det er fx tilfældet for Nordsøen og for Østersøen. Tværnationalt samarbejde kan også være ramme om samarbejde om vedvarende energi, it og transport, som fremmer grøn vækst og erhvervsudvikling. Det europæiske territoriale samarbejde bliver derfor et vigtigt virkemiddel for opfølgningen af Lissabontraktatens nye mål om territorial samhørighed.

Strukturfondene 2014-2020

Der skal vedtages nye forordninger for EUs strukturfonde, som skal gælde for årene 2014-2020. EU-Kommissionen offentliggjorde i oktober 2011 forslag hertil. Forslaget forhandles aktuelt i EUs ministerråd og EU-Parlamentet.

I hovedtræk fortsættes den hidtidige politik for regional støtte, men revisionen vil koncentrere ressourcerne om mål og indsatser, der understøtter EUs strategi for 2020 om smart, bæredygtig og inkluderende vækst.

Med forslaget til forordninger lægges der pt. op til, at 5 pct. af regionalfondsmidlerne skal anvendes til at fremme bæredygtige byer. Implementeringen heraf vil skulle ske i overensstemmelse med udfordringerne i det enkelte medlemsland.

Arealforbrug til byer og infrastruktur

Som led i EUs 2020-strategi har EU-Kommissionen offentliggjort sin 'køreplan for et ressourceeffektivt Europa, 2020'. Sigtet er at afkoble vækst fra forbrug af naturressourcer, styrke konkurrenceevnen og anvise veje til bæredygtig forvaltning af energi, vand, luft, areal og jord. Køreplanen indeholder forslag til milepæle for en bred vifte af temaer, herunder også for arealanvendelse.

Der inddrages for tiden årligt et areal i EU på over 1000 km² til boliger, erhverv, infrastruktur og rekreative områder - heraf befæstes omkring halvdelen. Det medfører langsigtede bindinger af arealerne, som det efterfølgende er vanskelige at ændre. Arealinndragelsen til by og infrastruktur giver mindre plads til produktion af fødevarer, energiafgrøder, natur og opretholdelse af økosystemer. EUs miljøministre har bedt EU-Kommissionen om at følge op på emnet som et led i sit forslag til det 7. miljøhandlingsprogram.

© Henrik Schurmann

3. Grøn omstilling, klimatilpasning, ressourcer og grøn energi

En langsigtet og omfattende grøn omstilling af Danmark kan skabe grundlaget for at bevare og udvikle nye produktions- og videnarbejdspladser. Den grønne vækst kan forene fordelene ved et bedre miljø med en stigende beskæftigelse.

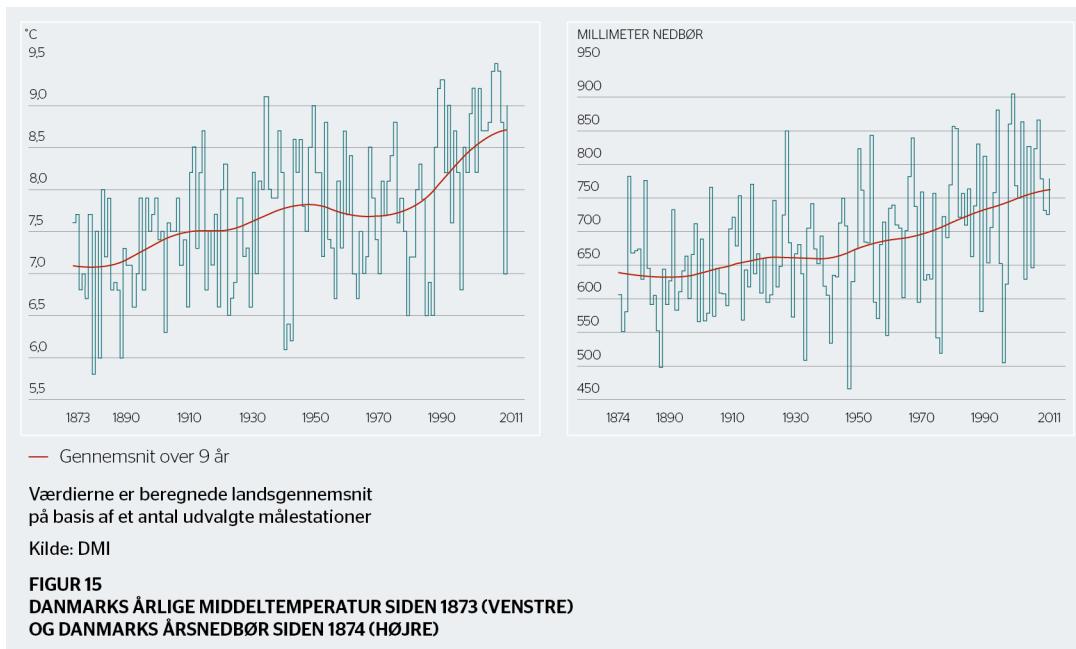
Danmarks fremtidige klima

Klimaet i Danmark vil ændre sig gradvist i fremtiden, hvilket vil have betydning for mange områder i det danske samfund. Klimatilpasning vil derfor skulle indgå i den løbende og langsigtede planlægning af det danske samfund.

Danmark får i fremtiden et varmere og generelt vådere vejr. Danmark kan forvente mere regn særligt

om vinteren, og om sommeren får vi formentlig både længere tørkeperioder og kraftigere regnskyl. Årsmiddelnedbøren i Danmark forventes at stige mellem 30 og 70 mm. og årsmiddeltemperaturen med ca. 1,2 °C frem mod 2050, sammenlignet med referenceperioden 1961 - 1990.

Om vinteren forventes mildere vejr, hvilket bl.a. betyder, at planternes vækstsæson bliver forlænget, og antallet af frostdøgn vil falde. Somrene vil blive varmere, og der kan komme flere og længere hede- og varmebølger. Vi vil sandsynligvis se en stigning i stormstyrken, specielt over Nordsøen. De fremtidige ændringer i vindforholdene i Danmark er dog mere usikre end den fremtidige temperatur og nedbør. Endelig forventes en generel vandstandsstigning i havene omkring Danmark

på 10-50 cm. frem til 2050 og 20-140 cm. frem til år 2100. Dette vil sammen med ændrede vindmønstre føre til øgede stormflodshøjder særligt i Vadehavet.

Disse tendenser ligger i forlængelse af klimaændringerne i de seneste årtier, se figur 15.

Konsekvenser af klimaændringerne

Klimaændringer er en udfordring for både den eksisterende arealanvendelse og for kommende dispositioner af arealet.

Problemerne kan både skyldes øget nedbør, kraftigere stormfloder og forhøjet hav- og grundvandsstand, som kan få den konsekvens, at de påvirkede arealer kan blive uegnede til såvel ny bebyggelse som byudvikling, infrastruktur, jordbrug og rekreative formål. Også værdifuld natur og landskabelige, geologiske og kulturhistoriske værdier kan gå tabt.

Ekstremt regnvejr og skybrud vil betyde, at bydele og boligområder oversvømmes, og at kloakkerne ikke vil have kapacitet til at lede vandet væk. Udsatte dele af vej- og jernbanenettet kan periodevis blive sat under vand.

Mange steder vil landbrugsjord komme til at stå under vand. Det er særligt de marker, der ligger kystnært uden højvandsbeskyttelse, nær vandløb eller i lavliggende områder, som er i risiko for at blive oversvømmet.

Muligheder for tilpasning

Et afgørende tiltag vil være at begrænse byggeri i risikoområder, hvor det ellers ville udløse betydelige ekstraudgifter til afhjælpning som kystbeskyttelse, digebyggeri, infrastruktur, pumping mm.

Også etablering af vådområder som bufferområder vil være et markant bidrag til et klimatilpasset Danmark.

Der er i maj 2012 vedtaget en ændring af planloven, som giver kommunerne et nyt redskab, så de får mulighed for blandt andet at forebygge fremtidige oversvømmelser i lokalplanerne. Kommunerne får direkte mulighed for at udarbejde lokalplaner med henblik på klimatilpasning som fx håndtering af kraftig regn og oversvømmelser. Indtil nu har det kun været muligt for kommunerne at benytte såkaldte arkitektoniske og funktionelle forhold som planlægningsmæssige begrundelser, når de udarbejder lokalplaner.

Traditionelt har den umiddelbare løsning til at håndtere mere ekstremregn dels været at lægge større kloakrør dels at bygge regnvandsbassiner. Med ændringen af planloven får kommunerne også mulighed for at tilgodeose alternative løsninger, herunder privates håndtering af vand på egne arealer, som fx nedsvivning via faskiner, opsamling i bassiner, grønne tage mv.

Det er som en del af kommuneaftalen i foråret 2012 mellem regeringen og KL aftalt, at kommu-

Sektor	1990	1995	2000	2005	2011	Ændring 1990 - 2011
Energisektoren	1,4	1,9	2,3	2,4	2,3	64,7 %
El-, fjernvarme og bygasproduktion	25,4	30,9	24,4	21,3	17,9	- 29,4 %
Erhverv	9,2	9,2	8,4	7,9	6,4	- 30,0 %
Transport	12,4	13,4	14,6	15,7	14,9	20,3 %
Husholdninger	4,9	4,9	4,0	3,6	2,8	- 43,8 %
Samlet udledning	53,3	60,4	53,7	51,0	44,4	- 16,8 %

Udledning fra skibe og fly er ikke medregnet

Tal angivet i mio. tons

Kilde: Energistyrelsen - Energistatistik 2011

**TABEL 11
UDLEDNING AF CO₂ I DANMARK 1990 - 2011, FORDELT PÅ SEKTORER**

nerne løfter investeringer i klimatilpasning af spildevandsområdet med 2,5 mia. kr. i 2013. Desuden får forsyningsselskaberne bedre muligheder for at understøtte kommunale indsatser, som styrker afledning og håndtering af regnvand.

Inden for de seneste år har flere kommuner og vandforsyningsselskaber gennemført projekter med det formål at tilpasse sig klimaforandringerne. En række af disse projekter har betydning for landbrug, skov og anden natur og giver gode muligheder for højere naturkvalitet og større biodiversitet.

I mange tilfælde går naturens dynamik på tværs af kommunegrænserne. Et samarbejde mellem nabokommuner om planlægning for klimaforandringer er derfor vigtigt. Det gælder fx planlægningen for større mængder regnvand, hvor myndigheder med interesser i samme afvandingsområde bør gå sammen om en fælles planlægning.

Forebyggelse af klimaforandringer

De menneskeskabte udslip af drivhusgasser fører til klimaforandringer. Udsippet af CO₂ er det vigtigste at reducere. Den samlede udledning af CO₂ i Danmark var i 2011 blevet 17 pct. mindre end den var i 1990, se tabel 11. Udsippet af CO₂ i husholdningerne var faldet med 44 pct. og i erhvervene med 30 pct. Derimod var udsippene fra transporten 20 pct. højere end i 1990, og transporten var således den væsentligste årsag til, at den samlede udledning ikke er faldet mere, end den er. Dette skyldes, at trafikarbejdet i samme periode er steget lige så meget som CO₂-udslippet i sektoren. Mobilitet er centralt for vores dagligdag og følger historisk den økonomiske vækst. Det er derfor vigtigt at se på, hvordan CO₂ fra transporten kan reduceres, uden

at mobiliteten begrænses unødvendigt. Kyoto-protokollen kræver, at emissionen af drivhusgasser i 2008-12 skal være reduceret med 21 pct. i forhold til 1990, og der er brug for en fortsat indsats for at nå dette mål.

I 2011 dækkede vedvarende energi godt 22 pct. af det samlede energiforbrug. I 1990 var andelen godt 6 pct., se tabel 12.

Den grønne omstilling af økonomien vil kræve innovationer af mange slags. Teknologien skal udvikles, fx inden for energiudnyttelse, bioteknologi, nanoteknologi og it. Dette vil i stort omfang ske i tekniske forskningscentre i de større byer. Teknologien skal afprøves i produktionen under realistiske forhold. Det kræver forsøgsproduktioner og testpladser og vil kunne foregå mange steder. Den nødvendige sammenhæng mellem teknologiudvikling, afprøvning og produktion kan benyttes til at skabe kompetencer og jobs overalt i landet. Også de eksportmuligheder, den grønne omstilling indebærer, kan indgå i en regionalpolitisk satsning.

Biogasanlæg

Biogasanlæggene er en grøn investeringsmulighed, hvor husdyrgødning anvendes på en miljømæssigt bedre måde samtidigt med, at der udvindes grøn energi. Biogassen gavner samfundets energibalancen, reducerer miljøproblemerne fra husdyrproduktionen og reducerer klimablastningen. Samtidig vil biogas give en mulighed for at styrke landbrugets økonomi. Desuden kan andet organisk affald end blot husdyrgødningen, fx fødevareaffald fra industrien, også genanvendes på biogasanlæg.

Ved at udvikle ny viden om anvendelsen af bio-brændsel til energiforsyning og om de miljømæs-

Energi type	1990	1995	2000	2005	2011
Vindkraft	2,2	4,2	15,3	23,8	35,2
Biomasse	400	47,5	54,0	73,5	83,4
Anden produktion*	35	5,1	7,1	11,4	16,2
Nettoimport	0,0	0,2	2,5	13,7	40,3
Samlet forbrug af vedvarende energi	45,7	57,1	78,8	122,4	175,1
Andel af Danmarks samlede forbrug	5,6 %	6,8 %	9,4 %	14,4 %	21,7 %

* Solenergi, vandkraft, geotermi, biogas, biodiesel og varmepumper

Tal angivet i petajoule (mia. megajoule)

Kilde: Energistyrelsen - Energistatistik 2011

**TABEL 12
FREMSTILLING OG FORBRUG AF VEDVARENDE ENERGI 1990-2011**

sige landvindinger, kan den fortsatte udvikling af miljøteknologi inden for fødevareproduktion og landbrug stimuleres. Herved udbygges de grønne styrkepositioner, som Danmark er kendt for.

Biogas kan dermed bidrage til en grøn økonomi og erhvervsudvikling, som gør Danmark klar til en fremtid, hvor al energi er vedvarende. Samtidigt bidrager biogasanlæg til at løse landbrugets stigende behov for at minimere udledningen af fosfor og kvælstof.

Udbygningen af biogassektoren bidrager samtidig relativt effektivt til beskæftigelse og erhvervsudvikling i de tyndtbefolkede landkommuner, som ellers kan have problemer med at fastholde arbejdsplasser.

Nye vindmøller

Danmark har siden den første oliekrise i 1973 omlagt sin energiforsyning og udviklet sin egen energiproduktion af olie, naturgas og vedvarende energi. Samtidig er der gennemført energieffektivisering, så der på trods af en økonomisk vækst i perioden kun er sket en mindre stigning i energiforbruget.

De klimamæssige vilkår i Danmark gør vindenergi til en af de mest oplagte vedvarende energikilder, da vindforholdene er mere gunstige for elproduktion end i de fleste andre europæiske lande. Dertil

kommer, at Danmark siden 1970'erne har opbygget en stærk teknologisk og forskningsmæssig kompetence inden for vindenergi, og vindmøller har gennemlevet en så betydelig teknologisk udvikling, at vindkraft er blevet en konkurrencedygtig vedvarende energikilde.

Ved udgangen af 2011 var der opstillet 4.565 vindmøller på land med en samlet effekt på godt 3.080 MW. Landmøllerne producerede i 2011 - der stort set var et normalt vindår - 6,4 TWh.

Nye testmøller

Planlægningsarbejdet for testmøller er en del af den aftale om placering af testpladser for vindmøller, som blev indgået af aftaleparterne om placeringen af det nationale testcenter for vindmøller i Østerild i maj 2010. Ud over testcenteret i Østerild drejer det sig om særlige testområder til prototypemøller samt områder til test af såkaldte serie O-møller. Identifikationen af pladser skal bidrage til at sikre Danmarks forspring på vindmølleteknologi og bevare danske arbejdsplasser i vindmølleindustrien.

Der er nu identificeret 7 potentielle arealer til prototypemøller og 24 potentielt egnede områder til serie O-møller. Kommunerne kan igangsætte udarbejdelsen af det nødvendige plangrundlag, så arealerne sikres mod anden anvendelse, indtil etablering af forsøgsmøller bliver aktuel.

Bæredygtig mobilitet

Byerne kan beskrives som sammenhængende systemer af infrastruktur, der håndterer de forskellige flows af ressourcer, information, folk, energi, affald osv. I den bæredygtige by er byens struktur tænkt sammen med disse flows på en måde, der sikrer størst mulig effektivitet. Byens indretning skaber rammerne om ressourceforbruget, men også de teknologier der anvendes, og den infrastruktur, det kræver, stiller krav til byens indretning. Også bymønsteret i sin helhed har indflydelse på transportbehovet. Et bymønster, der som på Sjælland planlægges udbygget omkring jernbanestationer, kan reducere behovet for biltransport, og den fysiske planlægning kan også fremme brug af cykel og gang.

Mange undersøgelser har vist, at der er en sammenhæng mellem byernes tæthed og andelen af cykel, gang og kollektiv transport. Jo mere centralt arbejdspladserne er placeret i byen, jo mindre rolle spiller bilen i den daglige transport. En analyse udarbejdet for Miljøministeriet har tilsvarende påvist, at jo tættere på bymidten arbejdspladsen placeres, des mindre bruges bil som transportmiddel til arbejdspladsen, se figur 16. Det er især andelen af cykler, der stiger, når virksomheden er placeret i de centrale dele af byen, således at de cykelvenligeture - ture på under 5 km - i mange kommuner udgør en tredjedel af bolig-arbejdstrafikken.

© COLOURBOX

4. Byerne - på vej mod bæredygtighed

Byerne i Danmark danner et mønster, der dækker hele landet. Byerne danner rammen om mange menneskers hverdagsliv og skal derfor være attraktive at leve i. Byer skal kort sagt være bæredygtige, både økonomisk, socialt og miljømæssigt. Det er centralt for både den økonomiske vækst og for danskernes livskvalitet, at byerne fungerer godt: at der er levende bymidter, velindrettede bydele og forstæder, alsidige bykvarterer med en varieret boligsammensætning, arbejdsplasser, grønne rekreative områder og en effektiv infrastruktur.

Byen er et fællesskab, som skal rumme plads til mange forskellige mennesker, mange aktiviteter og oplevelser. Byerne skal tilbyde rammerne for et godt og sundt hverdagsliv og give mulighed for forskellige former for bosætning. Det handler om åbne, grønne områder, nye blå initiativer, nye oplevelser og friluftsaktiviteter og nye moderne bydele med en høj social- og miljømæssig bæ-

redygtighed, herunder ren luft og fravær af støj. En attraktiv, grøn og sund by er også med til at tiltrække virksomheder og arbejdskraft. Samtidig kan Danmark få en global førerposition og nye eksportmuligheder, hvis vi finder de løsninger, der sikrer trygge, grønne, udviklende og økonomisk voksende byer.

Bymønsteret

Bymønsteret i Danmark er karakteristisk ved, at byer med mere end 10.000 indbyggere - der er 64 af dem - rummer en forholdsvis bred vifte af servicetilbud og er jævnt fordelt i landet. Langt de fleste steder kan byer af denne størrelse nås i bil på under en halv times kørsel. De fleste større byer ligger ved kysten. Således er landets 10 største byer alle havnebyer.

Bebygelse	Antal byområder	1.000 indb.	Indbyggere i procen af befolkningen
Storkøbenhavn	1	1.214	21,8 %
Andre byer med over 100.000 indb.	3	526	9,4 %
30.000 - 99.999 indb.	18	811	14,5 %
10.000 - 29.999 indb.	42	684	12,3 %
5.000 - 9.999 indb.	52	366	6,6 %
1.000 - 4.999 indb.	391	843	15,1 %
200 - 999 indb.	925	414	7,4 %
Landdistrikter		715	12,8 %
Uden fast bopæl		9	0,2 %
Hele landet	1.432	5.581	100,0 %

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

TABEL 13
**BEFOLKNINGENS FORDELING PÅ BYMÆSSIGE BEBYGELSER
EFTER DISSES STØRRELSE PR. 1. JANUAR 2012**

Op mod 4,9 mio. mennesker eller mere end 87 pct. af befolkningen bor i landets 1432 bymæssige bebyggelser med over 200 indbyggere. Ca. 415.000 af disse bor i landsbyer med mellem 200 og 1000 indbyggere, mens knap 80 pct. bor i de større, egentlige byer, se tabel 13. En del af bebyggelserne har, selv om de af Danmarks Statistik regnes som selvstændige byområder, karakter af at være forstæder til landets hovedbyer, men mange er centre for større eller mindre oplande.

Mange af de lidt større byer har en historie som købstad fra middelalderen eller senere og med en bebyggelseshistorie, hvor den gamle bykerne med årene er udvidet med etagehusforstæder, parcelhuskvarterer og erhvervsområder, så de i dag består af en række distinkte kvarterer eller bydele. Adskillige af de mindre byer er opstået som stationsbyer i årene omkring år 1900 eller er groet frem som administrative hovedbyer i kommunerne, specielt efter kommunalreformen i 1970.

Den bebyggelsesmæssige situation afviger meget byerne og kvartererne imellem afhængigt af byens bebyggelseshistorie, erhvervsudvikling, administrative opgaver mm. Den fysiske planlægning for byens omdannelse afspejler disse komplekse forhold.

Byernes areal

Byzonen er siden år 2000 blevet udvidet med 430 km² eller 18 pct., se tabel 14. I gennemsnit er byzonen blevet udvidet med 36 km² hvert år. Knap halvdelen af udvidelsen er sket i de seneste fire år, hvad der blandt andet skyldes, at de nye kom-

muner efter kommunalreformen har udlagt nye byvækstområder i tilknytning til hovedbyerne i de nye kommuner. Væksten i byzonen har mange steder resulteret i en diffus byvækst præget af spredt byggeri i den stort anlagte byzone. Eller af parcelhuskvarterer, hvis indbyrdes placering opsplitter det åbne landskab i spredte enklaver.

Område	2000	2008	2012
Byzone	2.435	2.671	2.865
Sommerhusområde	447	463	487

Tal angivet i km²

Kilde: Beregninger i Naturstyrelsen

TABEL 14
**AREAL AF BYZONE OG SOMMERHUS-
OMRÅDE, 2000, 2008 OG 2012**

Der er sket en udvidelse af landets sommerhusområder på ca. 40 km² siden år 2000, svarende til ca. 9 pct.

Denne udvidelse skyldes anvendelsen af den adgang til at udlægge nye sommerhusområder i kystnærhedszonen, som planloven åbnede for i 2004. Der er i dag udstedt landsplandirektiver, der gør det muligt at udlægge de 8.000 nye sommerhusgrunde, som planloven giver adgang til.

Vækst i det bebyggede areal

Væksten i byernes bebyggelse, forstået som bebyggelse på hidtil ubebyggede grunde, er betydelig. I løbet af årene 2004-2011 er arealet af bebyggede grunde i byerne således, ifølge en opgørelse i Miljøministeriet, vokset med 9.370 ha, hvoraf ca. 2/3 er til boligformål. I den samme periode er det areal, der bruges til veje, øget med ca. 2.500 ha. Det samlede areal, der i denne periode er inddraget til by og infrastruktur er dermed ca. 11.900 ha, svarende til ca. 4 ha dagligt.

Lokalisering af erhverv

Skiftet fra industrisamfund til vidensamfund har medført en række ændringer i produktionen inden for byerhvervene. Fremstillingsvirksomhederne rummer mere forskning og udvikling, og deres produktion er mindre miljøbelastende. Der anvendes mere højtuddannet arbejdskraft, og antallet af 'kontorlignende' arbejdspladser stiger. Samhæden øges, og det indebærer også mere godstransport, centralisering af lagre og et fokus på optimal lokalisering i forhold til godstransportens ruter.

Virksomhedernes ønsker til lokalisering

En undersøgelse i Miljøministeriet af virksomhedernes ønsker til lokalisering har påvist, at det er fælles for alle virksomhedstyper, at de prioriterer tilgængelighed meget højt. Det gælder uanset om der er tale om transporttunge virksomheder, der har behov for let adgang for godstransport, eller kontorvirksomheder med mange ansatte.

Uden for hovedstadsområdet er det primært biltilgængelighed, virksomhederne prioriterer. Men selv om flertallet af deres ansatte kommer i bil, svarer over halvdelen af virksomhederne, at de anser nærhed til kollektiv trafik som vigtig for deres geografiske placering.

For de relativt få miljø- og transporttunge virksomheder er det fortsat vigtigt at ligge adskilt fra by og miljøfølsomme omgivelser. Men for flertallet af virksomheder er bymæssige omgivelser og adgang til byfunktioner kvaliteter, de sætter pris på. 47 pct. af virksomhederne mener, at de er bedst placeret i bymæssige omgivelser, og 57 pct. af virksomhederne mener, at de kan ligge i bymæssig sammenhæng, hvis de trafikale forhold er i orden.

Det er kun 10 pct. af virksomhederne, der oplever miljøkonflikter med naboerne, og det er kun 5 pct., der mener, at miljøproblemer er hæmmende for deres udvikling.

Sammensætningen af virksomheder i erhvervsområderne spiller en vis rolle, men samtidigt svarer mange virksomheder, at de ligger fint i blandede områder med forskellige typer erhverv.

Udbuddet af erhvervsarealer

En opgørelse for Miljøministeriet af ubebyggede matrikler i erhvervsområder viser, at arealet af tomme grunde er ca. 29.000 ha og kan rumme et erhvervsbyggeri på godt 100 mio. m². Det svarer

til erhvervsbyggeriet i 50-60 år. Hertil kommer muligheder for udvidelse på egen grund svarende til 30-35 års byggeri. Ud over arealer til nybyggeri er der også i mange tilfælde mulighed for at omdanne eksisterende bygninger til nye formål. Selv om udbuddet af ubebyggede arealer er stort, er det ikke givet, at disse ligger de rigtige steder og i de rigtige typer erhvervsområder.

Hovedparten af byggemulighederne ligger i egentlige erhvervsområder, mens kun en mindre del ligger i centerområder eller i områder for blandet bolig og erhverv. De egentlige erhvervsområder ligger typisk langs indfaldsvejene i de ydre dele af byerne, se figur 17.

Desuden er der byggemuligheder i "byudviklingsområder", dvs. områder, der er udpeget til erhvervsområder i kommuneplanen, men endnu ikke er lokalplanlagt. Der er typisk tale om nyudlæg i forbindelse med kommuneplanrevision 2009. I bymidten og de indre dele af byen er der få ubebyggede matrikler. Der er dog en vis rummelighed i havneområder.

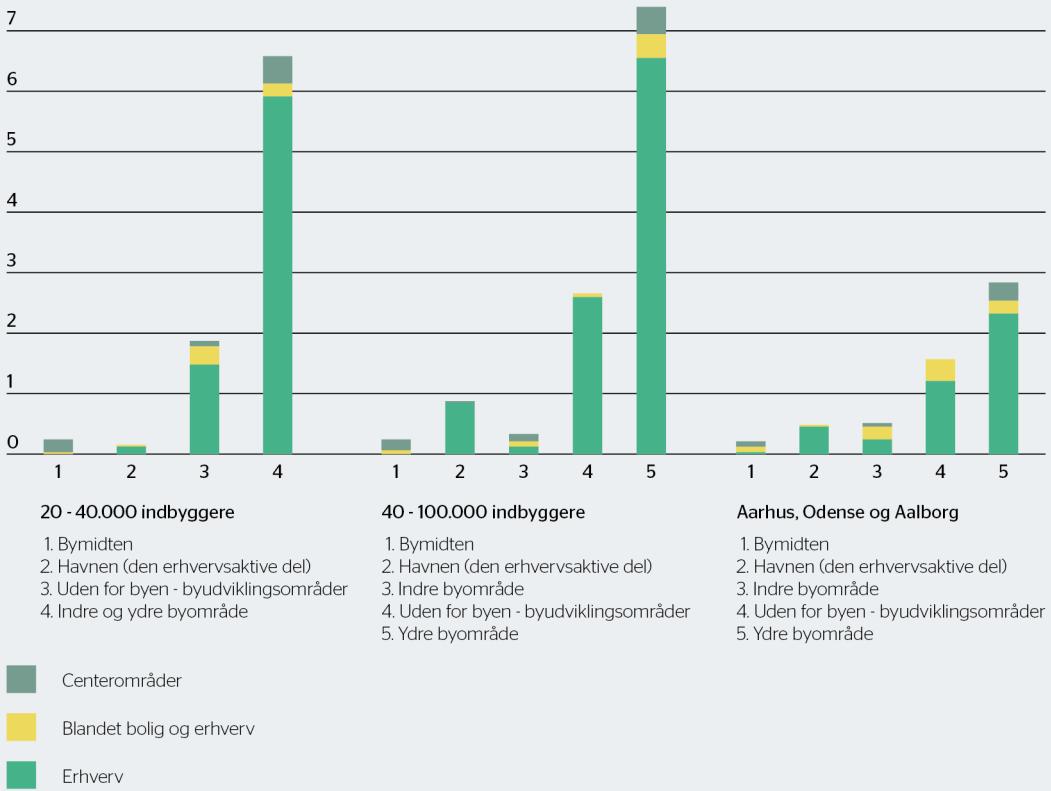
Tilsammen tegner der sig et billede, hvor der er forholdsvis store byggemuligheder på ubebyggede grunde i de ydre bydele og i områder uden for byerne, mens byggemuligheder i de centrale dele af byerne skal skabes gennem omdannelse. Det er derfor sandsynligt, at mange virksomheder vil foretrække en placering uden for byen i stedet for at investere i omdannelse i bymidten med de medfølgende udgifter til nedrivning, oprydning mv.

De store byggemuligheder i de traditionelle erhvervsområder gør det aktuelt at revurdere deres anvendelse fremover. Nogle af dem bør fastholdes til deres oprindelige formål, mens andre kan omdannes til egentlige byområder - evt. som led i en bæredygtighedsstrategi for forstæderne.

Bymidterne under pres

Bymidten, som ofte er mere eller mindre sammenfaldende med den historiske bykerne, kendtes gennem en tæt bymæssig bebyggelse med mange forskellige private og offentlige servicefunktioner, kulturudbud, forlystelser, arbejdspladser mv. Det, der er med til at skabe levende bymidter, er den store oplevelsesrigdom med høj tæthed og variation i forskellige kunde- og publikumsorienterede funktioner, som tiltrækker mange mennesker.

ETAGEMETER 8 millioner

Kilde: Tetraplan, Haslov & Kjærsgaard: Erhvervslokalisering - transportbehov og tilgængelighed. Kartlægning af arealer med særlig beliggenhed, 2011

**FIGUR 17
BYGGEMLIGHEDER PÅ UBEBYGGEDE AREALER I ERHVERVSMRÅDER I BYOMRÅDER MED OVER 20.000 INDBYGGERE**

De mange store og små butikker, der ligger tæt sammen på strøggaden, bidrager i høj grad til at gøre bymidten levende og rig på oplevelser. Men ud over strøggaden med alle butikker består den levende bymidte også af en mangfoldighed af andre funktioner som biografer, restauranter, cafeer, kulturhus, parker, torve og pladser mv.

Bymidten er en strategisk ressource for byen samtidig med, at den også bidrager til byens sociale sammenhængskraft. Bymidten er en del af byens identitet. Bymidtens historie og arkitektur spiller en betydningsfuld rolle for at tiltrække bosætning og arbejdskraft til byen. Bymidten har dermed også indirekte betydning for virksomheders lokaliseringsvalg, selv om det ikke er bymidtens kvaliteter i sig selv, der er den afgørende faktor for virksomhedens lokaliseringsbeslutning.

Mens bymidten i de største byer trives, har mange mindre provinsbyer i de senere år oplevet en svækkelse af bymidten og dens funktioner.

Detailhandelen har gennemgået en kraftig strukturudvikling, hvor det samlede bruttoetageareal til butiksformål falder. Udviklingen går i retning af færre, men større butikker, fremgang i de større byer og tilbagegang i de mindre byer. I perioden 2006 til 2010 er antallet af udvalgswarebutikker faldet med ca. 1400 til ca. 16.700 butikker. Der tegner sig et billede af detailhandelsudviklingen, hvor e-handlen vil øge markedsandele i de kommende år. E-handlen udgør i dag ca. 6 % af den samlede danske detailhandel og forventes at stige i de kommende år. Hvilke konsekvenser dette vil få for strukturudviklingen i detailhandelsbranchen kendes ikke endnu, men en udvidet e-handel må forventes at få betydning for det samlede butiksareal i byerne.

Dagligvarebutikker har central betydning for livet i bymidten. Dagligvarebutikker genererer et stort dagligt kundeflow, og er de lokalisert sammen med udvalgswarebutikker, vil typisk 5-10 pct. af turene til dagligvareindkøb blive kombineret med

køb af udvalgsvarer, hvad der kan have afgørende betydning for udvalgsvarehandelen i bymidten.

Når en større dagligvarebutik lukker eller flytter ud af bymidten, har det en mærkbar effekt på mængden af kunder i bymidten og det skaber synlige negative effekter i nærområdet omkring den flyttede eller lukkede dagligvarebutik. En bymidteorienteret udvikling kan medvirke til at give den samlede detailhandel i byen et løft, men kun hvis udbygningen ikke overstiger efterspørgslen på butikslokaler. Tomme butikslokaler har negativ effekt på oplevelsen af bymidten.

Eksterne centre har som regel en negativ indflydelse på handelslivet i bymidten, og påvirker også butiksudviklingen i oplandet. Storcentre uden for bymidten har en særlig negativ indflydelse på handelslivet i bymidten, fordi butiksudbuddet ofte svarer til det, som også kan findes i bymidten samtidig med, at storcentrene er lokaliseret sammen med butikker, der alene forhandler særlig pladskrævende varegrupper og andre store udvalgsvarerebutikker. Konsekvenserne af eksterne storcentre er derfor både, at detailhandelen i byerne og i bymidterne i et stort opland reduceres, og at bymidten i byen, hvor storcenteret ligger, oplever tilbagegang eller reducerede udviklingsmuligheder.

Forstæderne

Forstæderne rummer store kvaliteter. Særligt er der i forstæderne en god adgang til grønne områder, oplevelser og friluftsliv. Desuden udgør forstæderne en vigtig side af byernes historie og kulturarv. Men forstæderne er udbygget i en tid, hvor ressourceforbruget var stigende, hvor adskillelse af boliger og erhverv var i fokus, og hvor bilen gav en øget mobilitet. Det har givet byområder, der ofte er karakteriseret ved stærk funktionsopdeling, en lav tæthed og en mobilitet bygget på bilen.

En stor del af landets befolkning bor i dag i forstæderne, og de rummer mange kvaliteter, der efterspørges, herunder drømmen om hus og egen have. Forstæderne indtager en central rolle i forhold til at indrette fremtidens byer, så de skaber rammerne om en grøn omstilling. I den sammenhæng er det oplagt, at nye investeringer

tænkes ind i en sammenhængende, bæredygtig byudvikling.

Forstæderne udgør en meget stor del af de eksisterende byers volumen og rummer derfor også store potentialer for omstilling. Fx kan de ældre erhvervsområder, der ofte rummer en betydelig fortælleværdi, nytænkes i takt med, at industrien ikke længere er dominerende. Mange steder sker omstillingen af disse områder spontant i takt med, at nye virksomheder flytter ind i områderne. Andre steder - fx Loopcity på Københavns vestegn - sker det på baggrund af en overordnet vision for områdelse til egentlige byområder.

Byernes sociale bæredygtighed

Det er vigtigt for danskernes livskvalitet, at byerne fungerer godt, og at der er plads til danskere med alle slags indkomster, og at der ikke sker en social opdeling. Det er vigtigt for vores sociale sammenhængskraft.

Der er i de større byer en social opdeling mellem boligkvartererne, bestemt af familiernes indkomster. Den sociale opdeling mellem byens kvarterer er til en vis grad selvforstærkende. Områder præget af velstående familier er attraktive for andre ligesindede, mens priserne på det private boligmarked udelukker mindre begunstigede boligsøgende. Omvendt vil områder præget af arbejdsløshed og sociale problemer ofte blive forladt af de beboere, der har mulighed for at flytte. Det er derfor vigtigt at fremme alsidige bykvarterer med en varieret boligsammensætning.

Det stigende antal ældres betydning for byernes indretning

Den demografiske udvikling i de kommende årtier vil betyde, at der vil blive flere i pensionsalderen. I de større byregioner, hvor der forudsæs en vækst i det samlede folketal, vil meget af denne vækst udgøres af ældre mennesker, mens antallet af personer i arbejdsalderen og børnefamilier forventes at forblive nogenlunde uændret. I andre dele af landet vil antallet af pensionister vokse, selv om det samlede folketal forudsæs at gå ned. Denne ændring i befolningssammensætningen vil betyde

ændringer i behovet for boliger, både i de store og i de små byer.

Formodentlig vil efterspørgselen efter nye familieboliger i de større byregioner ikke vokse i nærmere omfang, som det hidtil er sket, og behovet for udlæg og bygning af nye parcelhusområder vil derfor falde. Til gengæld kan det stigende antal ældre betyde, at der bliver behov for mere tæt byggeri i nærheden af bykernen.

Kommunerne kan imødekomme de ændrede behov på forskellige måder, måske især bestemt af de eksisterende boligers antal, størrelse, kvalitet, pris og beliggenhed. Også kommunens udviklingsstrategi (fx om kommunen prioriterer lokal erhvervsudvikling eller prioriterer at tiltrække bosætning af forskellige befolkningsgrupper) vil have indflydelse på boligudbygningen.

Byernes sociale bæredygtighed kan fremmes ved at planlægge boligområderne, så de indeholder en blanding af boliger med forskellige størrelser og ejerforhold. Byerne kan indrettes, så de bedre passer til fremtidens befolkning med flere ældre og måske knap så mange børnefamilier.

Natur, vand og bevægelse i byerne

Livskvaliteten i byerne påvirkes også af byernes naturindhold. Byboerne nyder godt af den rekreation og inspiration, som naturens planter og dyr kan give både i byen selv og i dens omgivelser. Miljøministeriet har sammen med Friluftsrådet gennemført projektet "Bedre grønne oplevelser i byen." I den forbindelse er der udviklet og indsamlet en række værktøjer, som kommunerne kan bruge i planlægningen for at fremme grønne oplevelsesmuligheder.

Internationalt har en række byer (fx Tallinn og Frankfurt) igangsat arbejdet med at opstille et biodiversitetsindeks (Singapore Indeks), hvor byens biodiversitet beskrives ud fra en række indikatorer. Artsrigdommen ses i relation til ændringer i arealvendelse, habitater, forurening, drivhusgasudslip og brugen af vandressourcerne. Udarbejdelsen af

et sådant indeks kan være et skridt på vejen til at inddrage en planlægning for biodiversitet som et bidrag til den samlede kvalitet i byerne.

Planlægning af byens rum kan skabe steder og forløb i byen, der appellerer til aktiv leg og idræt for både børn og voksne. Ved at arbejde strategisk med den fysiske planlægning af byen kan kommunerne koordinere enkeltstående initiativer og derved sikre sammenhængende bevægelsesforløb, der gør byen til et sjovere sted. Dette var omdrejningspunktet for det fælles projekt "Bevægelse i alle planer" mellem Miljøministeriet og Lokale- og Anlægsfonden. Brøndby Kommune, Hillerød Kommune, Kolding Kommune og Tønder Kommune deltog i projektet og medvirkede til at udvikle strategiske værktøjer.

Blå og grønne tiltag i byerne

Klimaændringerne medfører et stigende behov for at indrette byerne, så store skybrud kan håndteres, uden at regnvandet ender i kældre eller lukker vigtige færdselsårer. Flere kommuner har derfor udarbejdet en strategi for håndtering af skybrud, hvor byens rum bruges til at opmagasinere eller bortlede regnvand ved skybrud, mens byrummene til hverdag har en anden funktion.

Mange kloaksystemer er i tætte byområder tillige hårdt belastet, også i forbindelse med den hverdagsagtige regn, og har ikke kapacitet til at kunne rumme de forventede større regnmængder. Det har sat gang i udvikling af åbne anlæg i byen til opmagasinering og bortledning af regnen, således at den positivt kan bidrage til nye rekreative oplevelser, fx i form af kanaler, regnbede, grønne tage og naturområder. Et eksempel er den kombinerede skaterpark og regnvandsanlæg Rabalderparken i Roskilde. Det kan rumme 23.000 m³ regnvand, men da tunge og pludselige regnskyl kun opstår få gange om året, skal kanaler og regnvandsbasiner også kunne bruges til aktiviteter, når det ikke regner så voldsomt. Anlægget er udført i et samarbejde mellem Roskilde Kommune og Roskilde Forsyning med anlægstilskud fra fonde.

Fredede og bevaringsværdige bygninger

Frem mod 2015 gennemgår Kulturstyrelsen alle landets fredede bygninger og beskriver deres fredningsværdier. Det er første gang siden bygningsfredningsloven blev vedtaget i 1918, at der laves en systematisk gennemgang af alle fredede bygninger. Med det nye overblik følger, at Kulturstyrelsen skal tage stilling til, om fredningsværdierne i bygninger fortsat er til stede, eller om der skal indledes en sag om ophævelse af fredningen. Selv om en fredning eventuelt ophæves, kan der stadig være tale om bygninger med stor bevaringsværdi, som har betydning i et kulturmiljø. Dette kan fx gælde

for en del af de bygninger, der tidligere var fredede i klasse B, hvor det primært var bygningernes facade, der skulle sikres gennem fredningen. Mange af disse bygningers bevaringsværdier vil mere hensigtsmæssigt kunne sikres af kommunerne, der varetager udpegningen af bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer.

Kommunen kan enten udpege bygningerne som bevaringsværdige i kommuneplanen eller sikre dem gennem en lokalplan. I særlige tilfælde kan Kulturstyrelsen udpege bygninger som bevaringsværdige.

© Henrik Schurmann

5. Udviklingen i hovedstadsområdet

Hovedstadsområdet er Danmarks eneste storbyområde med en millionbefolkning. Befolkningsstallet nærmer sig de 2 mio. Hovedstadsområdet har en størrelse og koncentration af arbejdspladser, institutioner, organisationer, viden og forskning, der gør hovedstaden til en væsentlig drivkraft for udviklingen i hele landet. Hovedstadsområdet rummer en lang række funktioner, som kun findes det ene sted i landet, og et erhvervsliv som er mere alsidigt, specialiseret og differentieret end andre steder i landet. Det storkøbenhavnske arbejdsmarked trækker på et stort opland på Sjælland og i stigende grad også i Skåne.

Udbygning af infrastrukturen

Københavns Lufthavn i Kastrup sikrer, at hovedstaden og resten af landet har en trafikal opkobling til verdens øvrige storbyregioner, som er en afgørende konkurrenceparameter for virksomheder

i Danmark. Lufthavnen er et knudepunkt for lufttrafik i Nordeuropa og har en høj andel transitpassagerer. Det har medført, at der er en høj grad af internationale flyruter. Lufthavnen har samtidig en optimal beliggenhed nær Københavns centrum, hvor man nemt kan rejse til/fra med metro og tog og en god placering i forhold til Øresundsforbindelsens motorvej og bane. Det af Transportministeriet nedsatte Luftfartsudvalg udtrykte i sin redegørelse fra marts 2012 det mål, at Københavns Lufthavn skal fastholde og udvikle sin position som et internationalt knudepunkt for flytrafikken i Norden og hele Østersøregionen.

Med den ny krydstogtterminal i Københavns Nordhavn styrkes grundlaget for denne stærkt voksende turismeform. Flytningen af containerterminalen fra Københavns indre Nordhavn til ydre Nordhavn sikrer en moderne håndtering af containergods, og at Københavns Havn fortsat har havnefunktioner.

Med etableringen af Femern Bælt forbindelsen, som forventes at åbne i 2021, får hovedstadsområdets internationale tilgængelighed et løft gennem opkoblingen til det nordlige Tyskland. Med anlæg af den ny bane mellem København og Ringsted via Køge styrkes togtrafikken mellem landsdelene. Banen vil give stationerne Køge Nord og Ny Ellebjerg ny strategisk betydning som indgange til Storkøbenhavn.

Udvidelser på motorvejsnettets indfaldsveje - Køge Bugt Motorvejen, Holbækmotorvejen ved Roskilde og Helsingør Motorvejen - bidrager ligeledes til at styrke mobiliteten i hovedstadsområdet og fra de øvrige landsdele. Der er ved indfaldsvejene til det storkøbenhavnske område i syd, vest og nord gode lokaliseringsmuligheder for transport- og distributionerhvervne, herunder tilgængelighed med modulvogntog. Udbygning af motorring- vej 4 bidrager til at styrke mobiliteten på tværs i regionen.

Med metroens cityring, som forventes at åbne i 2018, får metroen og den interne kollektive trafik i hele hovedstadsområdet et markant løft. Hermed suppleres de radiale baner med en ny indre ringforbindelse.

Regeringen har indgået en samarbejdsaftale med Region Hovedstaden og de 10 kommuner i Ringbysamarbejdet om at udarbejde et beslutningsgrundlag for anlæg af en letbane i Ring 3 fra Lundtofte i nord til Ishøj i syd. En principaftale om anlæg af letbanen herom forventes primo 2013. Letbanen i Ring 3 vil få direkte skift til alle de radiale baner bortset fra Kystbanen. Glostrup Station vil med letbanen få ny betydning som regionalt knudepunkt. Med letbanen vil banenettet ligesom motorvejsnettet være bedre tilpasset en situation, hvor stadig flere pendler på tværs i storbyområdet.

Med trafikaftalen fra 20. juni 2012 mellem regeringen og Folketingets øvrige partier, bortset fra Enhedslisten, er der afsat et statsligt bidrag til etablering af en ny metrolinje til Nordhavn. I en anden trafikaftale fra 12. juni 2012 mellem regeringen, Dansk Folkeparti og Enhedslisten indgår, at der iværksættes en analyse af et sammenhængende kollektivt trafiknet i hovedstadsområdet med fokus på nye trafikknudepunkter samt en analyse af mulige metro- og letbaneløsninger.

Cykisme er en billig, sund og forureningsfri transportform. Det er en vigtig prioritering for regeringen at fremme cyklisten. Udbygning med

cykelstier, herunder "cykelsuperstier", spiller derfor en central rolle i de trafikaftaler, som regeringen har indgået.

Transportkorridorer til fremtidig overordnet infrastruktur

Transportkorridorerne har været et strategisk element i hovedstadsområdets planlægning siden regionplanlægningens start. Korridorerne har været fastlagt som arealreservationer til overordnede infrastrukturanelæg. Formålet er at fremtidssikre hovedstadsområdets tilgængelighed. Fremtidige trafikanlæg og tekniske anlæg i transportkorridoren skal placeres og udformes med hensyntagen til landskabs-, natur- og kulturværdier.

I 2010 nedsatte den daværende miljøminister på baggrund af spørgsmål i Folketinget et embedsmandsudvalg med deltagelse af de ministerier, der har ansvar for overordnet infrastruktur. Udvalget skulle vurdere behovet for at præcisere og modernisere arealreservationerne til transportkorridorer. Udvalgets rapport anbefaler ud fra overordnede samfundsmæssige hensyn, at transportkorridorerne opretholdes. Behovet for transportkorridorerne må aktuelt ses i sammenhæng med spørgsmålene om en eventuel overordnet vejforbindelse langs Ring 5 og en eventuel Kattegat-forbindelse. Transportkorridorerne er ligeledes aktuelle i forbindelse med den svenske regerings overvejelser om en eventuel fast forbindelse mellem Helsingør og Helsingborg.

Udvalget anbefalede visse lokale justeringer på strækninger, hvor det med høj grad af sikkerhed vurderes, at der ikke bliver behov for nye infrastrukturanelæg. Udvalgets anbefalinger ligger til grund for Forslag til Fingerplan 2013.

Udviklingstendenser i folketal, boligbyggeri og arealbehov

Befolningstallet i hovedstadsområdet er vokset relativt meget i de seneste år sammenlignet med tidligere. Mens den årlige vækst i et par årtier har ligget på et niveau mellem 5.000 og 10.000 personer, har det i de seneste år ligget på omkring 20.000 personer.

Halvdelen af de seneste års vækst skyldes nettoindvandring fra udlandet, som siden 2007 har ligget på et markant højere niveau end i de forudgående år. Nettotilflytning fra resten af landet og

fødselsoverskuddet, dvs. flere nyfødte end døde, tegner sig hver for ca. en fjerdedel af de seneste års vækst. Fødselsoverskuddet er vokset jævnt siden starten af 1990erne, mens nettotilflytningen fra resten af landet er en ny tendens i forhold til de umiddelbart forudgående år.

De seneste års store nettoindvandring til hovedstadsområdet fra udlandet hænger sammen med en ændring af indvandringens karakter. Der er sket en geografisk forskydning af den samlede nettoindvandring til Danmark, således at hovedstadsområdet og de større byer tegner sig for en væsentlig større andel end tidligere. Østeuropæiske håndværkere, au pair indvandring fra østen samt en universitetsrelateret indvandring af studerende og højuddannede fra vestlige lande, Indien og Kina er de nye store indvandrergrupper i hovedstadsområdet i årene fra 2007 og fremefter.

Boligbyggeriet i hovedstadsområdet toppede i 2006 og 2007 med knapt 10.000 fuldførte boliger årligt. Siden 2008 har niveauet været på 3-4.000 fuldførte boliger årligt med faldende tendens. Set over en længere periode har det årlige nybyggeri ligget på omkring 5.000 boliger. Konsulentfirmaet Cowi har på grundlag af Danmarks Statistikks befolkningsfremskrivning fra 2011 regnet på behovet for boliger, idet der tages hensyn til den demografiske sammensætning og den samlede boligmasse. Beregningen viser et behov for nye boliger svarende til et årligt nybyggeri på i gennemsnit 5.000 boliger.

Væksten i arealforbruget til byformål er faldende i hovedstadsområdet. Det skyldes, at en stadig større del af nybyggeriet - både til boliger og erhverv - sker på allerede bebyggede arealer, dvs. enten som led i en byomdannelse eller som led i en fortætning, fx i erhvervsområderne, hvor det meste nye erhvervsbyggeri er tilbygninger til eksisterende virksomheder.

Miljøministeriet har fra 2007 opgjort nybyggeriets fordeling på allerede bebyggede arealer og hidtil ubebyggede arealer. Arealforbruget til byformål opgøres ligeledes. Opgørelsen viser, at godt 80 pct. af det forholdsvis omfattende nybyggeri frem til og med 2010 på ca. 20.000 boliger og 1,9 mio. etagemeter erhverv er opført på allerede bebyggede arealer. Mindre end 20 pct. er opført på ubebyggede arealer, såkaldt "bar mark". Arealforbruget til byformål har i de 4 år været 400 ha, eller 100 ha

årligt i hovedstadsområdet som helhed. Heraf har boligbyggeri lagt beslag på ca. 60 pct.

I hovedstadsområdet har kommunerne og investorerne således fokus på byomdannelse. I overensstemmelse hermed blev der i forbindelse med de 34 hovedstadskommuners kommuneplanrevisions 2009 netto blot udlagt godt 60 ha bar mark til byformål. Rækkefølgeinstrumentet benyttes til at begrænse udbudet af arealer. Et arealudbud, som matcher den forventede efterspørgsel inden for en rimelig tidshorisont, medvirker til at skabe større investeringssikkerhed hos de private investorer.

Udviklingstendenser i arbejdspladser og strategi for lokalisering

Som beskrevet i kapitel 1 er der samlet set i de seneste år sket en mindre geografisk forskydning af arbejdspladser til hovedstadsområdet fra resten af landet. I 2011 lå 39 pct. af landets arbejdspladser i hovedstadsområdet, mod 37 pct. i 2006.

Som andre dele af landet har også hovedstadsområdet mærket de seneste års økonomiske krise. Antallet af arbejdspladser i hovedstadsområdet voksede således med 45.000 i perioden fra 2006 til 2009, men faldt med 36.000 fra 2009 til 2011.

Der er en tendens til, at væksterhvervene koncentrerer til de største byområder i landet, herunder hovedstadsområdet. Således er erhvervene "Rådgivning, forskning og udvikling" klart overrepræsenteret i hovedstadsområdet, idet 53 pct. af landets arbejdspladser inden for disse væksterhverv ligger her.

Forslag til Fingerplan 2013 fastlægger en samlet strategi for erhvervenes lokalisering. Gode lokaliseringsmuligheder, som matcher med moderne virksomheders fremtidige behov, er et vigtigt grundlag for vækst og grøn omstilling. Gennem principippet om den rette virksomhed på det rette sted sikres forskellige typer af virksomheders muligheder for optimal beliggenhed i forhold til den trafikale infrastruktur.

Erhverv, som efterspørger nærhed til kollektiv transport, vejnettet og andre bymæssige funktioner, tilbydes et bredt udbud af lokaliseringsmuligheder ved stationerne både i det indre og ydre storbyområde. Det gælder et bredt spektrum

af virksomhedstyper fra kontor- og domicilejendomme over videnerhverv og forretningsservice til pladskrævende laboratorie- og produktionserhverv, som har en intensiv arealudnyttelse, og som kan indgå i en bymæssig sammenhæng. Udbudet omfatter byomdannelsesområder, hvor der allerede er etableret et attraktivt bymiljø, og bar mark med god plads uden for de tættere byområder. Der er et betydeligt udbud af særligt attraktive lokaliseringsmuligheder i udviklings- og omdannelsesområder, hvor S-banen og regionaltog møder ringforbindelser, herunder metroen, Ringbanen og den kommende letbane i Ring 3.

Internationalt orienterede erhverv, som efterspørger nærhed til lufthavnen, tilbydes bl.a. lokaliseringsmuligheder i Ørestad, eller, hvis der er tale om luftfragterhverv, lokalisering i det nye østafsnit i Kastrup Lufthavn.

I tilknytning til såvel Københavns Universitet, IT-Universitetet som DTU og RUC er der udviklet lokaliseringsmuligheder, som giver mulighed for synergি mellem universitetsforskningen og private virksomheder. Clean-tech erhverv, som efterspørger nærhed til DTU Risøs forskning eller test- og demonstrationsfaciliteter, tilbydes lokalisering i forskerparken ved Risø nord for Roskilde. Også andre lokaliteter er målrettet clean-tech erhverv.

Transport- og distributionserhvervene, som efterspørger arealer nær motorvejsnettet, tilbydes velbeliggende motorvejsnære arealer, der som noget nyt er forbeholdt specielt denne erhvervstype. Arealerne kan betjenes med modulvognstog. Områderne er placeret ved portene til hovedstadsområdet i syd, vest og nord. Beliggenheden sikrer, at den tunge transport ikke belaster egentlige by- og boligområder. Havnerelaterede erhverv har lokaliseringsmuligheder i Københavns Nordhavn og i Køge.

Miljøbelastende virksomheder, som kræver en passende afstand til miljøfølsom anvendelse, tilbydes arealer, som er forbeholdt virksomheder med særlige beliggenhedskrav. Flere af de udpegede områder rummer i dag mange virksomheder, som ikke er miljøbelastende. For at sikre, at de udpegede områder fortsat kan rumme miljøbelastende virksomheder og for at sikre eksisterende virksomheder udviklingsmuligheder, får kommunerne mulighed for at zonere områder til forskellige miljøklasser.

Pendlingen - omfang og retning

Hovedstadsområdet består af sammenhængende bolig- og arbejdsmarkede, som går på tværs af kommunegrænserne. Det er baggrunden for det særlige behov for en overordnet planlægning i hovedstadsområdet.

Omkring 60 pct. af de bosatte i hovedstadsområdet pendler over en kommunegrænse. Kun i tre af de 34 kommuner er der flere af de bosatte, som arbejder i kommunen, end der pendler ud af den. Som i resten af landet er pendlingen over kommunegrænserne stigende i hovedstadsområdet.

Miljøministeriet har kortlagt pendlingsmønstrene i forhold til Fingerbystrukturen. De, der er bosat i håndfladen og i de indre byfingre, har de korteste pendlingsafstande, mens de, der er bosat i de ydre byfingre eller uden for Fingerbyen i gennemsnit pendler dobbelt så langt. Blandt de bosatte i håndfladen og i de indre byfingre er det færre end 5 pct., som pendler længere end 30 km til arbejdsplassen, mens det blandt de bosatte i de ydre byfingre og i det øvrige hovedstadsområde gælder omkring hver fjerde.

Et markant udviklingstræk er, at stadig flere af dem, der er bosat i byfingrene, pendler "på tværs" til arbejdspladser, som hverken ligger i den del af byfingeren, som de er bosat i ("lokal pendling") eller ligger i samme radial, dvs. i en anden del af byfingeren eller i samme segment af ydre håndflade eller centralkommunerne ("radial pendling").

Centralkommunerne indeholder fortsat langt den største koncentration af arbejdspladser i hovedstadsområdet. De seneste årtiers demografiske forskydninger i centralkommunerne indebærer, at der er stadig flere blandt de bosatte i centralkommunerne, som er beskæftigede. Andelen af arbejdspladser i centralkommunerne, som beskæftiger bosatte i centralkommunerne, har været stigende, men samtidig er der stadig flere beboere i centralkommunerne, som arbejder i omegnskommunerne.

Mens indpendlingen til centralkommunerne er stagnerende eller svagt faldende, er udpendlingen fra centralkommunerne støt stigende. I 2010 var der i alt 133.000, der pendlede ind til en arbejdsplads i centralkommunerne fra resten af hovedstadsområdet, mens i alt 91.000 pendlede ud af

centralkommunerne til en arbejdsplads i omegns-kommunerne. Hovedparten af indpendlerne - i alt ca. 100.000 - skal til en stationsnær arbejdsplads, mens 33.000 skal til en ikke-stationsnær arbejds-plads. Omvendt med udpendlerne. Blot 22.000 pendler til en stationsnær arbejdsplads, mens 70.000 pendler til en ikke-stationsnær arbejds-plads uden for centralkommunerne. På grund af de mange ikke-stationsnære arbejdspladser uden for centralkommunerne er mange beboere i central-kommunerne afhængige af en bil i den daglige pendling.

Også mange af pendlerne fra Sjælland til Storkø-benhavn er afhængige af en bil på grund af både boligernes og arbejdspladsernes beliggenhed. En udbygning med bedre parkeringsforhold ved stationerne - park & ride-anlæg - giver for nogle mulighed for at skifte til kollektiv transport, men flertallet vil fortsat på grund af arbejdspladsens lokalisering være afhængige af en bil helt ind til arbejdspladsen i det storkøbenhavnske område. Blandt de 45.000, som pendler fra resten af Sjælland til hovedstadsområdet, skal blot ¼ til central-kommunerne, hvor banebetjeningen af arbejds-pladserne er god. Blandt de ¾, som pendler til en arbejdsplads uden for centralkommunerne, skal kun 15 pct. til en stationsnær arbejdsplads.

Transportministeriets strategiske analyser af bane- og vejinfrastrukturen i hovedstadsområdet belyser bl.a. langsigtede muligheder og problemstillinger i relation til en bedre banedækning i håndfladen. En bedre banedækning i håndfladen, herunder med tværgående forbindelser, vil ikke blot gavne de bosatte i håndfladen og resten af de bosatte i Fingerbyen, men påvirke transportmiddelvalget for de mange, der pendler fra resten af Sjælland til arbejdspladser i det storkøbenhavnske område.

Udvikling af hovedstadsområdets grønne kiler

Hovedstadsområdet er begunstiget af en lang kystlinje, sører, skove og et varieret landskab i storbyområdernes umiddelbare nærhed. Nærhed og adgang til grønne områder og vand har stor

betydning for vores daglige velbefindende, og un-dersøgelser fremhæver betydningen for folkesund-heden, herunder forebyggelse af stress.

Hovedstadsområdets koncentration af mennesker og aktivitet giver et særligt rekreativt behov, men skaber samtidig et stadigt pres for byudvikling, tra-fikanlæg og andre tekniske anlæg i det omgivende åbne land.

En af Fingerplanens hovedopgaver er at skabe sammenhæng mellem byområderne og de regionale friluftsområder. Fingerplanen fastlægger derfor grønne kiler mellem byfingrene og på tværs af byfingrene. Kilerne sikrer, at der fra hovedparten af storbyens bykvarterer er relativ let adgang til større, sammenhængende regionale friluftsområ-der, og at landskaberne i disse områder holdes fri for byvækst.

Forslaget til Fingerplan 2013 foreslår to nye grønne kiler, som forlænger de eksisterende kiler. Det drejer sig om en grøn kile langs Køgefingeren - i areal på størrelse med Vestskoven. Kilen skal blandt andet sikre mere skov til byfingerens befolkning i hovedstadsområdets mest skovfattige egn. Desuden foreslås en ny grøn kile nord for Roskilde-fingeren fra Høje-Taastrup og ud til Roskilde Fjord. Den nærmere planlægning af de nye kiler skal ske i tæt samarbejde og dialog med de berørte kom-muner.

Støj fra trafik, især fra motorveje, udgør et særligt problem i de grønne kiler. Motorvejene er i flere tilfælde blevet placeret i de grønne kiler, fordi det var det eneste sted, der var åbent og ubebygget. Trafikstøjen kan imidlertid virke generende for den rekreative oplevelse i store dele af de grønne kiler. Konsulentfirmaet Grontmij har for Miljøministeriet gennemført en oversigtlig beregning af støjfor-holdene. På baggrund af Fingerplanen og støj-beregningen lægges der op til, at kommuner og statslige myndigheder der planlægger trafikanlæg, indarbejder støjhensyn i de grønne kiler, når de udarbejder deres støjhandlingsplaner.

© COLOURBOX

6. Landdistrikter i udvikling

Der bor ca. 1.130.000 mennesker i landdistrikterne i 2012. Det svarer til ca. 20 pct. af Danmarks befolkning. Ved landdistrikter forstår her dels bebyggelser med op til 1000 indbyggere, dels det åbne land mellem bebyggelserne. Ca. 715.000 personer bor i bebyggelser med under 200 indbyggere eller i helt fritliggende huse, mens ca. 415.000 personer bor i landsbyer med mellem 200 og 1000 indbyggere.

De senere år har antallet af indbyggere i landdistrikterne, opgjort på denne måde, været faldende. I 2006 boede der således ca. 30.000 flere i landdistrikterne end i dag.

Der er forskel på folketallets udvikling i landdistrikterne alt efter, hvor i landet de ligger. I omegnen af store byer som København, Odense og Aarhus er der almindeligvis vækst i landdistrikterne, mens folketallet i småbyregionernes landdistrikter falder forholdsvis kraftigt, mange steder mere end en pct. hvert år, se kortet figur 18. Men også i småby-

regionerne er der forskel på landdistrikter. Også her findes stedvis blomstrende landsbyer, et aktivt erhvervsliv og et godt foreningsliv.

Landdistrikter nær de større byer rummer en type udfordring for kommuneplanlægningen. Det kan handle om størrelsen på arealer til nye boliger, om udlæg af attraktive byggegrunde nær værdifulde naturområder eller om udvidelse af erhvervsvirksomheder, som er etableret i tiloversblevne landbrugsbygninger.

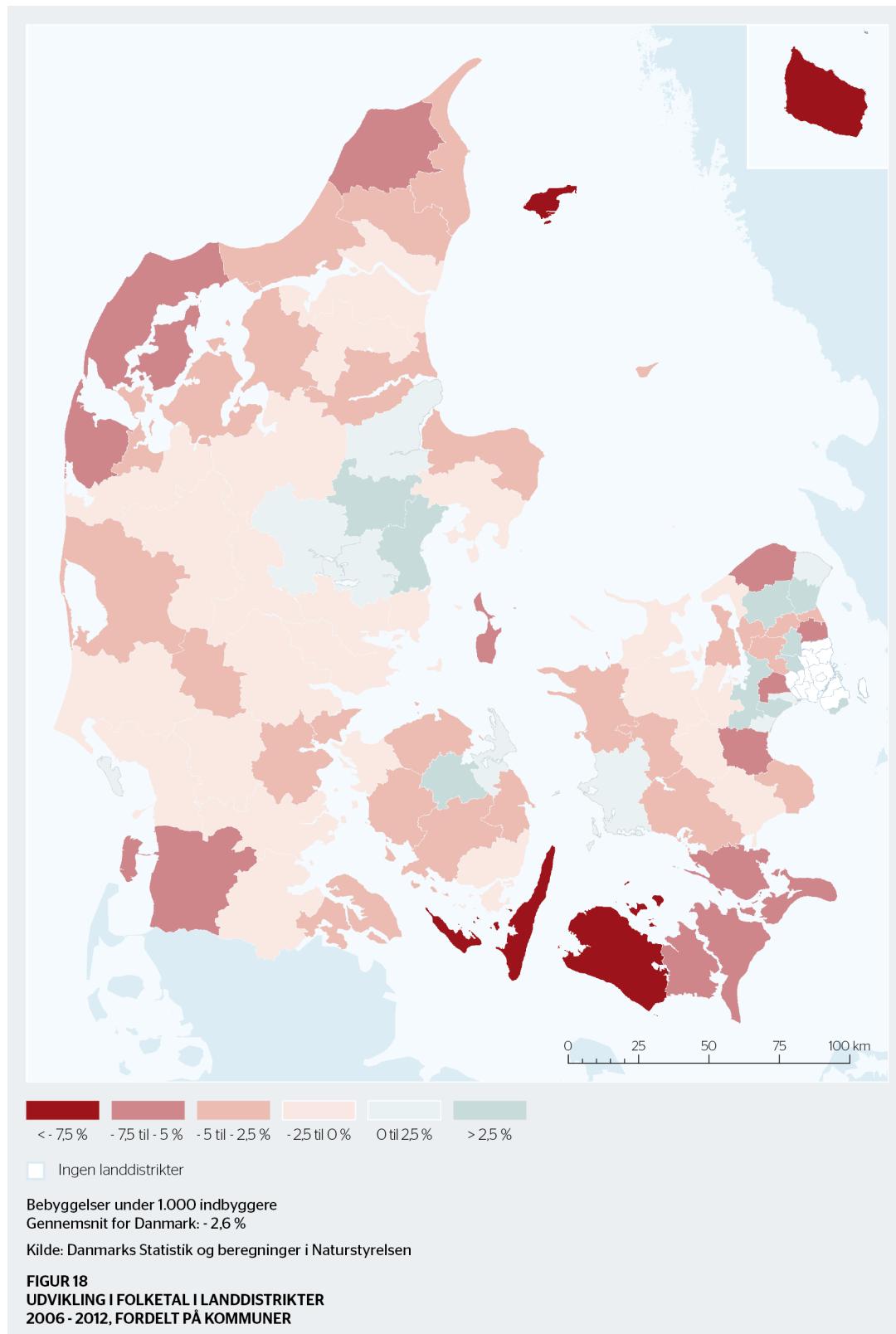
Landdistrikter i landets yderområder rummer en anden type af udfordringer. Det handler måske om sikring af lokal serviceforsyning, anvendelsen af overflødigjorte landbrugsbygninger, adgangsforhold til naturarealer eller om udvikling af en turisme baseret på områdets unikke stedbundne kvaliteter.

Landdistrikterne rummer store landskabsværdier, ikke mindst kystlandskaberne og ådalene, og hertil

kommer de mange velbevarede og interessante kulturmiljøer. Variationerne i landskabet kræver ligesom den forskellige økonomiske og befolkningsmæssige udvikling i landdistrikterne en lokalt tilpasset planlægning.

Erhverv og beskæftigelse i landdistrikterne

Erhvervsfordelingen i landdistrikternes arbejdspladser er vist i tabel 15. De primære erhverv har ligesom byggeriet og industrien har en større andel

Erhverv	Bebyggelser med 200 - 999 indb.	Bebyggelser med <200 indb.	Hele landet
Primære erhverv	3 %	17 %	2 %
Industri mv.	18 %	18 %	14 %
Bygge- og anlægsvirksomhed	13 %	10 %	6 %
Offentlig administration, undervisning og sundhedsvesen	32 %	19 %	32 %
Anden service	34 %	36 %	46 %
I alt	100 %	100 %	100 %

Beskæftigelsen er opgjort efter arbejdssted.

Primære erhverv omfatter landbrug, skovbrug og fiskeri.

Kilde: Landdistriktsredegørelse 2011

TABEL 15
**BESKÆFTIGEDE I LANDDISTRIKTER, FORDELT
PÅ HOVEDERHVERVSGRUPPER, 2010**

af arbejdspladserne i landdistrikterne end i landet som helhed. Til gengæld er der ikke så mange arbejdspladser i serviceerhvervene i landdistrikterne som ellers i landet. I bebyggelserne med over 200 indbyggere er arbejdspladser i den offentlige service dog på niveau med landsgennemsnittet.

Uden for byerne - i det åbne land inklusive bebyggelser med under 200 indbyggere - er 17 pct. af arbejdspladserne i de primære erhverv, alt overvejende i landbruget, mod 2 pct. i landet som helhed. Men selv her hører 83 pct. af arbejdspladserne til byerhvervene, og arbejdspladser i serviceerhvervene er i flertal. Erhverv i det åbne land er altså meget andet og mere end landbrug. Også detailhandel, turisme, bygefirmaer og mindre industrivirksomheder spiller en væsentlig rolle.

Detailhandel

Danmark har et fintmasket net af dagligvarebutikker både i byerne og i landdistrikterne. Mere end 70 pct. af befolkningen har under 2 km og kun 2 pct. mere end 5 km til den nærmeste dagligvarebutik med et udbud af de mest almindelige varer til den daglige husholdning.

Så godt som alle byer med over 2.000 indbyggere har mindst en dagligvarebutik, og selv af bebyggelserne på mellem 500 og 1.000 indbyggere er ca. 70 pct. forsynet med en dagligvarebutik. For de mindre bebyggelser med 200 - 500 indbyggere gælder dette kun 28 pct. af bebyggelserne.

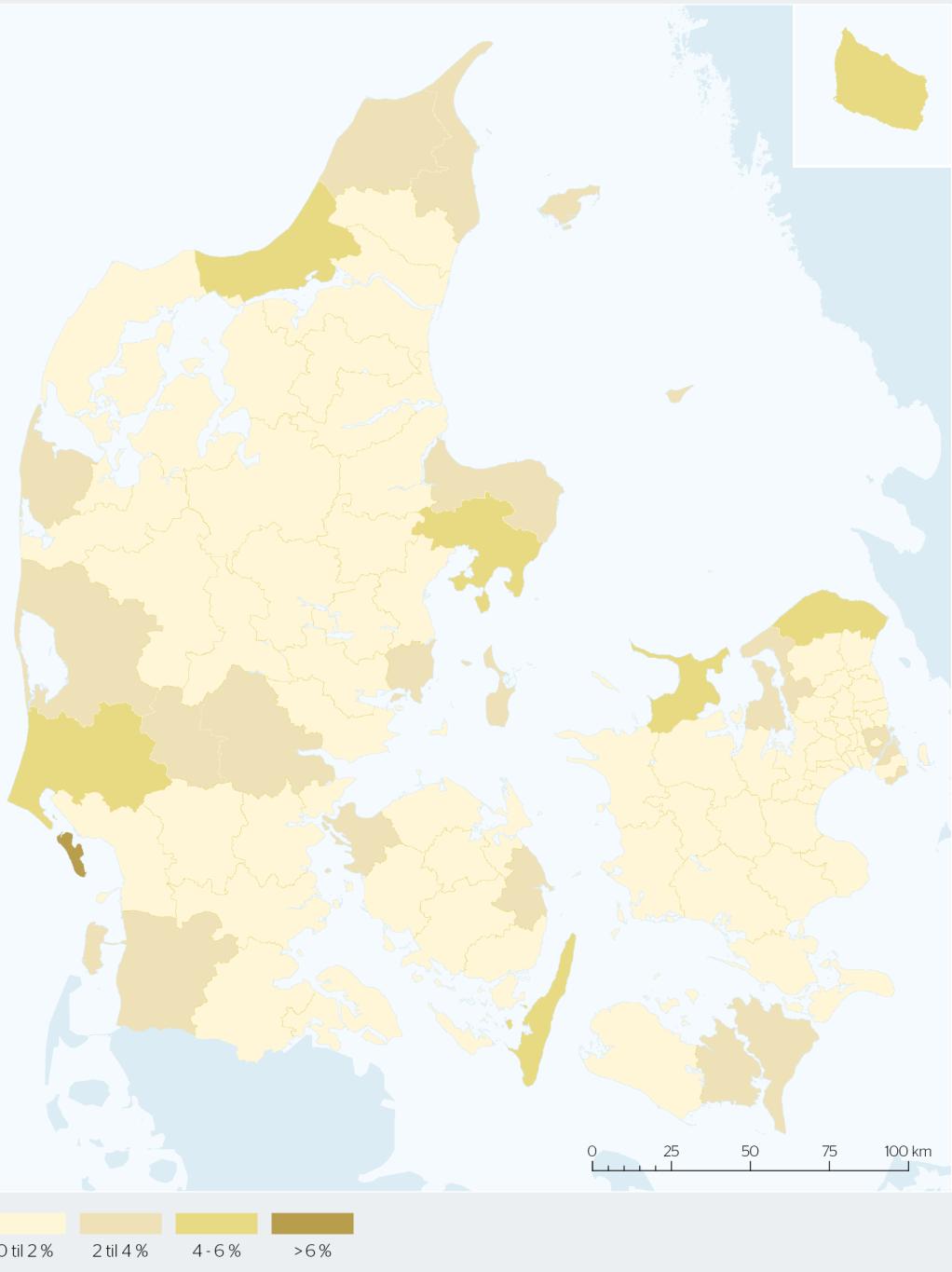
Konkurrencen i detailhandelen reducerer i disse år antallet af butikker, og dette vil givetvis også reducere antallet af butikker i landdistrikterne. Væksten i antallet af discountbutikker har dog indtil nu bidraget til at opretholde det tætte net af butikker.

Turisme

Turismen er et vigtigt erhverv for landet. VisitDenmark har opgjort, at turistforbruget skaber ca. 110.000 jobs, svarende til godt 4 pct. af alle jobs i landet. I en række ellers svage landdistrikter giver turismen et vigtigt tilskud til økonomien. Men også en storby som København nyder hvert år godt af de mange besøgende.

Mere end 9 ud af 10 udenlandske turister ser naturen som den vigtigste enkeltfaktor for at vælge Danmark som ferieland. Og analyser af friluftslivets værdi i andre lande viser, at naturen indbringer mange penge ved overnatning, udstyr, transport og mad. Fx bidrog friluftslivet i 2009 i Sverige til ca. 34 milliarder svenske kr. og ca 75.000 arbejdspladser i Sverige. Friluftslivet i Danmark bidrager formodentlig også med stor værdi. Forudsætningen er bl.a., at lokale iværksættere ser mulighederne, og at myndighederne støtter processen.

Kystferiereturismen bidrager til at understøtte udvikling og beskæftigelse i landets kystområder. Den davarende regering nedsatte i 2010 Dialogforum om turismeplanlægning, som i juni 2011 fremlagde sine overvejelser om mulighederne for at udvikle kystferiereturismen inden for de bestemmelser, som planloven rummer. Centrale udmeldinger fra dialoggruppen var, at en del kystrudele turistområder har behov for udvikling, modernisering og kvalitetsforbedring, samt at flere kommuner med fordel kan arbejde med en målrettet strategisk tilgang til turismeudviklingen - både i den enkelte kommune og i et samarbejde mellem flere kommuner. Det påpeges, at der er efterspørgsel efter koncentrerede turismeområder (destinationer), hvor der inden for et afgrænsset område tilbydes oplevelser, aktiviteter, attraktioner, overnatning,

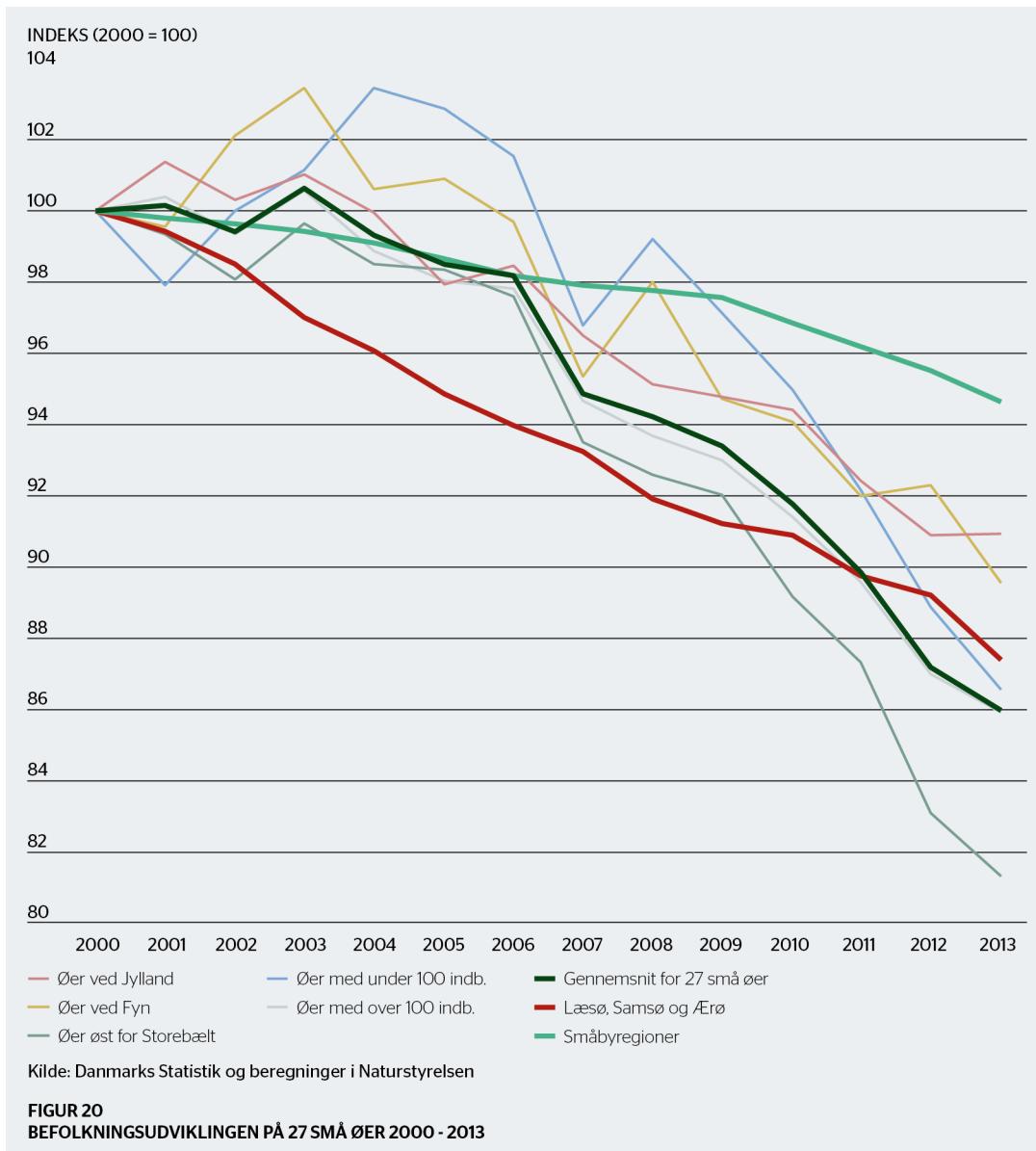
**FIGUR 19
TURISMEFORBRUGETS ANDEL AF VARER OG TJENESTER, 2010**

mulighed for at spise og nem transport. Det stiller krav til kommunerne om strategisk samarbejde og målrettet satsning på de områder og destinationer, der ønskes udviklet.

Kulturarv kan blive en stærk turistmagnet. Kulturnaturisterne har ifølge OECD flere penge med end andre turister, når de rejser ud, og OECD har

endvidere udpeget kulturturismen som det største og hurtigst voksende touristmarked. Potentialet i dansk kulturturisme er langt fra udnyttet – andelen af turisternes kulturforbrug i vores nabolande er tre gange så stort.

VisitDenmark har opgjort det samlede forbrug i forbindelse med turistophold til ca. 75 mia. kr.

(2010), svarende til 1,7 pct. af den samlede tilgang (udbudet) af varer og tjenester i landet. 40 pct. heraf skyldes udenlandske turister.

Der er ikke store forskelle på turismens betydning forskellige steder i landet, hvad større geografiske områder angår. Småbyregionerne har med en turismeandel af det samlede udbud på 2,5 pct. en noget højere andel end landet som helhed. Men der er en række kommuner som fx øerne Fanø, Bornholm og Langeland, sommerhuskommunerne i Odsherred og på nordkysten af Sjælland, i Nordjylland, Syddjurs og ved den jyske vestkyst, hvor turisterne står for 4-5 pct. af udbudet, se kortet figur 19, og lokalt kan det være en væsentligt højere andel.

Adgang til bredbånd

Det er en grundforudsætning for vækst i vores samfund, at borgere og virksomheder i alle dele af landet har adgang til en bredbåndsforbindelse. For danske virksomheder kan digitalisering øge produktiviteten og konkurrenceevnen. Digitalisering skaber desuden helt nye muligheder for innovation, fx når nye tjenester og en række sociale medier ændrer de digitale forbrugsvaner og skaber nye markeder. For at få det fulde udbytte af de digitale muligheder skal boliger og virksomheder have mulighed for at få adgang til tidssvarende internethastigheder, som fx gør det muligt at, handle på nettet og være i digital dialog med det offentlige. Det vil også gøre det muligt at udvikle og anvende avancerede tjenester baseret på fx

video i højopløselig kvalitet og cloud computing, hvor it-ydelsen kan tilgås via nettet.

De små øer

Et særkende ved Danmark er de mange små beboede øer, hvor de geografiske omstændigheder er meget anderledes end i resten af landet. Det er en udfordring at sikre og bevare levevilkårene på småøerne. Helårsbeboelse er en forudsætning for, at ø-kulturen overlever, og at øernes meget forskellige kulturlandskaber bevares for eftertiden. Helårsbeboelse er også en forudsætning for, at titusinder af turister hvert år kan gæste øerne og medvirke til at fremme en bæredygtig økonomi hos både øboere og færger.

Befolkningen på de små øer er under pres

De små øer havde en nogenlunde uændret befolkning fra 1990 og de efterfølgende 15 år, men er siden 2006 gået tilbage.

Folketallet på de 27 små øer, der er omfattet af østøtteloven, er faldet med 14 pct. siden år 2000. Heri adskiller de små øer sig ikke fra Ærø, Læsø og Samsø, se figur 20. Tilbagegangen er dog noget større end for småbyregionerne generelt.

Tilbagegangen gælder alle typer små øer. Det gælder både de lidt større af dem og de lidt mindre, og det gælder såvel de jyske som de fynske og øerne øst for Storebælt. Der er dog enkelte øer, som har haft et svagt stigende folketal siden år 2005, nemlig Endelave og Anholt i Kattegat samt den lille ø Birkholm i Det Sydfynske Øhav.

En planlægning for at fremme udviklingen på den enkelte ø må basere sig på øens geografiske særpræg. Øer uden broforbindelse har forskellige fortrin netop i kraft af deres isolerede afgrænsning af havet. Fx kan landbruget og gartneriet drage fordel af øernes specielle forudsætninger for bestøvning, små produktionsvirksomheder kan benytte øernes navne i brands, virksomheder kan lokalisere sig på en ø til en lav husleje, ældrecentre og døgninstitutioner med specielle tilbud kan have nytte af en isoleret beliggenhed.

Lokalsamfund i landsbyer og på små øer kan gøre en indsats for at få tilflyttere. Et eksempel er Strynø, hvor beboerne tilbage i 1990 ved hjælp af offentlige og private tilskud indrettede en ejendom

"Livstræet" til tre lejligheder. Lejlighederne bliver udlejet til tilflyttere for et år, hvor tilflytterne får en billig og uforpligtende mulighed for at opleve, om en tilværelse i lokalsamfundet kan friste. På Ærø har man lavet en lignende "indslusningsbolig".

Erhverv på øerne

Landbruget har traditionelt været hovederhvervet på de små øer. I mange tilfælde er det traditionelle landbrug på øerne erstattet af forskellige nicheproduktioner som kød, frugt, grønt og bær. Det er en udvikling, som kan danne basis for mindre forarbejdningsvirksomheder i nedlagte landbrugsbygninger på øerne.

Med en god bredbåndsdækning på øerne vil der ikke kun blive åbnet op for hjemmearbejdspladser for pendlerne fra øerne. Det vil også blive muligt at etablere faste arbejdspladser på øerne, hvor ansatte fra virksomheder uden for øerne kan drage nytte af lave huslejer på øerne, eller det vil blandt andet være muligt for it-iværksættere og andre, der benytter it i virksomheden, at få domicil på øerne.

Småøerne tiltrækker med deres forskelligartede muligheder for natur-, kultur- og landskabsoplevelser allerede mange turister. Udgangspunktet for en turismepolitik på småøerne kan tage sit udgangspunkt i, at turismen kan skabe beskæftigelse på det nuværende grundlag. Det vil for mange øers vedkommende betyde en udbygning af turistfaciliteterne, herunder overnatningsmulighederne, oprettelse af eventuelle stiforbindelser, shelters, bålpladser mv.

Hver ø har sin egen bæreevne for maksimalt pres af turister. Derfor bør planlægningen af turismen på småøerne ske ud fra en afvejning af natur-, kulturmiljø- og landskabsværdierne, erhvervene og servicetilbuddene på øerne, hensynet til den eksisterende befolkning og ønsket om beskæftigelsesfremme og befolkningsvækst.

Kommunerne kan med fordel inddarbejde småøerne i kommunens sammenhængende turistpolitiske overvejelser, hvorefter ferie- og fritidsanlæg skal lokaliseres. Herved kan hensynet til beskyttelsen af øerne planlægges i sammenhæng med mulighederne for at benytte småøerne i et eventuelt samarbejde med fastlandets turisme.

Udvikling på grundlag af stedbundne potentialer

Det at leve i landdistrikterne rummer mange kvaliteter. Men andre kvaliteter end dem, der forbindes med de store byer. Det forudsætter, at der er levende små byer, adgang til grønne arealer, smukke landskaber og friluftsaktiviteter. Også en velbevaret bygningskultur eller andre bevaringsværdier spiller en rolle. Naturen kan i højere grad bruges til at udvikle friluftsliv og turisme. Nøgleordet er udnyttelse af stedbundne kvaliteter til lokal erhvervs-, beskæftigelses- og boligudvikling, herunder en udvikling af stedbunden turisme og en styrket indsats for grøn naturturisme.

Kommunerne kan tage stilling til, hvordan rammerne for hverdagslivet i landdistrikterne skal være i fremtiden. En stillingtagen, som også kan rumme en prioritering: Hvor findes områder med potentielle for udvikling i fx turisme, beboelse, landbrug og rekreation? Kommunerne kan tage stilling til, hvilken funktion deres landdistrikter skal have i fremtiden.

I OECD er der udviklet en ny tilgang til udvikling i landdistrikterne, hvor landdistrikterne ses bredere end blot som landbrug. Hvert sted skal udvikles på baggrund af egne forudsætninger og med en bred vifte af aktiviteter. Det forudsætter en helhedsorienteret indsats på tværs af sektorer.

De stedbundne ressourcer kan være mangearbede. Der kan være særlige kvaliteter i det lokale erhvervsliv, fødevarer, landskabet, bebyggelseshistorien eller kulturen kan byde på specielle muligheder for oplevelser og turisme, ligesom den geografiske beliggenhed kan spille en rolle. De stedbundne kvaliteter kan bruges aktivt til at skabe lokal udvikling.

De stedbundne kvaliteter er nogle steder basis for en udvikling, som bygger på områdernes lokale identitet, hvor en række nicheprodukter udvikles - økologisk kød, mikrobryggerier, specialoste, honning, bær, salt mm. Yderområder har ofte særlige kvaliteter, som kan tiltrække turister, fx store og relativt uberørte naturområder, autentiske

kulturmiljøer, anderledes levevis mm. Samtidig går udviklingstendensen i retning af en mere oplevelses- og aktivitetssøgende turisme. Flere turister er interesseret i at opleve noget under deres ferie, være aktive, dyrke deres interesser eller få nye interesser.

Denne tendens udgør et potentiale for udvikling af en bæredygtig grøn nicheturisme, der kan skabe helårsarbejdspladser. Turisterne kan foruden oplevelserne tilbydes steder at bo og spise. Værdikæden og grundlaget for den lokale service kan forbedres.

Kommunen har en vigtig rolle i at udarbejde en strategi for udvikling af stedbundne potentialer og udarbejde en helhedsplan for de fysiske strukturer, der kan skabe rammerne for de fysiske forandringer, der er nødvendige for udnyttelsen af potentialerne og i det hele taget inddrage de stedbundne potentialer i kommunens øvrige planlægning og aktiviteter.

Som led i implementeringen af Landdistriktsprogrammet og Fiskeriudviklingsprogrammet for 2007-2013 er der etableret såkaldte lokale aktionsgrupper (LAGer) i hele landet, som arbejder med at skabe liv og jobs i landdistrikter og fiskeriområder med støtte fra Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter og EU. Tilskuddet hertil udgør 108 mio. kr. årligt. LAGerne har udviklet udviklingsstrategier for deres lokalområde, som bl.a. skal gøre det attraktivt for erhvervsaktive familier at slå sig ned i områder uden for byerne. Også befolkningens adgang til kommunikationsteknologi og til service-, kultur- og fritidstilbud understøttes.

Som et eksempel på udvikling i landdistrikterne kan nævnes udviklingsprogrammet Blomstrende Landsby, som giver landsbyer og kommuner mulighed for at synliggøre sig med det mål at skabe udvikling og dialog lokalt. Programmets formål lægger op til, at borgerne valgfrit og i fællesskab forholder sig til, hvordan det er at bo og leve i deres landsby. Det er tanken med programmet, at landsbyens borgere skaber udvikling frem mod egne strategiske mål og beslutninger i et samspil med de kommunale planer og initiativer.

© COLOURBOX

7. Det åbne land

De åbne landskaber er karakteristiske for Danmark og rummer unikke værdier, som byder på særlige oplevelser og mulighed for rekreative aktiviteter. Værdierne i det åbne land skal beskyttes, samtidig med at der skabes plads til beboelse og til den del af erhvervslivet, som hører hjemme på landet.

Planlægningen af det åbne land skal bygge på en hensigtsmæssig og balanceret afvejning af hensynet til beskyttelse og en stillingtagen til muligheden for benyttelse. Gennem den fysiske planlægning kan der findes arealer til de aktiviteter, som kun kan foregå i det åbne land. Der skal være plads til landbrug, skovbrug og til vedvarende energianlæg. Og der skal tages vare på naturen, kulturhistoriske værdier, rekreative interesser og landskabsværdier i det åbne land. Det handler om at beskytte værdifulde landskaber, de åbne kyststrækninger og planlægge for de beskyttede naturområder med henblik på at sikre biodiversitet, drikkevandskvalitet og adgangen til natur og landskabsarealer. I kommuneplanlægningen er det samtidig vigtigt at se landskabs-, kultur- og

naturværdier som centrale elementer i en strategi for udvikling og vækst i de enkelte kommuner.

Det meste af Danmark er såkaldt åbent land. Landbrugets dyrkede areal udgør ca. 27.000 km² eller 64 pct. af Danmarks samlede areal. Hertil kommer markveje, grøftekanter og læhegn mm. i tilknytning til landbruget, tilsammen op mod 3 pct. af arealet. Godt 12 pct. er skov, 9 pct. er hede, klitter, moser og anden lysåben natur, 2 pct. udgøres af sører og vandløb, mens ca. 10 pct. optages af bebyggelse, haver og trafikal infrastruktur. Danmark er det europæiske land, som har den højeste andel af dyrket areal. Samtidig rummer det åbne land mange anlæg, som skaber barrierefunktioner for natur og landskab.

Byggeri i det åbne land

Områder i landzonen skal som udgangspunkt friholdes for anden bebyggelse, end den der er nødvendig for driften af landbrug, skovbrug og

fiskeri. I landzonen må der derfor almindeligvis ikke uden tilladelse fra kommunalbestyrelsen foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Miljøministeriet har på grundlag af Bygnings- og Boligregistret opgjort antallet af nye bygninger i landzone opført i perioden 2002-2010. Opgørelsen viser, at der bygges 600 - 900 boliger pr. år i landzonen. Heraf er groft sagt 45 pct. stuehuse til landbrugsejendomme, 45 pct. er almindelige enfamiliehuse, 5 pct. er dobbelt- eller rækkehuse og 5 pct. andre boliger.

Der er foruden boliger opført ca. 3000 andre bygninger i landzonen hvert år. Ca. 75 pct. af bygningerne tjener landbrugsformål, godt 10 pct. andre erhvervsformål og godt 10 pct. fritidsformål, hvoraf halvdelen er sommerhuse. De nævnte tal inkluderer ikke egentligt erstattringsbyggeri, hvor fx en bolig nedrives for at blive erstattet af en nyopført bolig.

Udvidelse af virksomheder i landzonen

I landzonen ligger en del virksomheder inden for byerhvervene. Mange af disse er etableret i overflødigjorte landbrugsbygninger eller i andre overflødigjorte bygninger som fx mejerier og foderstofferetninger. I andre tilfælde er der tale om ældre virksomheder, der allerede inden planlovens zonebestemmelser har ligget uden tilknytning til bymæssig bebyggelse.

Ligesom andre virksomheder kan virksomhederne i landzonen både indskrænke, ophøre eller have et ønske om at udvide, hvad der rejser forskellige problemstillinger for kommunerne. Fx kan virksomheders ønske om at udvide komme i konflikt med natur-, kulturmiljø- og landskabsinteresser eller udfordre kommunernes allerede foretagne planlægning for og investeringer i erhvervsområder og i infrastruktur som veje, kloakker og vandforsyning.

Det er kommunen, der vurderer, om en udvidelse af en virksomhed i det åbne land skal realiseres gennem en lokalplan. Der er tale om en konkret vurdering ud fra en planmæssig og samfundsøkonomisk helhedsvurdering, hvor udgangspunktet er, at landzonen skal friholdes for anden bebyggelse end den, der er nødvendig for landbrug, skovbrug og fiskeri. Egentlig byudvikling - herunder erhvervsudvikling - bør henvises til arealer i byzone eller allerede planlagt byzone.

Problemstillingen er særlig udtalt i landkommuner, som har forholdsvis mange virksomheder i det åbne land, og hvor et krav om flytning af virksomheden til et eksisterende erhvervsområde kan betyde, at virksomheden lukker eller flytter ud af kommunen.

Miljøministeriet har efter et oplæg fra Vejen Kommune igangsat et udredningsarbejde, hvor det blandt andet vurderes, om grænsen for lokalplanpligt på en samlet virksomhedsstørrelse på 1.500 - 2.000 m² efter en udvidelse er hensigtsmæssig.

Landbrugserhvervets specialisering

Arealanvendelsen i landbruget varierer en del mellem de enkelte egne af landet og forandres også hurtigt med den tiltagende ejendomskoncentration, effektivisering og specialisering i landbruget.

Siden 1960erne har landbrugserhvervets udvikling været karakteriseret af ejendomskoncentration og specialisering. Der er i dag ca. 40.000 landbrugsbedrifter, hvilket kun er en femtedel af tallet i 1960. I 1967 havde godt 3/4 af alle bedrifter både kvæg og svin. Siden er balancen til stadighed rykket, således at bedrifter med hverken kvæg eller svin (overvejende plantebedrifter) udgjorde knap 60 pct. af alle bedrifter i 2010, se tabel 16. På det tidspunkt var det kun 3 pct. af bedrifterne, som havde både kvæg og svin. I perioden havde husdyrbru-

Bedrift	1967	1982	2000	2010
Bedrifter med kvæg	4,2 %	21,7 %	33,8 %	29,7 %
Bedrifter med svin	96 %	23,2 %	15,8 %	9,5 %
Bedrifter med både kvæg og svin	78,1 %	30,8 %	8,4 %	2,6 %
Andre bedrifter	8,1 %	24,3 %	42,0 %	58,3 %
Alle bedrifter, procent	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Alle bedrifter, antal	159.300	102.004	54.541	42.099

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

**TABEL 16
BESÆTNINGSKOMBINATIONER MED KVÆG OG SVIN, 1967 - 2010**

Region	Besætningskombinationer					Antal dyr pr. ha dyrket areal		
	Kvæg	Svin	Både svin og kvæg	Andre bedrifter	I alt	Antal	Kvæg	Svin
Region Hovedstaden	20 %	6 %	2 %	72 %	100 %	2.290	0,3	3,0
Region Sjælland	17 %	8 %	2 %	73 %	100 %	7.114	0,2	2,9
Region Syddanmark	34 %	10 %	2 %	54 %	100 %	11.734	0,8	5,0
Region Midtjylland	32 %	10 %	3 %	55 %	100 %	12.841	0,6	5,9
Region Nordjylland	34 %	10 %	4 %	53 %	100 %	8.120	0,8	5,9
Hele landet	30 %	9 %	3 %	58 %	100 %	42.099	0,6	5,0

Kilde: Danmarks Statistik og beregninger i Naturstyrelsen

TABEL 17
BESÆTNINGSKOMBINATIONER MED KVÆG
OG SVIN 2010, FORDELT PÅ REGIONER

gene samtidigt undergået en specialisering mod enten kvæg eller svin. I år 2010 udgjorde kvægbedrifter knap 30 pct. af alle bedrifter. Det tilsvarende tal for svinebedrifter var knap 10 pct. Der er siden 1980erne været en voldsom koncentration af svinebesætningerne, så bedrifter med mere end 5.000 svin i dag er almindelige. Det samlede antal svin er ca. 13 mio., et tal, der har været nogenlunde stabilt de seneste ti år.

Kvægbedrifterne udgør mere end hver tredje bedrift i de vestlige egne af Danmark, dvs. i Region Midtjylland, Region Nordjylland og Region Syddanmark, se tabel 17. I samme regioner udgør svinebedrifterne 10 pct. af alle bedrifter. I de østlige egne af Danmark, dvs. i Region Sjælland og Region Hovedstaden, domineres landbrugserhvervet af planteavl. Den geografiske specialisering af husdyr i vest og planteavl i øst viser sig også ved, at der er flere svin og kvæg pr. ha i Vestdanmark end i Østdanmark, hvorfor muligheder og problemer med gyllen og dens anvendelse er mest markant i Vestdanmark.

Selv om intensivt landbrug fortsat lægger beslag på størstedelen af arealet, spiller landbruget en stadigt mindre rolle i samfundsøkonomien. Mens de store landbrug bliver endnu større, er andelen af deltids- og hobbybedrifter vokset markant.

Deltidslandmændene udgør nu to tredjedele af alle danske landbrug og har i høj grad fået rod i de bynære landregioner omkring København, Aarhus og Odense.

Planlægning for landbruget

Landbrugets arealanvendelse og placeringen af landbrugets bygninger spiller en rolle for oplevelsen af det åbne land. Landbrugsloven blev ændret i 2010, så grænsen for hvor mange dyreenheder, der maksimalt må være på en bedrift, er opnået. Samtidig blev der også åbnet for, at der kan etab-

leres jordløse husdyrproduktioner. Der vil derfor kunne opstå store husdyrbrug med industriel karakter. Dermed kan omgivelserne blive påvirket af husdyrbrugene i langt større grad end tidligere.

Beliggenheden af fælles biogasanlæg skal ses i samspil med de husdyrbrug, som leverer husdyrgødning til biogasanlæggene. Et fælles biogasanlæg kan ligge i eller som udvidelse af et allerede udlagt erhvervsområde i byzone, hvis erhvervsområdet ligger centralt i forhold til husdyrholdenes lokalisering. Det må forventes, at en række store biogasanlæg vil blive realiseret, fordi aftalen om den danske energipolitik 2012-2020 giver forbedrede økonomiske støttevilkår. Det er målet, at halvdelen af husdyrgødningen anvendes til biogas i 2020. Knap 95 pct. af husdyrbrugene ligger i 50 kommuner.

Ved planlægning for store husdyrbrug og biogasanlæg skal der tages hensyn til gylle- og husdyrgrundlag, vej- og tilkørselsforhold og nabohensyn. Desuden skal hensynet til beskyttet natur, landskab, kulturmiljøer og fredede fortidsminder indgå i planlægningen. Planlægning for både fælles biogasanlæg og store husdyrbrug kan give kommunerne anledning til at inddrage nye interesser i planprocessen og skabe større behov for samarbejde på tværs af kommunegrænserne.

Landskaber og beskyttelse

De værdifulde landskaber rummer en historie og en kvalitet, som bør sikres på en måde, så beboere og turister har mulighed for at opleve det. Det er en særlig forpligtelse at friholde de værdifulde landskaber, som kommunerne udpeger i kommuneplanlægningen, for udvikling, som ikke understøtter landskabskvaliteterne. Der bør kun

i helt særlige tilfælde, dvs., hvor der ikke er andre muligheder, og hvor det er samfundsmæssigt nødvendigt, placeres byggeri og anlæg i disse landskaber, og det kun på betingelse af, at der indgår særlige landskabsforbedrende tiltag, som også kan omfatte muligheder for natur, friluftsliv og turisme.

Det danske land har et begrænset omfang, og med relativt små terrænforskelle kan selv mindre forandringer af det danske landskab få betydning for mange mennesker.

En del kommuner har kortlagt kommunens landskaber, og mange andre er i fuld gang. Resultaterne er et vigtigt grundlag for en koordineret indsats for sammen med landbruget, energisektoren og andre brugere af det åbne land at udforme landskabsarkitektoniske strategier. Koordineringen skal sikre, at det karakteristiske og oplevelsesrige styrkes i det åbne land til glæde for lokale og gæster.

Med landskabskaraktermetoden kan kommunerne kortlægge landskabernes naturgrundlag, arealanvendelse og oplevelsen af dem, så der på tværs af kommunegrænser kan være samme grundlag for prioriteringen af, hvilke landskaber der skal passes særligt på, og hvordan andre landskaber kan forbedres.

Kystområderne

En af de store attraktioner for dansk turisme er landets kystområder. Hav, strand og klitter byder på mange oplevelser året rundt. Kystområderne er præget af stor variation, og mange kystområder rummer store natur- og landskabsværdier.

De kystrære områder rummer potentielle for friluftsliv og turisme. Særligt de åbne kyststrækninger udgør landskabelige helheder. De danske klit- og hedelandskaber er i europæisk sammenhæng unikke og præget af ubørthed. Det er derfor en særlig national interesse at bevare de åbne kyststrækninger og sikre adgang for beboere og turister.

Samtidig skal de enkelte lokalsamfund have mulighed for at udvikle sig. Kystnærhedszonen er ikke en forbudszone, men en planlægningszone, hvor der stilles krav om en planlægningsmæssig eller funktionel begrundelse for anlæg i kystnærhedszonen.

Naturområder, naturtilstand og biodiversitet

Biodiversiteten - artsrigdommen - er i tilbagegang, i Danmark såvel som globalt. Det vurderes, at omkring en femtedel af alle ca. 32.000 forskellige danske arter er truet. Årsagen hertil er navnlig tab af levesteder, som især kan føres tilbage til ændringer i landbrugsdriften og skovdriften.

Det er i særlig grad tilbagegang i åbne naturtyper som enge, overdrev, moser mv., som er årsag til truslerne mod artsrigdommen. I landbruget dyrkes arealerne mere intensivt, små udyrkede arealer er taget under plov, og ukrudtsbekämpelsen i agerlandet er mere effektiv end før. Skovdriften har oplevet en stigende overgang fra løvskov til nåleskov. Det har bevirket, at de enkelte skovarealer er ensartede, og at antallet af døde eller gamle træer er minimalt, hvilket svækker variationen i levestederne og dermed biodiversiteten.

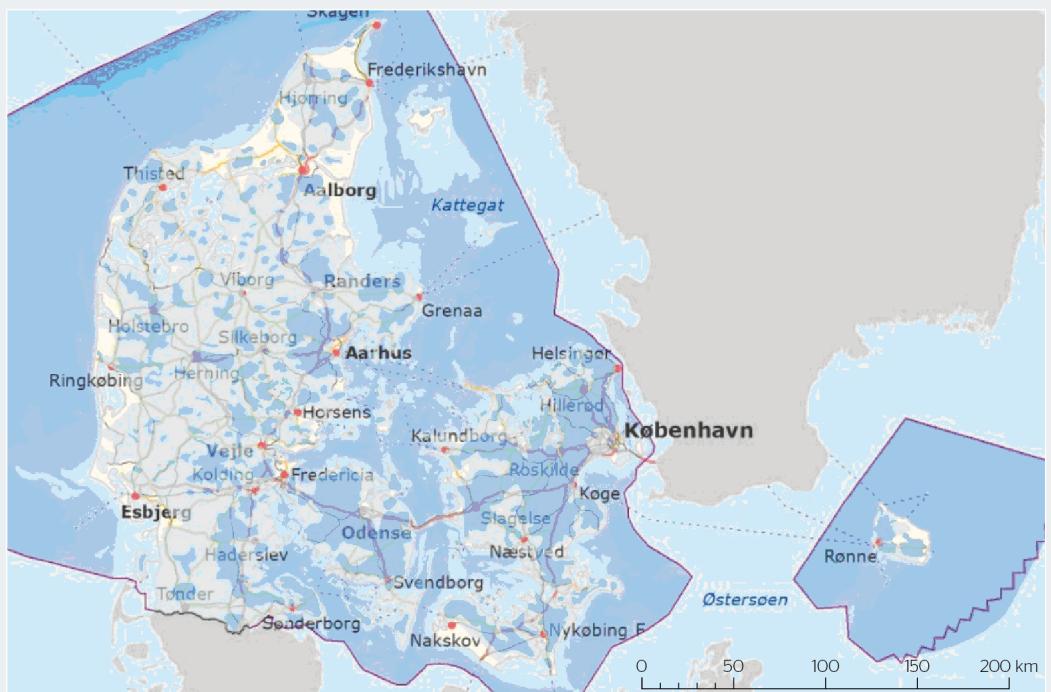
Danmark tilsluttede sig på FNs biodiversitetskonference i 2010 målsætningen om at standse tilbagegangen i biodiversiteten inden 2020. Det vil stille krav til arealanvendelsen, så målet opnås. For at sikre, at naturens mangfoldighed, variation og skønhed bevares og udvikles på en måde, der er til gavn for velfærden og menneskers trivsel i Danmark, skal der skabes mere natur og etableres mere skov - også blynært. Og ikke mindst skal den natur vi allerede har, beskyttes og plejes bedre.

Vandplaner

Efter EUs vandrammedirektiv skal Danmark udarbejde vandplaner til opnåelse af god tilstand i de danske vandområder. Danmark er til brug for vandplanlægningen opdelt i fire vanddistrikter, herunder 23 hovedvandoplante, og der udarbejdes en vandplan for hvert af disse 23 hovedoplante. Hver vandplan opstiller mål for, hvordan miljøtilstanden skal være i områdets sører, vandløb, kystvande og grundvand.

Områder med Særlige Drikkevandsinteresser

Den danske drikkevandsforsyning skal også i fremtiden baseres på uforenet grundvand, som kun kræver en simpel behandling. Grundvandsdannelsen sker over årtier, så hvis grundvandet først er blevet forurenset, kan det tage lang tid, inden grundvandet atter er rent. Derfor er forebyggelse og indsats ved kilden afgørende for at sikre drikkevandsressourcen i fremtiden.

■ Områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD)

■ Områder med drikkevandsinteresser (OD)

Kilde: Kort & Matrikelstyrelsen

**FIGUR 21
OMRÅDER MED DRIKKEVANDSINTERESSER**

De vigtigste grundvandsressourcer for drikkevandsforsyningen er udpeget som "Områder med Særlige Drikkevandsinteresser" (OSD), som skal dække det nuværende og fremtidige behov for vand af drikkevandskvalitet. OSD dækker ca. 35 pct. af landet, se figur 21. Udpegning af OSD fremgik for første gang af Regionplan 1997, og de

udpeges fremover i Vandplanerne. OSD kan ændres af staten ved udpegningen i vandplanerne på baggrund af bl.a. en grundvandskortlægning. OSD er kerneområderne i den ekstra, målrettede grundvandsbeskyttelse, som giver mulighed for at forebygge forurening og at fjerne allerede eksisterende forurening.

Miljøvurdering af Forslaget til Landsplanredegørelse

Udarbejdet af Miljøministeriet i samarbejde med Rambøll

Resume (ikke teknisk)

Forslaget til landsplanredegørelsen er regeringens udmelding om, hvordan den ser udviklingen inden for den fysiske planlægning, og hvordan den ønsker, at den fysiske planlægning skal udvikle sig i de kommende år.

Der sættes i Forslaget til landsplanredegørelsen særligt fokus på klimatilpasning, byudvikling og grøn vækst.

Forslaget til landsplanredegørelse er omfattet af reglerne om miljøvurdering, hvor et af hovedformålene er at skabe åbenhed om miljøpåvirkningerne, således at politikerne kan vælge andre initiativer i Forslaget til landsplanredegørelse, hvis det viser sig, at miljøpåvirkningerne ikke er acceptabel.

Der er gennemført en miljøvurdering af Forslaget til landsplanredegørelse. Den fokuserer på de nye initiativer, der kan have en væsentlig miljøpåvirkning. Det er ikke muligt at miljøvurdere kommende planer eller mere overordnede tilkendegivelse om kommende initiativer, da deres indhold ikke er kendt. Der vil blive taget stilling til miljøvurderingen af de kommende planer og initiativer i forbindelse med deres udarbejdelse.

Miljøvurderingen af Forslaget til landsplanredegørelse er gennemført ud fra den eksisterende viden og planens detaljeringsniveau. Da Forslaget til landsplanredegørelse er en overordnet udmelding om ønskerne til udviklingen af den fysiske planlægning, har miljøvurderingen også et tilsvarende overordnet detaljeringsniveau.

Samlet kan det konstateres, at initiativerne i Forslaget til landsplanredegørelse vil have en generel positiv påvirkning af miljøet. Det gælder særlig fokus

på klimaområdet og udmeldingen med ønskerne til en bæredygtig byudvikling.

Udmeldingerne på klimaområdet og til den fremtidige bystruktur vil medvirke til en grøn omstilling, der bidrager til et reduceret transportbehov, således at udledningen af drivhusgasser minimeres, og så Danmark bliver mindre afhængig af fossile energikilder.

Aftalen med kommunerne om 2,5 mia. kr. til klimatilpasning af spildevandsområdet, vil medvirke til at sikre de materielle godter mod oversvømmelse. Der er her mulighed for en positiv synergieffekt med planlægningen i det åbne land og forvaltningen af hele vandplanlægningen.

Det prioriteres at sikre en mere bæredygtig byudvikling med blandt andet levende bymidter, øget social variation og øget miljøkvalitet af byrum og deres funktioner. Herved begrænses ressourceforbruget på arealforbrug, transportbehov og opvarmning m.m. Det vil også understøtte ønskerne om en øget cykeltransport og dermed medvirke til forbedring af befolkningens sundhed. Det reducerede arealbehov til byudvikling kan som en sidegevinst have en positiv betydning for bevarelse af biodiversiteten i og uden for byerne.

Initiativer til klimatilpasning kan dog også potentielt have en negativ påvirkning på miljøet. Der kan være risiko for en uheldig påvirkning af den biologiske mangfoldighed, landskab og kulturarv, hvis sikringen mod stigende vandstand og øget nedbør ikke udføres under tilstrækkelig hensyntagen til andre interesser. Det er kommunerne, der har ansvaret for den detaljerede planlægning, og udfordringen med afvejningen mellem interesserne er velkendt. Der er derfor i Forslaget til landsplanredegørelse udmeldinger om behovet for

en planlægning i det åbne land, der afvejer benyttelse og beskyttelsesinteresserne. Kommunerne støttes i opgaven af rejsehold for klima, vindmøller og biogas.

Hvis initiativerne fra Forslaget til landsplanredegørelse ikke gennemføres, vil det blive sværere at opnå en balance mellem beskyttelse og benyttelse af det åbne land. Det vil også blive vanskeligere at nå målene om tættere bæredygtige byer og en reduktion af klimapåvirkningerne.

Det er den efterfølgende detaljerede planlægning i kommunerne, som vil afgøre, om de positive påvirkninger opnås, og de negative kan begrænses. For at støtte kommunerne er der en række initiativer som f.eks. udredninger, vejledninger, rejsehold og tilførsel af midler til realisering inden for centrale områder.

Miljøministeriet vil løbende overvåge, om Forslaget til landsplanredegørelse har de forventede miljøpåvirkninger blandt andet via tilsyn med den kommunale planlægning.

Landsplanredegørelsens sammenhæng med anden planlægning

Planlægning af den fysiske arealanvendelse i Danmark reguleres af blandt andet især planloven¹. Det er via planlægningen efter planloven, at placeringen af ny byudvikling, veje, skove m.m. reguleres, og det er også i planloven, at der kan gives muligheder for at ændre den eksisterende anvendelse af arealer til nye formål.

Det er miljøministeren, som har det overordnede ansvar for planloven, og som udstikker den overordnede retning for planlægningen via landsplanredegørelsen, landsplandirektiver, vejledninger og dialog m.m. Det er kommunerne, som laver den overvejende del af den detaljerede planlægning via kommune- og lokalplanlægningen.

Efter et nyvalg udsender miljøministeren på vegne af regeringen en landsplanredegørelse med status for udviklingen inden for planlovsområdet og med regeringens ønsker til de kommende års planlægning, hvor den overordnede retning for den fysiske planlægning i Danmark angives. Umeldingen vil senere blive konkretiseret af opfølgende initiativer og planlægning fra regeringen og kommunerne.

Miljøministeren og regeringen har flere muligheder for at påvirke udviklingen i den fysiske planlægning, f.eks.:

Der kan tages initiativer til ændring af reglerne (nye love og bekendtgørelser).
Der kan laves statslig planlægning (landsplandirektiver).
Der kan gøres indsigelse mod kommunal planlægning, der strider imod de statslige interesser, og miljøministeren kan i særlige tilfælde overtage kommunernes planopgave (call-in) for konkrete sager.
Der kan gennemføres dialog- og udviklingsprojekter i samarbejde med kommunerne.
Der kan laves aftaler med kommunerne.
Og der kan udsendes umeldinger, så kommunerne kender miljøministerens og regeringens ønsker til den kommende planlægning.

Der er en lang dansk politisk tradition for primært at bruge de "bløde" styringsmuligheder som f.eks. umeldinger, dialog og aftaler. Det er også tilfældet i denne landsplanredegørelse og en lang række af ønskerne til de kommende års planlægning, vil først blive konkret realiseret, når kommunerne følger dem op med ny planlægning, eller miljøministeren følger den op med den statslige planlægning, der er nævnt i Forslaget til landsplanredegørelse.

Den regionale og kommunale planlægning skal ikke godkendes af andre myndigheder, men den skal respektere de statslige interesser og lovgivningen generelt. Landsplanredegørelsen er i den forbindelse en umelding om, hvilken linje miljøministeren ønsker fulgt for planlægningen samt et signal om, hvornår Naturstyrelsen på vegne af miljøministeren eventuelt vil gøre indsigelse mod regional og kommunal planlægning.

Miljøvurdering

Der er både i EU-retten og i dansk lovgivning regler om at foretage miljøvurdering, inden der træffes beslutning om planer, programmer, politikker eller projekter, der kan påvirke miljøet væsentligt. Reglerne for planer og programmer fremgår af lov om miljøvurdering af planer og programmer² (miljøvurderingsloven).

Der er i loven krav om udarbejdelse af en miljøvurdering af visse planer, programmer og politikker, der tilvejebringes af en offentlig myndighed.

¹ LBK nr. 937 af 24/09/2009

² LBK nr. 936 af 24/09/2009

Formålet med miljøvurderingen er at få belyst de miljømæssige konsekvenser, inden der træffes beslutninger, der kan påvirke miljøet, således at beslutninger træffes på et oplyst grundlag. Forslaget til landsplanredegørelse er omfattet af miljøvurderingsloven.

Emnerne i Forslaget til landplanredegørelse har været i offentlig høring og i høring hos de offentlige myndigheder. Bidragene fra høringen er anvendt i forbindelse med udarbejdelse af Forslaget til landsplanredegørelse. Der er efterfølgende foretaget høring af de berørte myndigheders ønsker til indholdet af miljøvurderingen af Forslaget til landsplanredegørelse.

Landsplanredegørelsen er et af de øverste elementer i planhierarkiet, og de miljømæssige påvirkninger afhænger i betydelig grad af den efterfølgende implementering i andre planer. Miljøvurderingen svarer til landsplanredegørelsen detaljeringsniveau, og vurderingen har derfor et generelt og overordnet niveau.

På baggrund af Forslaget til landsplanredegørelse og bidrag fra de berørte myndigheder, er der udarbejdet en scoping af de miljøpåvirkninger, som kan være relevante. Scopingen er angivet skematisk i vedlagte bilag.

Miljøvurderingen skal desuden understøtte den offentlige debat og sendes med i offentlig høring sammen med Forslaget til landsplanredegørelse.

Forslaget til landsplanredegørelse er opbygget omkring syv faglige temaer, og miljøvurderingen er udarbejdet på baggrund af dem og eksisterende viden.

Miljøvurderingen er struktureret ud fra emnerne i miljøvurderingsloven. Hvert afsnit indeholder en vurdering af, hvad der sker, hvis Forslaget til landsplanredegørelse ikke vedtages (O-alternativet) og desuden en beskrivelse af de emner, der er identificeret på baggrund af høringen af de berørte myndigheder. Miljøvurderingsloven stiller krav om, at miljøvurderingen kun skal foretages af de ændringer i planlægningen, der kan påvirke miljøet væsentligt. Derfor miljøvurderes alene nye initiativer, der er kommet med i Forslaget til landsplanredegørelse siden forrige landsplanredegørelse fra 2010.

Miljøvurderingen afsluttes med angivelse af valgte afværgeforanstaltninger for at imødegå udvalgte negative miljøkonsekvenser af Forslaget til landsplanredegørelse samt forslag til overvågning af miljøeffekterne.

Emner fra Forslaget til landsplanredegørelse, der kan påvirke miljøet

For at kunne foretage miljøvurderingen, er der ud fra Forslaget til landsplanredegørelse og svarene fra de berørte myndigheder udført en vurdering af initiativerne i de syv temaer i forhold til, om de kan påvirke miljøet væsentligt:

Vækst, grøn omstilling og udvikling i hele landet

Der er en række initiativer og politiske udmeldinger, men de er ikke så konkrete, at de i sig selv kan påvirke miljøet væsentligt. Påvirkningen kan først vurderes, når initiativerne udmøntes i kommende planer og praksis.

Danmark i en nordisk og europæisk kontekst

Der er en række initiativer og politiske udmeldinger, men de er ikke så konkrete, at de i sig selv kan påvirke miljøet væsentligt. Påvirkningen kan først vurderes, når initiativerne udmøntes i kommende planer og praksis.

Grøn omstilling, klimatilpasning, ressourcer og grøn energi

Initiativerne omkring vindmøller, biogas, cykisme og aftalen om klimatilpasning af spildevandsområdet, især sikring mod oversvømmelse, kan potentielt påvirke miljøet væsentligt og emnerne er derfor medtaget i miljøvurderingen.

Byerne – på vej mod bæredygtighed

De centrale emner er udmeldingen om ønskerne til en bæredygtig udvikling af byerne, herunder øget byomdannelse, tættere byer og reduktion i arealforbruget til byudvikling samt øget social og miljømæssig kvalitet i byerne. Udmeldingerne om cykisme og transport kan også påvirke miljøet væsentligt. Emnerne indgår derfor i miljøvurderingen.

Udviklingen af hovedstadsområdet

De emner, der kan påvirke miljøet væsentligt, er trafikbetjening, begrænsningen af transport og øget cykel- og kollektivtrafik. Det gælder også åbningen for, at det skal vurderes om de grønne kiler kan anvendes i klimasammenhæng.

¹ LBK nr. 937 af 24/09/2009

Fingerplanen er et centralet element for udviklingen i hovedstadsområdet. Forslag til Fingerplan 2013 er miljøvurderet selvstændigt og miljøvurderes derfor ikke sammen med Forslaget til landsplanredegørelse.

Landdistrikter i udvikling

Der er ikke nye initiativer, der kan påvirke miljøet væsentligt set i et nationalt perspektiv, men lokalt vil initiativerne mht. udviklingen af stedbundne potentialer få en væsentlig miljøeffekt.

Det åbne land

Der er ikke nye initiativer, der kan påvirke miljøet væsentligt set i et nationalt perspektiv, men indirekte har udmeldingen om begrænsningen af byvæksten betydning for det åbne land. Derudover kan afvejningen af landbrugsinteresserne i forhold til natur samt byudvikling potentielt få en væsentlig miljøeffekt.

Vurdering af eksisterende miljøproblemer af særlig relevans for Forslaget til landsplanredegørelse

I det følgende er angivet kendte miljøproblemer, som vurderes at have særlig relevans for Forslaget til landsplanredegørelse.

Klima

Der forventes en havvandstandsstigning på op til 140 cm frem mod år 2100, og der forventes øget grundvandsdannelse som følge af øget nedbør.

Forslaget til landsplanredegørelsen angiver ingen nye direkte tiltag til at imødegå klimaeffekterne, men Forslaget til landsplanredegørelse henviser til en række andre igangværende eller planlagte aktiviteter med henblik på at imødegå klimaændringerne.

De indirekte effekter af Forslaget til landsplanredegørelse i form af fokus på reduceret energi- og ressourceforbrug, samt målet om en bæredygtig byudvikling vurderes at have en lille, men positiv betydning for at reducere klimaeffekterne.

Vandkvalitet

Der er udfordringer med at sikre grundvandsdannelsen og grundvandet som en blivende ressource til rent drikkevand. Der er særligt behov for fokus på at sikre grundvandet i områder med særlige

drikkevandsinteresser (OSD), da de udgør den primære langsigtede drikkevandsressource. Der er desuden udfordringer med at sikre biodiversiteten i vandløbene.

Forslaget til landsplanredegørelsen angiver ingen nye tiltag som i sig selv vil påvirke vandkvaliteten. Forslaget til landsplanredegørelsen henviser til igangværende (Natura 2000 planer og Vandplanerne) samt til nye initiativer fra (Natur og Landbrugskommissionen og et grønt Danmarks-kort), som tiltag der skal sikre vandkvaliteten og biodiversiteten i vandløbene.

Byudvikling

Byudvikling medfører i dag flere steder byspredning og funktionsproblemer med områder, der ligger øde hen uden for åbningstiderne af f.eks. butikker eller erhverv, grundlaget for aktive bycentre udhules samt øget social segregering.

Samtidig er der udlagt erhvervsarealer, som svarer til 80-95 års forbrug, der hovedsagelig er placeret langs indfaldsvejene langt fra bymidterne og knudepunkterne for den kollektive transport. Antallet af butikker er faldende, og det medvirker også til reduceret byliv i bymidterne.

Den forsatte byspredning medfører potentielt et ressourcesspild af natur- og landbrugsarealer, som der er brug for både til landbrugsproduktion og til opretholdelse af biodiversiteten.

Forslaget til landsplanredegørelse angiver en lang række igangværende og planlagte initiativer til at sikre en bæredygtig byudvikling. Forslaget til landsplanredegørelse vurderes at have en positiv effekt på miljøet som følge af den politiske prioritering og Miljøministeriets opfølgende tilsyn med den kommunale planlægning.

Dette vil blive forstærket, hvis Miljøministeriets udmeldinger om en bæredygtig byudvikling følges op af den kommunale planlægning.

Miljøvurdering af Forslaget til Landsplanredegørelse betydning for andre parametre

Internationale beskyttelsesområder

Forslaget til landsplanredegørelse vurderes ikke at få væsentlig miljøpåvirkning på de internationale beskyttelsesområder, og det har derfor heller

ingen betydning for beskyttelsesområderne om Forslaget til landsplanredegørelse vedtages. Der er i forvejen sikret en særlig beskyttelse af de internationale beskyttelsesområder i lovgivningen, og der er krav om en særlig miljøvurdering af projekter, der kan påvirke områderne.

O-alternativet vurderes at have samme miljøeffekt som Forslaget til landsplanredegørelsen.

Vandplanerne

Forslaget til landsplanredegørelsens initiativer for klimaeffekter og håndtering af oversvømmelse, samt udmeldingerne om tættere byer vurderes at have en positiv synergি med vandplanerne, da de tilsammen kan medvirke til at sikre en bedre vandkvalitet og bidrage til beskyttelsen af særligt vandløb, da klimainitiativerne vil bidrage til oprettholdelse af naturlige strømningsforhold.

O-alternativet vurderes at betyde, at det kan blive vanskeligere at nå målene i vandplanerne.

Miljøet generelt

Forslaget til landsplanredegørelsen vurderes ikke at medføre en væsentlig påvirkning på miljøet generelt.

O-alternativet vurderes at medføre uændrede udviklingsmønstre i den generelle miljøpåvirkning.

Biologisk mangfoldighed

Forslaget til landsplanredegørelsens initiativer omkring klima og oversvømmelse vurderes at kunne påvirke ådalene og dermed de våde enge. Der er dele af de våde enge, som har en stor biodiversitet, og hvis der ikke tages hensyn til dem i forbindelse med initiativer til sikring mod oversvømmelse, kan der ske et tab af den biologiske mangfoldighed. Der kompenseres delvist for denne risiko ved udmeldingerne om behovet for en helhedsorienteret planlægning af det åbne land, samt at der skal tages hensyn til biodiversitet gerne i et fælleskommunalt samarbejde, hvor det er relevant. Der er mulighed for en positiv synergі mellem initiativerne, således at der samlet opnås en positiv miljøpåvirkning.

O-alternativet vurderes at medføre risiko for forsattab af biologisk mangfoldighed.

Befolknigen

Der er i Forslaget til landsplanredegørelse udmeldinger om ønskerne til en bæredygtig udvikling af byerne, herunder at de bør fortættes. Det afhæn-

ger af udformningen af byerne, hvordan dette vil påvirke befolkningen og befolkningens livsudfoldelsesmuligheder. Det er ikke muligt at vurdere disse effekter på det detaljeringsniveau, som landplanredegørelsen har.

Forslaget til landsplanredegørelse lægger også op til en balanceret vækst, hvor der tages hensyn til de lokale styrker. Hvis det lykkes, vil det have en positiv virkning på befolkningens livsudfoldelsesmuligheder.

O-alternativet vurderes at medføre risiko for, at forskellen mellem livsudfoldelsesmulighederne i de store byer med vækst og det øvrige land forsat øges med en befolkningskoncentration i de store byer til følge.

Menneskers sundhed

Der er i Forslag til landsplanredegørelse udmeldinger om ønskerne til en bæredygtig udvikling af byerne, herunder at de bør fortættes. Det afhænger af indholdet af den kommende planlægning, om dette vil påvirke menneskers sundhed. Det er derfor ikke mulig at vurdere effekten med udgangspunkt i landsplanredegørelsens detaljeringsniveau.

Der er i Forslaget til landsplanredegørelsen øget fokus på erhvervslokalisering, og at en større del af arbejdspladserne bør kunne nås via offentlig transport og cykel. Det vil medvirke til at begrænse bilkørslen og dermed også luftforureningen og risikoen for uheld. Der er også udmeldinger om øget anvendelse af cykler til transport, og det vil have en positiv påvirkning på sundheden, da flere vil få motion i forbindelse med transport til f.eks. arbejdet.

O-alternativet vurderes at medføre risiko for, at pendlingen med bil forsat vil øges, at der er færre, som har mulighed for at anvende cykel som transportmiddel til f.eks. arbejdet.

Fauna og flora

Der gælder de samme forhold, som nævnt under biologisk mangfoldighed for både Forslag til landsplanredegørelse og O-alternativet.

Jordbund

Forslaget til landsplanredegørelse vurderes ikke at have væsentlig betydning for jordbundsforholdene, ud over at den via en begrænsning af byvæksten er med til at bevare jordbunden som en ressource.

Ved O-alternativet er der ikke denne sideeffekt, men ellers vurderes der ikke at ske ændrede påvirkning af jordbundsforholdene.

Vand

Der gælder de samme forhold som nævnt under vandplanerne for både Forslaget til landsplanredegørelse og O-alterantivet.

Luft

Der er i Forslaget til landsplanredegørelse en klar udmelding om, at der på sigt skal ske en byfætning. Det vil medvirke til at begrænse energiforbruget samt pendlingen og dermed luftforurenningen. Der er også ønsker om flere biogasanlæg, der vil medvirke til at nedbringe belastningen med ammoniak i luften i landområderne.

Ved O-alternativet vurderes der ikke at ske ændring af udviklingstendenserne inden for luftforurening.

Klimatiske faktorer

Der er i Forslaget til landsplanredegørelse udmeldinger om ønskerne til en bæredygtig udvikling af byerne, herunder at de bør fortættes. Det vil medvirke til at begrænse energiforbruget og dermed luftforurenningen. Det samme gælder udmeldingerne om minimering af transport og forbedring af mulighederne for cykisme og kollektiv transport. Der er også initiativer om øget energiproduktion fra biogas og vindmøller. Det vil medvirke til at nedbringe CO₂ udledningen og dermed bidrage til at minimere klimapåvirkningerne. Desuden er initiativerne omkring oversvømmelse vigtige for at afbøde de negative effekter af klimaændringerne.

Ved O-alternativet er der risiko for en uændret tendens i retning af øget påvirkning fra klimafaktorerne på byområder m.m.

Materielle goder

Forslaget til landsplanredegørelsens initiativer vedrørende klimatilpasning og sikring mod oversvømmelse vurderes at få en betydelig positiv effekt på de materielle goder. Hvis initiativerne ikke gennemføres, er der risiko for betydelige tab som følge af oversvømmelser og andre klimaeffekter på grund af ødelagte bygninger og infrastruktur-anlæg. Sikringen mod oversvømmelse vil primært være en fordel for byerne, og der er en risiko for, at lavliggende landbrugsarealer kan blive påvirket så meget, at de ikke længere kan dyrkes, således at der for landbruget kan være en negativ påvirkning. Forslaget til landsplanredegørelse lægger også op

til en balanceret vækst, hvor der tages hensyn til de lokale styrker. Dette kan få en positiv betydning for de materielle goder i landdistrikterne.

Ved O-alternativet vurderes der at ske stigende skader på de materielle goder som følge af klimaændringerne.

Landskab

Vindmøller, biogasanlæg og store tekniske anlæg, begrænsning af byspredning som følge af tættere byer, sikring mod klimaændringer og landdistriktsudvikling er forhold, der kan have en væsentlig indflydelse på landskabet. Påvirkningerne går på tværs af kommunegrænserne, og det er vigtigt, at kommunerne i forbindelse med deres planlægning arbejder helhedsorienteret og målrettet på at reducere de negative påvirkninger.

Særligt Forslaget til landsplanredegørelsens fokus på tværkommunal koordinering af planlægningen vil have afgørende betydning for landsplanredegørelsens landskabseffekter. Forskellig afvejning af beskyttelses- og benyttelsesinteresser i regioner og kommuner vil have afgørende indflydelse på de landskabelige effekter af landsplanredegørelsen og den fremadrettede planlægning.

Ved O-alternativet vil en påvirkning af landskabet også finde sted. Med det foreliggende vidensgrundlag vurderes det som usikkert, om den landskabelige effekt af O-alternativet og Forslaget til landsplanredegørelse vil være væsentlig forskellige. Lykkedes landsplanredegørelsen med at begrænse byspredningen vurderes det, at O-alterantivet vil have en større negativ landskabelig effekt end Forslaget til landsplanredegørelse. Landskabseffekterne af etableringen af tekniske anlæg og klimasikring vurderes som ens for O-alternativet og Forslaget til landsplanredegørelse pga. det fokus, der i forvejen er på disse emner i planlægningen.

Kulturarv og kirker samt deres omgivelser

Kirkerne i det åbne land er vigtige landskabselementer, der er med til at give det danske landskab karakter. Det samme gælder andre dele af kulturarven som fortidsminder, herregårde m.m. Vindmøller og biogasanlæg er store tekniske anlæg, der kan have en væsentlig indflydelse på oplevelsen af kulturarven. Påvirkningen kan gå på tværs af kommunegrænserne, og det er vigtigt, at kommunerne i forbindelse med deres planlægning arbejder helhedsorienteret og målrettet arbejder på at reducere de negative påvirkninger.

Forlaget til landsplanredegørelsens angivelse af udvikling i landdistrikterne og de små byer kan potentielt påvirke kirkerne og deres omgivelser lokalt, men det vurderes, at påvirkningen vil være yderst begrænset og uden væsentlig miljøpåvirkning set på nationalt plan.

Ved O-alternativet vurderes den altovervejende tendens at være, at der vil være samme påvirkning af kulturarv og kirker som ved vedtagelse af Forslaget til landsplanredegørelse.

Arkitektonisk og arkæologisk arv

Der gælder de samme forhold som nævnt under kulturarv og kirkerne for både Forslaget til landsplanredegørelse og O-alternativet. Derudover er der i ådalene gamle broer, opstemninger, vandmøller m.m., som kan blive påvirket negativt af arbejdet med klimasikring og oversvømmelse, hvis der ikke tages hensyn til dem i forbindelse med den detaljerede planlægning.

Det indbyrdes forhold mellem ovenstående faktorer

Som det fremgår af vurderingerne oven for, er der flere af miljøparametrene, der påvirkes af initiativerne til klimasikring. Det gælder både håndteringen af oversvømmelse, vindmøller og biogas. Tilsammen har målsætningen om en bæredygtig byudvikling effekter, der går på tværs af mange miljøparametre.. Det afhænger særligt af den efterfølgende detaljerede planlægning i kommunerne, om den samlede påvirkning vil blive positiv eller negativ for de enkelte miljøparametre. Det vurderes, at der umiddelbart er flest indbyrdes positive forhold mellem ovenstående faktorer, og at de negative faktorer i betydeligt omfang kan håndteres i forbindelse med detailplanlægningen.

Der vurderes at være omtrent samme indbyrdes forhold mellem ovenstående faktorer for O-alternativet og Forslaget til landsplanredegørelsen inden for de enkelte temaer.

Andre miljøpåvirkninger

Der vurderes ikke at være andre andre miljøpåvirkninger af væsentlig betydning for hverken Forslaget til landsplanredegørelse eller O-alternativet.

Samspillet mellem emnerne

Der er en sammenhæng mellem klima og sikring mod oversvømmelse, vandplanerne og planlægningen for det åbne land samt byspredning og

bæredygtig byudvikling. Hvis den efterfølgende planlægning udnytter mulighederne, kan der opnås en positiv miljøeffekt for en lang række parametre. Der vil særligt være en positiv synergি mellem sikringen mod oversvømmelse og reduceret byspredning samt etablering af sammenhæng mellem naturområder. Der er også en sammenhæng mellem ønskerne om tætte byer og udviklingen i det åbne land baseret på lokale ressourcer og potentialer. Reduktion i arealforbruget til byvækst vil både skabe mere rum for udvikling i landbruget og for beskyttelse af naturen.

Ved O-alterantivet vurderes de positive synergieffekter at blive mindre end ved vedtagelse af Forslaget til landsplanredegørelse.

Afværgeforanstaltninger og overvågning

Der er nogle af emnerne, hvor der potentielt er både en negativ og en positiv miljøpåvirkning. Der er forventninger om, at kommunerne igangsætter en planlægning, der understøtter udviklingsønskerne i Forslaget til landsplanredegørelse. Der er ikke tvivl om, at der er udfordringer i forbindelse med den opfølgende planlægning. For at understøtte dette arbejde er der ved siden af Forslaget til landsplanredegørelse blandt andet taget en række afhjælpende initiativer:

Der er etableret rejsehold for henholdsvis klima, vindmøller og biogasanlæg, der skal hjælpe kommunerne med planlægningen.

Der er afsat 1 mia. kr. til støtte af cyklisme og 2,5 mia. kr. til klimatilpasning af spildevandsområdet. Der udsendes støttetemateriale fra staten i form af redegørelser og eksempler om vindmølle planlægning samt resultatet af projektet med Realdania om biogas, arkitektur og landskab).

Der udsendes en ny fingerplan og et grønt Danmarks kort.

Der er en række udredninger i gang (finansieringsudvalget, Femern Bælt udvalget, lufthavnsudvalget samt trængselskommissionen).

Hertil kommer andre initiativer, der løbende vil blive igangsat.

En del af den planlægning kommunerne skal i gang med rummer nye emner, hvor der ikke er en klar praksis for planlægningen. Der er derfor behov for udvikling af planlægningen, og det gøres via blandt andet tre dialogprojekter:

Et projekt om hvordan planlægning for erhverv kan tænkes sammen med bæredygtighed og bykvalitet.

Et projekt om udvikling af stedbundne potentialer, hvor der kan sættes fokus på mindre samfund, landsbyer og små øer.

Og et projekt i dialog med interessenter om udvikling af kystnærhedszonens landskabs- og naturpotentialer.

Miljøministeriet vil overvåge om initiativerne i Forslaget til landsplanredegørelse har den forventede miljøpåvirkning. Det vil dels foregå via den løbende dialog med kommunerne i forbindelse med varetagelse af de statslige interesser, og via Miljøministeriets egen planlægning og udredning samt tilsyn med regional og kommunal planlægning.

Via både ny lovgivning og blandt andet udsendelse af de statslige interesser i kommuneplanlægningen vil Forslaget til landsplanredegørelsens miljøeffekter løbende blive overvåget og korrigert, hvis det vurderes nødvendigt. Opfølgningen vil ske løbende, hvis der er væsentlige afvigelser og ellers i forbindelse med næste landsplanredegørelse.

Bilag - udvælgelse af emner til miljøvurdering af Forslaget til Landsplanredegørelse

Forslaget til landsplanredegørelse er efter forord og det indledende kapitel opdelt i 7 faglige temaer med følgende indhold:

Vækst, grøn omstilling og udvikling i hele landet Danmark i en nordisk og europæisk kontekst. Grøn omstilling, klima tilpasning, ressourcer og grøn energi.
Byerne - på vej mod bæredygtighed.
Udvikling i hovedstadsområdet.
Landdistrikter i udvikling.
Det åbne land.

For at kunne foretage en miljøvurdering, er der foretaget en vurdering af, hvor Forslaget til landsplanredegørelse kunne have en væsentlig miljøpåvirkning (scoping). Der blev udarbejdet en foreløbig vurdering ud fra dispositionen til Forslag til landsplanredegørelse, og den har været i høring hos de berørte myndigheder. Ved svarfristens udloøb var der indkommet i alt 13 høringssvar, hvoraf 7 fra kommuner, 5 fra statslige myndigheder og et fra en region.

Vurderingen af miljøpåvirkningerne er revurderet på baggrund af høringen og det endelige Forslag til landsplanredegørelse.

0 betyder neutral påvirkning.

+ betyder ikke væsentlig positiv eller negativ påvirkning .

++ betyder væsentlig positiv eller negativ påvirkning

I nedenstående tabel er angivet, hvordan Forslaget til Landsplanredegørelse, med udgangspunkt i hvert fagligt tema, forventes at påvirke en række miljøparametre, jf. miljøvurderingsloven

	1 Vækst, Grøn omstilling og udvikling i hele landet	2 Danmark i en nordisk og europæisk kontekst	3 Grøn omstilling, klimatilpasning, ressourcer og grøn energi	4 Byerne - på vej mod bæredygtighed	5 Udviklingen i hovedstadsområdet	6 Landdistrikter i udvikling	7 Det åbne land
Internationale beskyttelsesområder	0	0	0	0	0	0	0
Vandplanerne	0	0	+	+	0	0	+
Miljøet generelt	0	0	0	0	0	0	0
Biologisk mangfoldighed	0	0	+	0	0	0	+
Befolkningen	0	0	+	+	+	0	0
Menneskers sundhed	0	0	0	+	+	0	0
Fauna og flora	0	0	+	0	0	0	0
Jordbund	0	0	0	0	0	0	0
Vand	0	0	+	0	0	0	+
Luft	0	0	+	+	+	0	0
Klimatiske faktorer	0	0	++	++	+	0	0
Materielle goder	0	0	++	+	+	0	0
Landskab	0	0	++	0	+	+	++
Kulturarv og kirker samt deres omgivelser	0	0	+	0	0	+	+
Arkitektonisk og arkæologisk arv	0	0	+	0	0	0	0
Det indbyrdes forhold mellem ovenstående faktorer	0	0	+	0	0	0	0
Andre miljøpåvirkninger	0	0	0	0	0	0	0
Samspillet mellem emnerne	0	0	3, 4, 5 og 7	3 og 4	3 og 5	0	3 og 7

Litteratur

Erhvervs- og Vækstministeriet: *Bredbåndskortlægning 2011*. Marts 2012.

ESPON: *Potentials for polycentric development in Europe*, ESPON 111, 2005.

EU-Kommissionen: *En køreplan for et ressourceeffektivt Europa*. KOM(2011)571.

Groth, Niels B. et. al.: *Urban patterns of growth - URAGO. A Nordic survey on the geography of suppliers of high-tech companies*. Final report, København, 2012.

Miljøministeriet: *Klimatilpasningsplaner og klimalokalplaner*, vejledning. Februar 2013.

Miljøministeriet: *Redegørelse om detailhandelsplanlægning*. December 2011.

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter: *Regional- og landdistriktsredegørelse 2012*.

Natur- og Landbrugskommissionen: *Natur og Landbrug - en ny start*. April 2013

OECD Rural Policy Reviews: *The New Rural Paradigm. Policies and Governance*. OECD 2006.

OECD Territorial Reviews: *Copenhagen, Denmark*. OECD 2009.

Regeringen: *Danmark i arbejde - Vækstplan for vand, bio & miljøløsninger*. Marts 2013.

Regeringen: *Et Danmark der står sammen*. Regeringsgrundlag. Oktober 2011.

Regeringen: *Vores energi*. Energi- og Bygningsministeriet. November 2011.

Regeringen: *Vækstplan DK - Stærke virksomheder, flere job*. Februar 2013.

Region Hovedstaden: *Forslag til den regionale udviklingsplan 2012*

Region Midtjylland: *Regional Udviklingsplan 2012*

Region Nordjylland: *Regional Udviklingsplan 2012*

Region Sjælland: *Den regionale udviklingsstrategi 2012 - 2015*

Region Syddanmark: *Det Gode Liv som vækstskaber, Regional Udviklingsplan 2012 - 15*

Schmitt, Peter & Lukas Smas: *Nordic 'intercity connectivities' in a multi-scalar perspective*. Nordregio Working Paper 2012:7. Stockholm.

Sjællandsprojektet: Strukturbilledet 2030. Byudvikling og infrastruktur i Region Sjælland. By- og Landskabsstyrelsen, 2010.

Tetraplan, Hasløv & Kjærsgaard: Erhvervslokalisering - transportbehov og tilgængelighed. Kartlægning af arealer med særlig beliggenhed, 2011.

Tetraplan og Naturstyrelsen: Erhvervslokalisering - transportbehov og tilgængelighed. Virksomhedernes lokalisering og transportforbrug, 2011.

Udvalget for dansk luftfart: Dansk luftfart. Redegørelse. Marts 2012.

VASAB: Long-Term perspective for the Territorial Development of the Baltic Sea Region, 2009.

VisitDenmark: Turismens økonomiske betydning i Danmark 2010. Marts 2012.

ØRIB: Öresundsregionen 2045. Scenarier för trafik och byutveckling. Malmö 2007.

Internet:

Regional Policy - Inforegio (Figur 13 og Figur 14) :

http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/search.cfm?gv_pay=DK&gv_reg=ALL&gv_obj=ALL&gv_the=ALL&LAN=EN&gv_per=2

